

DESCOPERIRI GETICE ÎN ZONA ADÂNCATA (COM. ALIMAN, JUD. CONSTANȚA)

Mihai IRIMIA

Cercetările efectuate cu intensitate sporită în ultimele decenii au dus la acumularea unui material documentar bogat, care a permis abordarea unor aspecte complexe ale civilizației getice din Dobrogea. Cu toate acestea, orice noi semnalări reușesc nu numai să completeze harta descoperirilor de acest tip, ci ridică, totodată probleme specifice, a căror rezolvare cere, la rândul ei, alte investigații.

În luna septembrie 1993 a fost semnalată¹ existența unor situri arheologice necunoscute specialiștilor, situate în sud-vestul Dobrogei, în zona localităților Adâncata și Floriile (com. Aliman, jud. Constanța). De asemenea, au fost oferite muzeului din Constanța mai multe materiale descoperite în perimetrul acestora².

În cadrul unei prime deplasări în zonă³ am constatat existența unei așezări getice fortificate – ADÂNCATA I. În luna aprilie 1997 am reluat cercetarea de suprafață în zonă⁴, identificând o așezare romană, o altă așezare getică – ADÂNCATA II -, și o așezare medievală. Tot cu acest prilej, din zona așezării ADÂNCATA I au fost recuperate alte fragmente ceramice, precum și materiale arheologice provenite dintr-un tumul aflat la marginea de nord a așezării, distrus în cea mai mare parte.

¹ De Radu Diaconu și Romeo Frățilă, pasionați căutători de antichități din Constanța. Din localitatea Adâncata provine o amforă șampilată de tipul Heracleea Pontică, considerată ca apărută într-un mormânt în vatra satului (cf. M. Irimia, Pontica, 16 (1983), p. 91-92); descoperirea unor așezări getice în zonă, cu un foarte bogat inventar amforic, pune sub semnul întrebării informațiile mai vechi privind proveniența ei.

² Unele ca donații, altele ca achiziții, de către aceiași descoperitori.

³ Pe 19 septembrie 1993, împreună cu colegul Gabriel Custurea.

⁴ Pe 30 aprilie 1997, împreună cu colegul Traian Cliante.

ADÂNCATA I

La circa 1,250 – 1,5 km sud-vest de ruinele fostului sat ADÂNCATA⁵ și la aproximativ 3 – 3,5 km est de localitatea FLORIILE (ambele aparținând com. Aliman), pe platoul nordic al dealului Dedibal, în punctul numit de localnici „Dealul Cișmelei”, se află o așezare getică, mărginită spre nord-vest și sud-est de un grup de trei, respectiv de doi tumuli. Așezarea, de mari dimensiuni, care a cunoscut – fără îndoială – mai multe faze de evoluție, are lungimea de circa 750 – 800 m pe direcția aproximativă NE – SV (60° – 240°) și lățimea de circa 200 – 250 m pe direcția NNE – SSV. Fortificația propriu-zisă, aflată în sectorul de V – SV al platoului, este de formă aproximativ patrulateră, cu laturile de circa 150 m. Era apărată, se pare, pe toate laturile, de un zid de piatră cu două rânduri de blocuri de parament și emplecton⁶. Demantelat în cursul secolelor trecute de localnici, ori alunecat în viroagele naturale cu pantele foarte abrupte, dinspre V-NV și S-SE (a căror existență a eliminat, probabil, necesitatea unor șanțuri de apărare în zonele respective), zidul apare în prezent mai ales sub forma unui val de piatră, cu înălțimea de 0,30 – 0,70 m.

În anumite sectoare se observă în teren blochete de calcar parțial finisate și mai ales emplectonul din piatră mărunță.

În zona accesibilă, fortificația getică era apărată de cel puțin un val (mai probabil două), care se păstrează pe o mică înălțime, cu șanțurile adiacente plasate la exterior. În absența cercetărilor nu putem preciza raporturile cronologice dintre val/valuri și incinta cu zidul perimetral.

MATERIALUL ARHEOLOGIC

CERAMICA

A fost strânsă atât din zona fortificată a așezării, cât și din afara ei, de pe o suprafață relativ întinsă, către E – SE, ceea ce presupune extinderea locuirii cu mult în afara fortificației⁷.

Ceramica getică lucrată cu mâna.

- Fragment din partea superioară a unui vas-sac cu brâu alveolat; marginea teșită puțin spre interior. Brăul, triunghiular în profil, lipit pe corpul vasului, prezintă alveole largi. Pastă galbuie-cărămizie cu miezul negru; cioburi pisate și

⁵ Sat desființat la 29 octombrie 1977. Până la schimbarea numelor unor localități din Dobrogea, din anii 1923 și 1930, măsură luată la inițiativa lui Constantin Brătescu, satul s-a numit Polucci. Câteva referiri interesante la această localitate, relativ prosperă și populată în primele decenii ale secolului al XX-lea, inclusiv la existența aici a unui mare tumul (aflat „nu departe de cimitir”) și a apropierii de Dunăre, ne-a lăsat eruditul arhiepiscop Raymund Netzhammer, în articolul *Quer durch die südliche Dobrudscha, Vaterland, Luzern*, 1920 (tradus și publicat cu titlul *Arhiepiscopul Raymund Netzhammer: cu trăsura prin sudul Dobrogei*, de Mona Muscat, în *Studii istorice dobrogene*, Universitatea „Ovidius” Constanța, Facultatea de Istorie, coordonator prof. univ. dr. Valentin Ciorbea, Constanța, 2003, p. 302-304). La Raymund Netzhammer, *Bischof in Rumänien*, II, München, 1995, p. 834-837, unde jurnalul de călătorie prezintă succint vizita întreprinsă în satul Polucci, informația despre tumul nu apare.

⁶ Observații preliminare în teren, neverificate prin cercetări de specialitate.

⁷ Datorită distanțelor mari de incinta propriu-zisă la care au fost descoperite, e posibil ca unele fragmente ceramice să fi fost deplasate de pe locurile lor cu ocazia lucrărilor agricole, a împăduririlor și defrișărilor repetate din zonă.

nisip în compoziție. Inv. 43402/a. Fig. 3/6; 14/2.

- Fragment de vas-sac cu brâu alveolat, asemănător exemplarului anterior. Pastă cărămizie. Inv. 43402/b. Fig. 3/10; 14/3.

- Fragment de vas-sac cu buton aproape cilindric, lipit pe corp. Pastă cenușie-cărămizie. Inv. 43402/c. Fig. 3/9.

- Apucătoare plată de vas clopot. Pastă gălbuie la exterior, cu miezul negru. Inv. 43402/d. Fig. 3/3; 14/6.

- Fragment de vas-borcan ornamentat cu striuri paralele, orizontale, dispuse în registre. Pastă cărămizie, cu cioburi și nisip în compoziție; miezul cenușiu închis. Inv. 43402/e. Fig. 3/8; 14/5.

- Fragment de strachină cu suprafața lustruită. Pastă cenușie, cu cioburi pisate și nisip (inclusiv nisip cu bobul mare în compoziție. Buza lățită orizontal la exterior; umăr arcuit. Inv. 43402/f. Fig. 3/5.

- Ceașcă cu corpul tronconic, buza cu marginea dreaptă, foarte puțin rotunjită; fundul plat, puțin profilat. Toarta (lipsă) era prinsă de buză și deasupra fundului. Pastă cărămizie-cenușie. Urme negre-cenușii pe corp, spre fund, în partea opusă torții, datorate arderii secundare. Dimensiuni: înălțimea 6,5 cm; diametrul gurii 11,2 cm. Inv. 39200. Fig. 3/4; 14/1.

- Alte fragmente de mici dimensiuni de vase-sac sau vase-clopot (buze, pereți, funduri), torți de câni, fragmente de străchini etc.

Ceramica lucrată la roată.

- Fragment de fructieră (?) de mari dimensiuni cu buza lată, puțin arcuită și marginea rotunjită spre exterior. Pastă cenușie, cu nuanțe maronii-gălbui; suprafața lustruită. Miezul negru-cenușiu. Diametrul⁸: circa 42 cm. Inv. 43400/a. Fig. 6/1; 14/8.

- Fragment de crater (?) din care se păstrează buza lată, orizontală, cu marginea rotunjită și o parte din gâtul vasului, cu pereții foarte puțin oblici. Pastă cenușie în spărtură; angobă neagră pe ambele suprafețe. Diametrul gurii: circa 24 cm. Inv. 43399/a. Fig. 5/7.

- Buză de crater (?) cu marginea ruptă; prezintă două caneluri concentrice pe partea superioară a buzei (lată de circa 2 cm). Pastă cenușie; angobă neagră. Inv. 43400/b. Fig. 3/13.

- Fragment de *lékané* cu buza lată, orizontală și marginea rotunjită. Pe buză prezintă două caneluri înguste, concentrice. Pastă cenușie, cu nuanțe maronii. Diametrul gurii: circa 35 cm. Inv. 43400/c. Fig. 5/1.

- Fragment de castron cu buza trasă spre interior și îngroșată spre exterior. Marginea exterioară a buzei prezintă două caneluri succesive, orizontale; sub umăr se află o altă canelură orizontală. Pastă cărămizie, arsă incomplet. Diametrul gurii: circa 26 cm. Inv. 43403/a. Fig. 5/6; 15/11.

- Buză de castron (sau bol), cu marginea îngroșată și rotunjită. Pastă cenușie. Urme de angobă cenușie închisă la exterior. Suprafața interioară este bine lustruită. Diametrul: circa 19 cm. Inv. 43400/d. Fig. 6/8.

- Fragment din partea inferioară a unui castron (sau strachină) cu fundul inelar. Pastă cenușie, cu nuanțe mai deschise la interior și mai deschise la exterior.

⁸ Dimensiunile vaselor de la care s-au păstrat fragmente suficient de mari din buzele sau din fundurile acestora, au fost calculate cu o anumită aproximație.

Diametrul fundului: circa 8 cm. Inv. 43399/b. Fig. 6/9.

- Fragment din partea inferioară a unei străchini (sau castron) cu fundul inelar. Pastă cenușie-maronie în spărtură; angobă neagră pe ambele suprafețe și chiar urme de scurgere a acesteia la exterior. Diametrul fundului: circa 10 cm. Inv. 43399/c. Fig. 5/5.

- Fragment din partea inferioară a unui crater (?) sau castron (?) de mari dimensiuni, cu corpul bombat și fundul inelar, puțin îngroșat la exterior. Pastă cenușie. Vasul are o nuanță cenușie închisă la exterior. Lustruit, dar parțial corodat la exterior; interiorul nu este lustruit. Diametrul fundului: circa 14 cm. Inv. 43399/d. Fig. 5/4.

- Fragment din partea inferioară a unei străchini de mari dimensiuni, cu fundul inelar, rotunjit la exterior. Pastă cenușie-cărămizie, cu miezul cărămiziu-cenușiu; ardere inegală. Urme de lustru pe partea interioară. Diametrul bazei: circa 15 cm. Inv. 43399/e. Fig. 6/3.

- Fragment din partea inferioară a unei străchini, cu fundul inelar. Pastă cenușie, uniformă (miezul mai închis la culoare). Urme de lustru neuniform (ca o „rețea”) pe partea interioară, spre fund. Diametrul fundului: circa 8 cm. Inv. 43399/f. Fig. 5/2.

- Fragment din partea inferioară a unui castron (sau străchini) cu baza inelară. Pastă cenușie, cu nuanțe maronii. Prezintă la exterior urmele unei angobe cenușii-gălbui. Vasul a fost lustruit pe ambele suprafețe. Diametrul fundului: circa 10 cm.

- Fragment din partea inferioară a unei străchini cu fundul inelar. Pastă cenușie; angobă cenușie-închisă la exterior. Diametrul fundului: 9,5 cm. Inv. 43399/g. Fig. 6/7.

- Fragment din partea inferioară a unui crater (sau castron) de mari dimensiuni, cu fundul inelar. Pastă cenușie-gălbuie la exterior; angobă groasă, lustruită. Miezul, în spărtură, este cenușiu deschis. Diametrul fundului: circa 16 cm. Fig. 6/6.

- Fragment din partea inferioară a unei căni (?) cu fundul relativ înalt, inelar. Pe corp, deasupra fundului, prezintă o nervură orizontală, în relief. Pastă cenușie-deschisă, uniformă. Diametrul fundului: 5,5 cm. Inv. 43399/h. Fig. 6/5.

- Fragment de bol cu fundul inelar și marginea rotunjită. Pastă cărămizie; urme de angobă și lustru la exterior. Diametrul fundului: 4 cm. Inv. 43403/b. Fig. 3/11.

- Fragment din partea inferioară a unui castron (sau strachină?) de mari dimensiuni, cu fundul inelar. Pastă roșie-cărămizie, aspră, arsă inegal (în părțile mai groase miezul este cenușiu-deschis). Diametrul fundului: circa 11 cm. Inv. 43403/c. Fig. 5/3.

- Buză de *pithos* de mari dimensiuni cu secțiunea prismatică. Marginea lată, orizontală îngroșată mult la exterior. Pastă cărămizie, cu mult nisip în compoziție. Grosimea buzei la partea superioară 4,8 cm. Inv. 43403/d. Fig. 3/10; 15/13.

- Fragment de *pithos* (?) sau de castron (?) de mari dimensiuni, cu fundul inelar și pereții foarte groși. Pastă cenușie, fină; culoare mai închisă pe suprafața interioară. Diametrul fundului: circa 16 cm. Inv. 43399/i. Fig. 6/4.

- Fragment de vas de provizii (?) sau crater (?) cu buza îngroșată mult la

exterior, orizontală. Pastă cenușie, cu puține nuanțe cenușii-gălbui, lustruită la exterior. Inv. 43399/j. Fig. 3/12.

- Fragment de vas de provizii (?) sau crater (?) de mari dimensiuni, cu fundul profilat și baza concavă. Pastă cenușie, relativ uniformă. Diametrul fundului: circa 16 cm. Inv. 43399/k. Fig. 6/2.

- Fragment de *pithos* de mari dimensiuni, cu pasta cărămizie-maronie și mult nisip calcaros în compoziție. Grosimea peretelui 2,1 cm. Inv. 43403/e. Fig. 4/3; 15/12.

Ceramică grecească de lux.

S-au descoperit câteva fragmente foarte mici de căni, boluri, *kantharoi*, amforete și vase nedeterminate, cu pastă roșie, uneori cu firnis negru sau roșu. Tipurile de vase în cauză sunt specifice, în general, secolelor IV-III a. Chr.

Amfore greco-elenistice.

- Fragment din gâtul unei amfore de Chios, care aparține variantei târzii a tipului cu gâtul umflat, datat în secolul V a. Chr. (fig. 2/1). Nu prezintă semne sau urme de vopsea. Dimensiunile reduse ale fragmentului nu permit precizări detaliate. Inv. 43398/a. Tipologic, exemplarul aparține seriei evolutive stabilite de V. Grace⁹, fig. 44, Zeest, p. 74-78, pl. III, nr. 11 a-b¹⁰, Lazarov, tip V, varianta a doua¹¹.

- Picior de amforă de Chios, care aparține de asemenea variantei târzii a tipului timpuriu cu gâtul umflat, datat în secolul V a. Chr. (fig. 2/2; 15/1). Inv. 43395/a. Piciorul este rotunjit la bază și prezintă o concavitate în interior. Concavitatea este puțin adâncă și se lățește spre talpă, trăsătură ce caracterizează în general amforele cu gâtul umflat mai târzii, din al treilea sau din ultimul sfert al secolului V a. Chr.¹².

Cele două fragmente de amfore de tipul amintit au numeroase analogii la Histria, Tomis, Dionysopolis, Odessos, Apollonia¹³, în regiunile din nordul Mării Negre¹⁴ etc.

- Două picioare de amfore de Chios de tipul cu gâtul cilindric înalt, corp conic și piciorul în formă de manșon. Inv. 43395/b. (fig. 2/3; 15/3,4).

Aparțin tipului Zeest, pl. V/14 și Lazarov, tip D¹⁵. Descoperiri asemănătoare

⁹ V. Grace, *Amphoras and the ancient wine trade*, American School of Classical Studies at Athens, Princeton – New Jersey, 1961.

¹⁰ I.B. Zeest, *Keramiceskaia tara Bospora*, MIA, 83 (1960).

¹¹ M. Lazarov, *Izvestiia*, Varna, 18 (33), 1982.

¹² I.B. Zeest, *op. cit.*, p. 74-75; I.B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import na nijnem Donu v V-III vv. do n. e.*, L., 1980, p. 16.

¹³ L. Buzoianu, *Pontica*, 24 (1991), p. 78, cu bibl.

¹⁴ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 108-109, catalog nr. 10-12 (Elizavetovskoe); S.B. Ohotnikov, *Nijnee podnesrov'e v VI-V vv. do n. e.*, Kiev, 1990, *passim*; S. Ju. Monachov, in *Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire*, Colloque international organisé à Istanbul, 25-28 mai 1994 (Textes réunis par Yvon Garlan), Publications de l'Université de Provence, 1999, fig. 30/2-7; idem, *Greceskie amforâ v Pricernomor'e. Kompleksî keramiceskoi tarî VII-II vekov do n.e.*, Saratov, 1999, *passim*; S.Iu. Monahov, E.N. Abrosimov, *Navoe o starâh materialah iz hersonesskogo necropolia*, in *Anticinâi mir i arheologija*, Iz datel'stvo Saratovskogo Universiteta, 1993, p. 124-131, fig. 7-16 și 21-22.

¹⁵ M. Lazarov, *op. cit.*; idem, *Izvestiia*, Varna, 9 (24), 1973, p. 13-16, II, nr. 41-59.

s-au semnalat, printre altele, la Tomis¹⁶, Histria, Jurilovca¹⁷, Nicolae Bălcescu, Medgidia¹⁸, Topalu¹⁹, Ion Corvin²⁰, Sf. Gheorghe²¹, Grădiștea Dichiseni²² etc. Pe baza descoperirilor de la Elizavetovskaia ele se pot data în prima jumătate a secolului IV a. Chr.²³. Profil comparabil: Yves Grandjean, BCH, 116, 1992, p. 558, fig. 9, nr. 58-59, cu bibl., (sec. IV a. Chr.); S.Iu. Monahov, E.N. Abrosimov, în *Anticinâi mir i archeologiiia*, Izdatel'stvo Saratovskogo Universiteta, 1993, p. 124-126, pl. 3-5, nr. 7-16.

- Fragment de amforă de Thasos cu buză triunghiulară de tip „Pridik”. Este specific primelor trei sferturi ale secolului IV a. Chr. Inv. 43398/b. Fig. 2/10. Profil comparabil: Zeest, *op. cit.*, pag. 85-86, pl. IX, 20 z; Yves Grandjean, *op. cit.*, p. 557, fig. 7, nr. 47, 50, 51.

- Picior de amforă de Thasos care aparține tipului cu piciorul jos și ștrangulat spre bază. Inv. 43383/a. Fig. 2/6; 15/4. Partea inferioară a tălpii este ușor concavă. Profil comparabil: Yves Grandjean, *op. cit.*, p. 557, fig. 8, nr. 52 – exemplar datat după circa 340 a. Chr.

- Un picior de amforă de tipul pseudo-Thasos (?). Fig. 2/5; 15/7.

- Opt picioare de amfore de Thasos, care aparțin tipului biconic, cu picior cilindric înalt. Corespund tipului I Bon²⁴, respectiv 20 k și 20 Ț la Zeest²⁵. Reprezintă unul dintre cele mai răspândite tipuri. Profil comparabil: Yves Grandjean, *op. cit.*, p. 554-557, nr. 45, fig. 6/45; nr. 47, fig. 7/47; nr. 56 și fig. 8/56; exemplare date cel mai devreme după circa 340 a. Chr., dar mai ales din ultimul sfert al secolului IV a. Chr. Ele au circulat până spre mijlocul secolului III a. Chr., corespunzând, în mare, datărilor sugerate de cele mai multe ștampile. Inv. 43383/b-g. Fig. 2/11; 4/2; 7/4; 16/1-3.

- Două picioare de amfore de tipul Heraclea Pontică (?), cu nisip alburui în pastă. Inv. 43395/b-c. Un exemplar aparține unei amfore de mici dimensiuni. Dimensiunile reduse ale celor două piese nu permit încadrarea lor într-unul dintre tipurile stabilite de I. B. Brashinskii și a căror evoluție s-a desfășurat într-un interval cuprins între primul sfert al sec. al IV-lea – primul sfert al sec. al III-lea a. Chr.²⁶.

- Două picioare de amfore de tipul Mende. Inv. 43395/h. Fig. 2/4; 15/8-9. Corespunde tipului denumit inițial de I.B. Zeest „cu piciorul în formă de pahar”

¹⁶ L. Buzoianu, *op. cit.*, p. 78-80.

¹⁷ V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957, p. 380-381 și fig. 70 – stânga (în continuare Canarache).

¹⁸ M. Irimia, Pontica, 6 (1973), p. 42 și pl. 20/3; 21/6.

¹⁹ M. Irimia, N. Cheluță-Georgescu, Pontica, 15 (1982), p. 126-129 și nr. 1-3.

²⁰ M. Irimia, Pontica, 16 (1983), p. 114, nr. 1 și fig. 11/3.

²¹ V. Baumann, Peuce, 4 (1973-1975), p. 39-40 și pl. V/4.

²² Crișan Mușețeanu, N. Conovici, Apostol Atanasie, Dacia, NS, 22 (1978), p. 188 și fig. 5/11.

²³ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 248-267.

²⁴ A.M. Bon et A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, 1957, p. 16-19 și fig. 3/2, 3 (în continuare Bon).

²⁵ I.B. Zeest, *op. cit.*, p. 83-85 și pl. IX.

²⁶ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 22-25, pl. IV, nr. 58, 80, 99, 114; pl. V, nr. 118, 119, 123.

și datat în secolul IV – până la începutul secolului III a. Chr.²⁷. I.B. Brashinskii a localizat centrul de producție al acestui tip la Mende și a arătat că din punct de vedere cronologic subgrupele sesizate evoluează între cel de al treilea sfert al secolului al V-lea și sfârșitul primei jumătăți a secolului al IV-lea a. Chr. Exemplarele în discuție aparțin variantei târzii. Descoperiri asemănătoare s-au semnalat, între altele, la Agigea, Ion Corvin, Mihai Viteazu²⁸, Burgas (Sozopol)²⁹ etc.

- Picior de amforă de tip „pithoid” de Sinope cu pasta aspră și nisip – inclusiv alburii – în compoziție. Inv. 43395/j. Fig. 3/1; 15/10. I.B. Brashinskii a separat acest tip al amforelor de Sinope, care s-ar data nu mai târziu de prima jumătate a secolului al IV-lea a. Chr.³⁰. El a pus apariția tipului în cauză pe seama influențelor tipului „pithoid” de amfore de Thasos, din a doua jumătate a secolului V a. Chr.³¹. Profil comparabil Yves Grandjean, *op. cit.*, p. 548-549, fig. 3, nr. 16-20, unde exemplarele prezentate (toate de Thasos) sunt date post circa 420 a. Chr.

- Buză de amforă maronie roșcată de tipul Samos (?). Inv. 43398/c. Fig. 2/12. Profil asemănător la I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 15, pl. I/1, VII, nr. 1, unde se datează în al doilea sfert al secolului V a. Chr.

- Patru fragmente de torți și o buză de amforă de tipul pseudo-Cos, cu pastă alburie și nisip în compoziție. Inv. 43397/a. Fig. 2/9; 16/9.

- Două torți fragmentare de amforă de Rhodos, cu curbura lină și secțiunea aproape circulară; tip vechi, neșampilat, datat înainte de anul 240 a. Chr. Inv. 43397/b. Fig. 16/5, 6.

- Un picior de amforă de Rhodos, tipul vechi. Fig. 2/7; 15/5.

- Opt torți fragmentare neșampilate de amfore de Rhodos, dintre care șapte reprezintă partea lor superioară, cu curbura lină (corespunzătoare unui tip mai timpuriu) și doar una în unghi ascuțit (mai târzie).

Alte fragmente de amfore provin, de asemenea, de la exemplare de Chios, Thasos, Heracleea Pontică, Sinope, Rhodos, Pseudo-Cos etc., ori de la unele tipuri nedeterminate de amfore. Ele corespund, în general, acelorași perioade ca și fragmentele individualizate amintite mai sus. Pe unele fragmente de gâturi sau torți thasiene, la îmbinarea dintre toartă și gât se observă urme de vopsea roșie.

²⁷ Idem, *Amfori Mendî*, in *Hudojestvennaia kultura i arheologiiia anticinogo mira*, Moskva, 1976, p. 67-74; idem, *Metodî issledovaniia anticinnoi trgovli*, Leningrad, 1984, pl. XIII-XIV; idem, *Greceskii keramiceskii import na nijnem Donu...*, p. 20-21, pl. III, IV, IX, nr. 38, 39, 43, 46.

²⁸ M. Imiria, *Pontica*, 16 (1983), p. 92; 114-116; 128-129 și fig. 1/16; 9/5; 11/1, 4.

²⁹ M. Lazarov, *Izvestiia – Varna*, 9 (24), 1973, p. 30-31, nr. 156-158, pl. XV, XVI, unde sunt numite (după denumirea utilizată de I.B. Zeest, *op. cit.*, p. 88 și pl. X/23), „amfore cu piciorul în formă de pahar”.

³⁰ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 25-26, pl. V, nr. 127, 130 (Sinope); p. 18-20, pl. III, nr. 31-32; VIII, nr. 31 (Thasos).

³¹ Ibidem.

Torți de amfore șampilate.

THASOS

Tipul vechi.

1. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (2,8 x 2 cm)³².

Inv. 39178. Fig. 11/1.

Θασί[·v] Β'α/τω/[v] Πυλά[δη(ς)] .

măciucă →

Bon, nr. 464. *Canarache*, nr. 146, cu lectura îmbunătățită de Avram³³, nr. 92.

Magistratul *Baton* face parte din grupa F, la *Garlan*, 1986³⁴, p. 233 (cu un alt producător). Datat la *Garlan*, 1986, p. 268, prin context, între 360-350 a. Chr., iar la *Avram*, tabel I, p. 52, tabel III, p. 58 și tabel VI, p. 64 și tabel X, p. 73, între 356-343 a. Chr.; după producătorul *Pylades* atelierul poate fi Molos³⁵. *Garlan*, 1999³⁶, grupa F₁, p. 209-212, nr. 570, întocmai (între anii 360-350 a. Chr.); *Lungu*, 1999³⁷, p. 73-75, și nr. 1, întocmai; *Lazarov*, 1999^{37 bis}, p. 197, cu alți producători.

2. Toartă cu șampilă dreptunghiulară, fragmentară (2,2 x 2,3 cm). Inv. 39193. Fig. 11/2.

[...]ανε/ος .

pilos

[.]π[...]

Se poate presupune un eponim de tipul Ἀρίστοφάνης sau Τηλεφάνης, în genitiv. Pentru Ἀρίστοφάνης I, vezi *Garlan*, 1986, p. 244, grupa C; p. 259, nr. 1-3, cu alte simboluri; *Debidour*, 1986³⁸, p. 331, *Aristophanes I*, grupa a II-a (circa 335-325 a. Chr.). *Avram*, tabel I, p. 52, grupa G, între 342-328, nr. 127, cu alt simbol; *Garlan*, 1999, grupa G₂, p. 274-275, nr. 872-878, cu alte simboluri; eponim bine atestat la Thasos (între anul 347 – până în jurul anului 335 a.

³² În toate cazurile se vor da dimensiunile păstrate ale șampilei.

³³ Avram = Alexandru Avram, *Histria VIII. Les timbres amphoriques. 1. Thasos*, București – Paris, 1996.

³⁴ Garlan, 1986 = Yvon Garlan, *Quelques nouveaux ateliers amphoriques à Thasos, Recherches sur les amphores grecques*, Suppl. BCH 13 (1986), (éds. J.Y. Empereur, Y. Garlan), p. 201-276.

³⁵ Al. Avram, *op. cit.*, p. 28 și 95, nr. 92.

³⁶ Garlan, 1999 = Yvon Garlan, *Les timbres amphoriques de Thasos, I, Timbres protothasiens et thasiens anciens, Études Thasiennes*, XVIII, 1999.

³⁷ Lungu, 1999 = Vasilica Lungu, *Remarques sur la chronologie des timbres thasiens à propos d'une tombe du IVe s.av.J.C.*, in *Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire*, Colloque international organisé à Istanbul, 25-28 mai 1994, textes réunis par Yvon Garlan, 1999, Publications de l'Université de Provence, p. 71-80.

^{37 bis} Lazarov, 1999 = Mihail Lazarov, *Les importations amphoriques thasiennes à Odessos*, in *Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire*, p. 195-200.

³⁸ Debidour, 1986 = M. Debidour, *En classant les timbres thasiens*, *Recherches sur les amphores grecques*, Suppl. BCH 13 (1986) (éds. J.Y. Empereur, Y. Garlan), p. 311-334.

Chr.). Pentru Τηλεφάνης, vezi *Bon*, 1609-1614, cu alte simboluri; *Buzoianu*, 1982³⁹, p. 150, nr. 58-59, cu alte simboluri; *Garlan*, 1986, p. 244, grupa A; p. 249, fig. 35 m și n, p. 263-264, 268, cu alte simboluri; *Debidour*, 1986, p. 321, n. 79; p. 330, grupa I (circa 345-335 a. Chr.); *Avram*, tabel I, *Telephánes I*, grupa G (între circa 342-330 a. Chr.); *Telephánes II* (între circa 329-326 a. Chr.); nr. 191-196; 560-564, cu alte simboluri). În cazul de față, cu eponimul probabil la genitiv, ar putea fi *Telephánes II*. *Garlan*, 1999, grupa G₂, p. 283, nume curent la Thasos, care reappare ca eponim la începutul ștampilelor de tipul recent, sub forma ἐπὶ Τηλεφάνεος (*Telephánes II*); nr. 918-935, *Τηλεφάνης I*, cu alte simboluri (între circa 345-335 a. Chr.); *Lungu*, 1999, p. 75-76 și nr. 35, cu alt simbol (ἐπὶ Τηλεφάνεος), în afara cercului de pietre; eponim considerat printre primii care aparțin seriei recente de ștampile thasiene.

Tipul recent.

3. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară (3 x 2 cm). Inv. 39552. Fig. 11/3.

Θασίων

vârf de lance (?)

[Δειν]ώπα[ς]?

Bon, nr. 560-589, cu diferite simboluri. *Garlan*, 1966⁴⁰, p. 625, 18, circa 325-310; *Garlan*, 1986, p. 244, grupa B; *Debidour*, 1986, p. 331, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.)⁴¹; *Gh. Poenaru Bordea*, 1986, p. 342, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Avram*, tabel I, p. 53-54; XI, nr. 331-334, cu diferite simboluri, între circa 310-295 a. Chr.; *Lazarov*, 1999, p. 199, cu alte simboluri.

4. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară (3,2 x 2,5 cm). Inv. 39180. Fig. 11/4. [Θασίων]

seceră

Ἰσόδικος

Bon, nr. 888; *Garlan*, 1986, p. 219, 245, grupa C; *Debidour*, 1986, p. 331, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Poenaru Bordea*, 1986, p. 342, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Avram – Poenaru Bordea*⁴², 1988, nr. 9, cu alt simbol (circa 325-305 a. Chr.); *Getov*, 1995^{42 bis}, nr. 3 g-40 cu alte simboluri (325-310 a. Chr.); *Avram*, tabel I, p. 53; XI, nr. 300, cu același simbol, între circa 310-295 a. Chr.

³⁹ *Buzoianu*, 1982 = Livia Buzoianu, *Importul amforelor thasiene la Tomis în perioada elenistică*, Pontica, 15 (1982), p. 137-151.

⁴⁰ *Garlan*, 1966 = Y. Garlan, *Contribution à une étude stratigraphique de l'enceinte thasienne*, BCH, 90 (1966), p. 586-652.

⁴¹ *Poenaru Bordea*, 1986 = Gh. Poenaru Bordea, *Les timbres amphoriques de Thasos à Callatis*, Recherches sur les amphores grecques, Suppl. BCH 13 (1986) (éds. J.Y. Empereur, Y. Garlan), p. 335-331.

⁴² *Avram – Poenaru Bordea*, 1988 = Alexandru Avram și Gheorghe Poenaru Bordea, *Nouveaux timbres amphoriques thasiens de Callatis*, Dacia, NS, 32 (1988), p. 27-36.

^{42 bis} *Getov*, 1995 = Liudmil Getov, *Amfori i amforni peciati ot Kabile* (IV-II v. pr.n.e.), Sofia, 1995.

5. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (2,8 x 2 cm); legenda este dispusă pe laturile scurte ale șampilei. Inv. 39553. Fig. 7/5; 11/5.

[Θασίων]

aripă sau mână?

[K]λεοφῶ[v]

Bon, nr. 961-963, 982, cu alte simboluri, Kléophôn I; același simbol la *Bon*, 1154, cu numele Μενέδημος, unde însă simbolul este interpretat „coquillage (peigne)”; *Garlan*, 1986, p. 244, Κλεοφῶν I, grupa B; p. 245, Κλεοφῶν II, grupa C; p. 247, Κλεοφῶν III, grupa D.

În cazul de față este Kléophôn I. La *Debidour*, 1986, p. 331, Kléophôn I este atribuit grupei a II-a (circa 335-325 a. Chr.), în timp ce Kléophôn II aparține grupei a III-a (circa 325-310 a. Chr.), iar Kléophôn III primei jumătăți a secolului III a. Chr.; *Poenaru Bordea*, 1986, p. 342, Kléophôn I, grupa a II-a (circa 335-325 a. Chr.) și Kléophôn II, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Getov*, 1995, nr. 49-61, Kléophôn I și II, cu diferite simboluri; *Avram*, tabel I, p. 53; gr. X (circa 316-311), Kléophôn I; grupa XI (circa 310-295), nr. 335-339; Kléophôn II; *Garlan*, 1999, tipul vechi, grupa E₁, p. 185-190, nr. 447-471, cu alte simboluri (între anii 365-360 a. Chr.) - Kléophôn I; *Lazarov*, 1999, Kléophôn I, p. 198, cu alte simboluri.

6. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (1,8 x 2,7 cm).

Inv. 39556. Fig. 4/9; 11/6.

Θα[σίων]

ciorchine →

Λεωμ[έδων]

Bon, nr. 1098, întocmai; *Gramatopol*, *Poenaru Bordea*⁴³, *Callatis*, nr. 121, cu același simbol; *Garlan*, 1986, p. 247, grupa D; *Debidour*, 1986, p. 333, prima jumătate a secolului III a. Chr.; *Gh. Poenaru Bordea*, 1986, p. 344, circa 270-260 a. Chr.; *Avram*, *Poenaru Bordea*, 1988, nr. 54, întocmai (circa 270-260 a. Chr.); atelierul Molos; *Avram*, tabel I, p. 55; XVI, nr. 485, cu alt simbol, între circa 254-240 a. Chr.; tabel III, p. 60; tabel VIII, p. 71.

7. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (3,1 x 2,7 cm).

Inv. 39551. Fig. 11/7.

[Θασίων]

mână

←

Μενέδημο[ς]

Bon, nr. 1156, întocmai; *Garlan*, 1986, p. 245, grupa D; *Debidour*, 1986, p. 331, grupa a IV-a (circa 310-300 a. Chr.); *Gh. Poenaru Bordea*, 1986, p. 342, grupa a IV-a (circa 310-300 a. Chr.); *Avram*, tabel I, p. 54; XII, nr. 347-353, cu alte simboluri, între circa 294-287 a. Chr.; tabel III, p. 59; tabel VI (Tomis), p. 66; tabel VII, p. 70 (Callatis); tabel X, p. 74; *Lazarov*, 1999, p. 200, cu alte

⁴³ *Gramatopol*, *Poenaru Bordea*, *Callatis* = Mihai Gramatopol, *Gh. Poenaru Bordea*, *Amphora stamps from Callatis and South Dobrudja*, Dacia, NS, 13 (1969), p. 127-282.

simboluri.

8. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (2,8 x 2,5 cm). Inv. 39555. Fig. 11/8.

Θασίω[v]

crater cu volute

Μενέδ[ημος]

Bon, nr. 1168; variantă de dispunere a simbolului; *Gramatopol*, *Poenaru*, *Callatis*, nr. 130, același simbol; *Garlan*, 1986, loc. cit.; *Debidour*, 1986, loc. cit.; *Gh. Poenaru Bordea*, loc. cit.; *Avram*, tabel I, p. 54; XII, nr. 352, același simbol, între circa 294-287 a. Chr.; *Lazarov*, 1999, p. 200, întocmai.

9. Toartă cu șampilă pătrată (2,2 x 2,2 cm).

Inv. 39179. Fig. 11/9.

[Θ]ασίωv

litera Δ

← —→
Πολυνείκης —↑

Bon, nr. 1361, întocmai; *Gramatopol*, *Poenaru*, *Callatis*, nr. 137-138, cu alte litere ca simbol; *Garlan*, 1986, p. 245, grupa C; *Debidour*, 1986, p. 331, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Gh. Poenaru Bordea*, 1986, p. 338-339, în ultima treime a secolului IV a. Chr.; împreună cu alți eponimi; p. 342, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Avram*, *Poenaru Bordea*, 1988, nr. 13 (circa 325-305 a. Chr.); *Getov*, 1995, nr. 70-76, cu alte litere ca simbol; *Avram*, 1996, tabel I, p. 54; XII, nr. 340-344, cu alte litere ca simbol, între circa 294-287 a. Chr.; *Lazarov*, 1999, p. 199, întocmai, dar și cu alte litere ca simbol.

10. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (2,8 x 1,8 cm).

Inv. 39192. Fig. 11/10.

[Θα]σίωv

scut cu umbo foarte proeminent. ↓

Πυθίωv

Sigma unghiular.

Bon, nr. 1447, apropiat ca simbol; *Gramatopol – Poenaru*, *Callatis*, nr. 148-178, cu alte simboluri; *Garlan*, 1986, p. 246, Πισίωv II, III, V, grupa C; Πιθίωv IV, grupa D.

În cazul de față eponimul este Πιθίωv IV. La *Debidour*, 1986, p. 332, *Pythiôn* IV este datat la începutul secolului al III-lea a. Chr.; *Gh. Poenaru Bordea*, 1986, p. 343-344, *Pythiôn* IV, ca și alți eponimi care apar pe șampilile cu sigma unghiular, între circa 300-270 a. Chr.; *Lungu*, 1994^{43 bis}, p. 143, nr. 17-21, cu alte simboluri; *Avram*, 1996, tabel I, p. 52, *Pythiôn* I, grupa G (VII, circa 343-330 a. Chr.), nr. 125-126; *Pythiôn* II (XII, circa 294-287 a. Chr.), nr. 345-346; *Pythiôn* III (XIII, circa 286-274 a. Chr.), nr. 416, simbol scut, văzut din față; nr. 414-415, 417-423, cu alte simboluri; *Pythiôn* IV (XIV, circa 273-267 a. Chr.), nr. 441,

^{43 bis} Lungu, 1994 = Vasilica Lungu, *Amfore șampilate din nordul Dobrogei, Pontica*, 27 (1994), p. 133-155.

asemănător, cu același simbol; nr. 442-446, cu alte simboluri; *Pythiôn V* (XIII, circa 286-274 a. Chr.), nr. 397-405, 591, cu alte simboluri; *Pythiôn VI* (XIV, circa 273-267), nr. 447, cu alt simbol.

11. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (3,8 x 3 cm), aproape complet ștearsă. Inv. 39194. Fig. 11/11.

[Πουλυάδης]

baghetă recurbată (?)

[Θασίων]

Bon, nr. 1392; *Garlan*, 1986, p. 247, grupa C; *Debidour*, 1986, p. 331, grupa a IV-a (circa 310-300 a. Chr.); *Gh. Poenaru Bordea*, 1986, p. 342, grupa a IV-a (circa 310-300 a. Chr.); *Avram*, *Poenaru Bordea*, 1988, nr. 17, cu alt simbol (circa 305-290 a. Chr.); *Avram*, tabel I, p. 54; XIII, nr. 427, același simbol, între circa 286-274 a. Chr.

12. Toartă cu șampilă dreptunghiulară, fragmentară (2 x 2,3 cm). Inv. 39558. S-a descoperit la circa 20-30 m sud-est de tumulul distrus, aflat în apropierea așezării⁴⁴; ar putea aparține fie așezării, fie tumulului. Fig. 11/12.

[Θασίων]

roată cu patru spițe

Θάσ[ων]

Bon, nr. 793, întocmai; *Garlan*, 1986, p. 244, grupa B; *Debidour*, 1986, p. 331, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Gh. Poenaru Bordea*, 1986, p. 342, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Avram*, *Poenaru Bordea*, 1988, nr. 8, cu alt simbol (circa 325-305 a. Chr.); *Avram*, tabel I, p. 53; XI, nr. 315-317, cu alte simboluri (circa 310-295 a. Chr.); *Lazarov*, 1999, p. 198, *Thasôn I*, cu același simbol, dar și cu alte simboluri.

13. Toartă cu șampilă dreptunghiulară fragmentară (1,3 x 2,2 cm). Descoperită chiar în perimetrul fortificației. Inv. 39559. Fig. 12/13.

.....

[Θασί]ων

Etnicon, pe linia inferioară, scris retrograd. Pe latura scurtă se păstrează un üpsilon. Rest de simbol.

14. Toartă de amforă elenistică, dintr-un centru neidentificat, înrudit cu Thasos. Pastă cărămidie, cu mică în compoziție. La partea superioară prezintă un cerc incizat (cu diametrul de 1,4 cm). Inv. 39191. Fig. 12/14. Cerc comparabil pe un exemplar de Thasos, la *Garlan*, 1985⁴⁵, p. 728 și fig 1/1; *Lungu*, 1992, p. 83, nr. 24^{45 bis}, șampilă anepigrafică

⁴⁴ Pentru tumul, vezi mai jos.

⁴⁵ *Garlan*, 1985 = Yvon Garlan, *Un remblai thasien du IVe siècle avant notre ère*, BCH, 109 (1985), II, p. 727-747.

^{45 bis} *Lungu*, 1992 = Vasilica Lungu, *Circulația amforelor șampilate în zona Capul Dolojman*, Pontica, 25 (1992), p. 69-97.

SINOPE

15. Toartă cu șampilă dreptunghiulară, pe trei rânduri (5,3 x 2,3 cm). Inv. 39182. Fig. 12/15.

Βόρυς

ἄστ[υ]νόμου

cap cu barbă, la dreapta.

Ἀπολ[λωνίου]

Pridik, 1917⁴⁶, p. 87, nr. 513; *Popeea*⁴⁷, nr. 11, același producător; *Lazarov*, *Sinope*⁴⁸, p. 29, nr. 4; *Buzoianu*, *Cheluță Georgescu*⁴⁹, nr. 45 (lipsește astinomul, dar este sugerat ca fiind acesta de *Conovici*, *Avram*, *Poenaru Bordea*, 1989⁵⁰, p. 111 și urm., nr. 7-8, cu alți producători; *Rădulescu*, *Bărbulescu*, *Buzoianu*, *Cheluță Georgescu*, 1988-1989⁵¹, nr. 169 (4), cu alt producător; *Avram*, *Conovici*, *Poenaru Bordea*⁵², 1990, p. 117, cu alți producători; *Conovici*, 1998⁵³, nr. 57-62, cu alți producători.

Producția amforelor în timpul lui *Borys I* (cărui îi aparține și exemplarul în discuție) este foarte abundentă, cu numeroase „dublări” de ștampe. Cu *Borys I* apare și producătorul Apollônios⁵⁴. Grupa a III-a (circa 310-285 a. Chr.)⁵⁵, subgrupa III d⁵⁶. În cadrul tipologiei propuse de *Garlan*, 2004, grupa a III-a după *Conovici*, 1998 a devenit grupa a IV-a⁵⁷; *Borys I* este atribuit, astfel, subgrupei IV C⁵⁸ (p. 82 și nr. 177-187, cu alți producători; simbolul realizat și poziționat diferit).

⁴⁶ *Pridik*, 1917 = E.M. Pridik, *Inventarnâi katalog kleim na amfornâh rucikah i gorlâškah i na cerepiťah Ermitajnogo sobraniia*, Petrograd, 1917.

⁴⁷ *Popeea* = Al. Popeea, *Câteva toarte de amfore șampilate descoperite la Medgidia*, SCIV, 18 (1967), 4, p. 509-512.

⁴⁸ *Lazarov*, *Sinope* = M. Lazarov, *Sinope i zapodnopontiiskiat pazar*, Izvestiia – Varna, 14 (29) 1978, p. 11-66.

⁴⁹ *Buzoianu*, *Cheluță Georgescu* = Livia Buzoianu, N. Cheluță Georgescu, *Ștampe de amfore inedite de la Callatis*, Pontica, 16 (1983), p. 149-188.

⁵⁰ *Conovici*, *Avram*, *Poenaru Bordea*, 1989 = Niculae Conovici, Alexandru Avram și Gh. Poenaru Bordea, *Nouveaux timbres amphoriques sinopéens de Callatia*, Dacia, NS, 33 (1989), p. 111-124.

⁵¹ *Rădulescu*, *Bărbulescu*, *Buzoianu*, *Cheluță Georgescu*, 1988-1989 = A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță Georgescu, *Importuri amforice la Albești: Sinope*, Pontica, 21-22 (1988-1989), p. 23-90.

⁵² *Avram*, *Conovici*, *Poenaru Bordea*, 1990 = Al. Avram, N. Conovici, Gh. Poenaru Bordea, *Étude quantitative sur les timbres amphoriques sinopéens de Callatis*, Dacia, NS, 34 (1990), p. 111-128.

⁵³ *Conovici*, 1998 = Niculae Conovici, *Histria VIII. Les timbres amphoriques. 2. Sinope*, București – Paris, 1998.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 33-38.

⁵⁵ Referitor la cronologia amforelor șampilate sinopeene, vezi *Conovici*, *Avram*; *Poenaru Bordea*, 1989, p. 11-117; N. Conovici, SCIVA, 40 (1989), 1, p. 29-44.

⁵⁶ *Conovici*, 1998, p. 35, 38.

⁵⁷ *Garlan*, 2004 = Yvon Garlan (avec la collaboration de Hikmet Kara), *Les timbres céramiques sinopéens sur amphores et sur tuiles trouvés à Sinope. Présentation et catalog*, Corpus International des Timbres Amphoriques, 10, Institut Français d'Études Anatoliennes, Georges Dumezil, Paris, 2004.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 81-82 și n. 358.

Pentru producător, vezi *Garlan, 2004*, p. 54-55 (F15), *Apollônios I* care activează și în timpul astynomului *Borys I*; nr. 235, 252, 631 cu alți astynomi.

16. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, pe două rânduri (6,7 x 2 cm). Simbolul dispus în stânga legendei. Inv. 39181. Fig. 12/16.

torță ↑ Πασιχάρους ἀστν
νόμου Ἀπτείου

Pridik, 1917, p. 80, nr. 369-372; p. 95, nr. 689-696, în diverse combinații; aceeași dispunere și simbol *torță*, cu alți producători. *Lazarov, Sinope*, p. 32, nr. 12, cu alt producător. *Gramatopol, Poenaru Bordea, 1969*, nr. 628 cu alt producător; *Conovici, Avram, Poenaru Bordea, 1989*, nr. 9, cu alt simbol și alt producător; *Avram, Conovici, Poenaru Bordea, 1989*, p. 117, grupa a III-a (două exemplare, cu alți producători); *Conovici, 1998*, p. 35, 38 și nr. 54, 55-56, cu același simbol, dispus în dreapta legendei și alți producători (*Pithès; Stéphanos*). În timpul lui *Pasicharès*, același simbol mai apare și cu alți producători, ca *Gérôn, Glaukias, Hékataios, Hèphaistios, Neumenios și Philokratès*⁵⁹. *Pasichares I*; grupa a III-a (circa 310-285 a. Chr.), subgrupa III C; astinomul este anterior lui *Boris I*, aparținând primului deceniu al secolului III a. Chr.⁶⁰ *Garlan, 2004*, grupa a IV-a, *Pasicharès I*, subgrupa IV B, p. 81-82; *Pasicharès I b* (cu torța), p. 87, 143-145 și nr. 161-164, cu alți producători. Pentru producător, *Garlan, 2004*, p. 54-55 (F15), *Attis II*, care activează și în timpul lui *Pasicharès I b*, precum și cu alți astynomi.

17. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, pe trei rânduri (5,8 x 2,1 cm). Inv. 39195. Fig. 12/17.

ἀστ[υνό]μου
Αἰσ[χίν]ου ↓ ciorchine
Ψάμμης

*Škorpil, 1904*⁶¹, p. 20, nr. 7, întocmai (la Pantikapaion); *Gramatopol, Poenaru, 1969*, nr. 342-347; 349-352; 354-358; 362-365; 367-369; 371-372, 660, cu producători diferiți și simbol asemănător ori diferit (grupa a IV-a; Αἰσχίνης IV); *Buzoianu, Cheluță Georgescu*, nr. 46, cu două simboluri – vas globular și ciorchine; nr. 48, cu același simbol și producător diferit; *Bounegru, Chiriace*⁶², nr. 5, cu același simbol și producător diferit; *Avram, 1988*⁶³, nr. 41-42, cu același simbol și producător diferit; *Conovici, 1989*, p. 40, Αἰσχίνης II (ὁ Ἰππος), cu „ciorchine”, situat pe locul 13 în lista cronologică a astynomilor din grupa a IV-a (circa 282-260 a. Chr.); *Conovici, Avram, Poenaru Bordea, 1989*,

⁵⁹ *Conovici, 1998*, p. 37.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 37-38.

⁶¹ *Škorpil, 1904* = V.V. Škorpil, *Keramičeskija nadpisi, pribor'jatennyja kerčeskim muzeem drevnostej v 1901 i 1902 godah*, *Izvestija Imperatorskoj Arheologičeskoj Komissii (IAK)*, 11, 1904, p. 19-166.

⁶² *Bounegru, Chiriace* = O. Bounegru, C. Chiriace, *Câteva descoperiri izolate de la Callatis, Pontica*, 14 (1981), p. 249-254.

⁶³ *Avram, 1988* = Alexandru Avram, *Amfore și figle ștampilate din colecția „Dr. Horia Slobozianu”*, *SCIVA*, 39 (1988), 3, p. 287-313.

tabel I și nr. 46-55, cu același simbol și producători diferiți (aici *Aischinès Iphios* = *Aischines II*); grupa a IV-a (circa 284-262 a. Chr.); *Avram, Conovici, Poenaru Bordea*, 1990, p. 118 și tabel I, grupa a IV-a, asynomul nr. 94 - *Aischinès IV Iphios*; *Lungu*, 1994, p. 144-145, nr. 34-35, cu alți producători; *Conovici*, 1998, p. 38-39, grupa a IV-a (magistratul nr. 87, *Aischinès 4 Iphios*); nr. 190-208, cu același simbol și producători diferiți. *Garlan*, 2004, grupa a V-a, subgrupa V C, *Aischinès 5 (Iphios)*, cu simbol ciorchine, p. 82-83, 177-179 și nr. 299-305, cu alți producători. Pentru producător, *Garlan*, 2004, grupele V-VI, p. 173, nr. 281, cu alt astynom și simbol; *Psammis* și-a început activitatea pe la mijlocul grupei a V-a și a continuat-o la începutul grupei a VI-a.

18. Toartă cu șampilă dreptunghiulară pe trei rânduri, căreia îi lipsește partea dreaptă (2,5 x 2,8 cm). Legenda scrisă retrograd. Inv. 39557.

[Πύθης]?

[ἀστυνό]μου simbolul

[Αἰσχίνο]υ? rupt

Lectură nesigură. După scris, aparține cu certitudine grupei a IV-a (conform tipologiei lui N. Conovici). În cazul reconstituirii corecte a numelui astynomului, nu se poate stabili căruia dintre cei doi magistrați omonimi ai grupei a IV-a (Αἰσχίνης III sau IV) îi aparține șampilă⁶⁴. La *Garlan*, 2004, p. 112 și nr. 37-38, 77-78 și n. 345, ștampilele cu scriere retrogradă sunt atribuite astynomului *Aischinès 2*, încadrat grupei a II-a; din aceeași grupă face parte și *Aischinès 3*, p. 117, nr. 58-59. *Aischinès 4* la *Garlan*, 2004, p. 82-83, grupa V, subgrupa V a și p. 155-156, nr. 205-211; pentru *Aischinès 5*, mai sus, la nr. 17. *Pythès I* și II, în cazul reconstituirii corecte a numelui producătorului, la *Conovici*, 1999⁶⁵, p. 55-57; ei au activat în grupele III, IV și V, în timpul mai multor astynomi (inclusiv *Aischinos 3*). La *Garlan*, 2004, p. 73, F66, *Pythès I*, în grupele IV-V și *Pythès II*, în grupa a VI-a.

19. Toartă cu șampilă dreptunghiulară, fragmentară, pe trei rânduri (4 x 2 cm). Inv. 39183. Fig. 12/19.

[Πρ]ῶτος

[ἀσ]τυνόμου ↑ kantharos.

Διονυσίου

Astynom reprezentat într-un număr relativ mare în spațiul vest-pontic, cu diferiți producători și același simbol. *Tafrali*, 1930⁶⁶, 5, întocmai; *Lazarov, Sinope*, p. 39, nr. 12; *Gramatopol, Poenaru Bordea*, 1969, nr. 448-450; 452-455; 458-462, cu același simbol și producători diferiți; *Conovici, Avram, Poenaru Bordea*, 1989, grupa a IV-a (circa 284-262 a. Chr.), nr. 29-33, Διονύσιος II (ó

⁶⁴ Tip de șampilă necunoscut lui Nicolae Conovici, care a văzut piesa și a propus lectura de mai sus.

⁶⁵ *Conovici*, 1999 = N. Conovici, *Un astynome sinopéen mal connu: Dèmètrios I*, in *Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire*, Istanbul, 25-28 mai 1994, textes réunis par Yvon Garlan, 1999, Publications de l'Université de Provence, p. 49-70.

⁶⁶ *Tafrali*, 1930 = O. Tafrali, *AArh*, 2 (1930), 4, p. 29-32.

Ἀπολλοδώρου), cu același simbol și producători diferiți; *Conovici*, 1989, p. 40, simbolul „kantharos” apare la Διονύσιος II (ὁ Ἀπολλοδώρου) situat pe locul 10 în lista cronologică a astynomilor din grupa a IV-a; *Avram, Conovici, Poenaru Bordea*, 1990, p. 118 și tabel I, grupa a IV-a, astynomul nr. 90; *Conovici*, 1998, p. 38-39, grupa a IV-a, magistratul nr. 79, *Dionysios 3 (Apollodôrou)* cu acest simbol; nr. 113-121, cu același simbol și producători diferiți. La *Garlan*, 2004, *Dionysios 3 Apollodôrou*, grupa V, subgrupa V A, p. 82-83, 166-167, nr. 256 întocmai; nr. 252-255, 257, cu același simbol și alți producători; *Dionysios 4 Demetriou*, tot în grupa V, subgrupa A, p. 83-83, 167-168 și nr. 258-260, cu alt producător și alt simbol; producătorii *Prôtos I, II* (și *III?*), p. 73, F65, grupele IV-VI, nr. 256, întocmai; nr. 297, 355, 450, cu alți astynomi și alte simboluri.

20. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară pe patru rânduri (5 x 2 cm). Inv. 39184. Fig. 12/20.

ἄστυ[νόμου]

[Αἰσχρί]ωνος τοῦ ↓ măciucă.

[Ἀρτεμιδῶ]ρου

[Στέ]φαν[ος]

Astynom bine cunoscut în spațiul vest-pontic, cu diferiți producători și diferite simboluri.

Škorpil, 1904, p. 21, nr. 10, cu același producător; lipsește simbolul (la *Pantikapaion*); *Canarache*, nr. 247, fără simbol, cu alt producător; *Gramatopol, Poenaru Bordea*, 1969, nr. 1126, 1277, cu alte simboluri și alți producători; *Buzoianu*, 1981⁶⁷, nr. 53, cu alt simbol; producătorul lipsește; *Conovici, Avram, Poenaru Bordea*, grupele V-VI (circa 261-183 a. Chr.), nr. 184; simbol dispărut; alt producător; *Avram, Conovici, Poenaru Bordea*, 1990, p. 120, 124 și tabel I, grupa V b magistratul nr. 138 (*Aischriôn I Artemidôrou*), cu alt producător; *Conovici, Irimia*⁶⁸, 1991, nr. 210, cu alt simbol și alt producător; *Conovici*, 1998, p. 45, 49, la sfârșitul primului pachet al subgrupeii V d, magistratul nr. 136, cu mai multe simboluri, inclusiv „măciuca”; nr. 568-569, cu simbol neimprimat; nr. 570, cu alt simbol; alți producători. La *Garlan*, 2004, *Aischriôn Artemidorou* în grupa VI, subgrupa VI D, p. 83-85, tabel VI, p. 98, nr. 135-144, p. 233, nr. 541, cu același simbol, dar altfel poziționat și alt producător; nr. 542-548, cu alte simboluri și alți producători. *Stéphanos*, al cărui nume ca producător se menține o perioadă îndelungată, până la sfârșitul grupei a VI-a, desemnează cel puțin trei omonimi, imposibil de a fi diferențiați. Este atestat sub 54 de astynomi, între care și *Aischriôn Artemidôrou* (*Garlan*, 2004, F 38, p. 64-65).

21. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară fragmentară pe patru rânduri, căreia

⁶⁷ *Buzoianu*, 1981 = Livia Buzoianu, *Considerații asupra ștampilelor sinopeene de la Edificiul roman cu mozaic, Pontica*, 14 (1981), p. 133-152.

⁶⁸ *Conovici, Irimia* = Niculae Conovici, Mihai Irimia, *Timbres amphoriques et autres inscriptions céramiques découverts à Satu Nou (com. d'Oltina, dép. de Constantza), Dacia*, NS, 35 (1991), p. 139-175.

îi lipsesc ambele părți laterale (2,8 x 2,7 cm). Inv. 39199. Fig. 12/21.

[ἀστυν]όμου

[Ἰοβάκ]χου τοῦ simbol rupt

[Μολ]παγόρου (probabil proră)

[Ἡφαί]στιος

Astinomul este relativ puțin reprezentat în spațiul vest-pontic.

Canarache, nr. 417, incomplet; *Conovici, Avram, Poenaru Bordea*, 1989, p. 122, grupele V-VI (circa 261-183 a. Chr.), nr. 205, cu alt producător; *Avram, Conovici, Poenaru Bordea*, 1990, p. 120, și tabel I, grupa V a, magistrat nr. 115; *Conovici, Irimia*, 1991, nr. 113-115, cu alți producători; *Conovici*, 1998, p. 42, 48, grupa V, subgrupa V b; nr. 420, întocmai, cu producătorul necunoscut. *Garlan*, 2004, grupa a VI-a, subgrupa VI B, p. 84 și 197, nr. 382-384 (*Iobacchos Molpagorou*), cu alți producători și simbol proră. Pentru producător, *Garlan*, 2004, p. 50-51 (F 10-11), *Hèphaistios I (Theudôrou)* și *Hèphaistios II (Poseidônou)*, care activează în timpul mai multor astynomi din grupele II-VI, fără a se putea separa între ei. Pe ștampila în discuție producătorul *Hèphaistios* (fără a putea stabili care anume) este atestat pentru prima dată ca activând și în timpul astynomului *Iobacchos Molpagorou*.

22. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară fragmentară, pe patru rânduri (4,8 x 2,5 cm). Inv. 39185. Fig. 12/22.

[ἀ]στυνόμου

[Ζ]ήνιος τοῦ ↑ trofee

[Α]πολλόδωρου

[Α]τώτης

Astynom bogat reprezentat în spațiul vest-pontic, cu diferiți producători. *Canarache*, nr. 266-268, asemănător, cu producători diferiți; *Gramatopol, Poenaru Bordea*, 1969, nr. 582, 11, 31, asemănător, cu producători diferiți; *Lazarov*, 1978, p. 49-50, nr. 9; *Buzoianu*, 1981, p. 147, nr. 54-58, asemănător, cu alți producători; *Buzoianu, Cheluță Georgescu*, 1983, p. 179, nr. 74, asemănător, cu producător diferit; *Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu, Cheluță Georgescu*, 1988-1989, nr. 252 (87), 253 (88), 254 (89), asemănător cu alți producători; *Avram*, 1988, nr. 108, asemănător, cu alt producător; *Conovici, Avram, Poenaru*, 1989, p. 122, grupele V-VI (circa 261-183 a. Chr.), nr. 201, asemănător, cu alt producător; *Avram, Conovici, Poenaru Bordea*, 1990, p. 120 și tabel I, grupa V a, magistrat nr. 116 (*Zènis Apollôdorou*), cu alți producători; *Conovici, Irimia*, 1991, nr. 116-122, asemănător, cu alți producători; *Conovici*, 1998, p. 42, 48, subgrupa V b; magistratul nr. 106; nr. 421-430, cu același simbol și producători diferiți sau rupți; mulți dintre producători sunt atestați și cu unii astynomi din grupa a IV-a. *Conovici*, 1998, p. 43, 48, nr. 421-430, grupa V, subgrupa V b; nr. 421-430, cu alți producători. La *Garlan*, 2004, *Zènis Apollôdorou*, cu același simbol și producători diferiți, grupa a VI-a, subgrupa VI B, p. 84, 189-191, nr. 350-355. Pentru producător, *Garlan*, 2004, p. 61 (F 28), grupa a VI-a, *Atôtès Mètrodôrou*, atestat în timpul mai multor astynomi, inclusiv al lui *Zènis Apollôdorou*.

RHODOS

23. Fragment de gât de amforă, cu o toartă; șampilă dreptunghiulară dispusă pe trei rânduri, (4 x 2 cm). Inv. 39188. Fig. 13/23.

ἐπὶ Αἰνῆσι

δά[μ]ου

Ῥακινθίου

Ainesidamos II, grupa a III-a. Grace, 1952⁶⁹, p. 528 (*Ainesidamos* II); Canarache, nr. 538, fără lună; Lazarov, *Rhodos*⁷⁰, p. 23, *Ainesidamos* I (331-275 a. Chr.) și *Ainesidamos* II (220-180 a. Chr.); Grace, 1974⁷¹, *Ainesidamos* I, perioada I c (între 269-240 a. Chr.); *Ainesidamos* II, perioada III c (între 193-188); Šelov, *Tanaïs*⁷², p. 31, nr. 9, cu altă lună (unde datează primul eponim la sfârșitul secolului al IV-lea a. Chr., iar pe al doilea, pe baza complexului de la Pergam, între 220-180 a. Chr.); Buzoianu, 1980⁷³, p. 130, nr. 4-9 (tipologii diverse); Buzoianu, *Cheluță Georgescu*, 1983, p. 164, nr. 18; Sztetyllo, 1976⁷⁴, grupa II (220-180 a. Chr.), nr. 27-31, cu alte luni; Buzoianu, 1992, p. 114, 116, 144, despre *Ainesidamos* I, perioada ștampilelor circulare cu buton, anterioare anului 240 a. Chr. și p. 147, nr. 291-296, *Ainesidamos* II, grupa a III-a; Lungu, 1990⁷⁵, p. 211, 216, *Ainesidamos* II în anul 192 a. Chr.; Getov, 1995, p. 47-48, nr. 96, *Ainesidamos* II (240-175 a. Chr.); Börker, Burow, 1998⁷⁶, p. 20, nr. 57, întocmai; nr. 42-56 (tipologii diverse); p. 80, nr. 30-33 (perioada a III-a, între 205-175 a. Chr.); Finkielsztejn, 2001⁷⁷, p. 188, tabel 17, *Ainesidamos* I, perioada I c (circa anul 245 a. Chr.); p. 121-122, *Ainesidamos* II, eponim asociat cu producătorii *Amintas* și *Bromios*; p. 192, tabel 19, perioada III c (circa 179-177 a. Chr.).

24. Toartă cu șampilă dreptunghiulară, pe două rânduri (3,7 x 1,5 cm). Inv. 39187. Fig. 13/24.

Βαδρομί[ο](ν) stea cu

Ἀριστείδ(α) opt raze.

⁶⁹ Grace, 1952 = V. Grace, *Timbres amphoriques trouvés à Delos*, BCH, 76 (1952), p. 514-540.

⁷⁰ Lazarov, *Rhodos* = M. Lazarov, *Târgovskite vrăzki na Rodos sās zapodno-pontiiskite gradove prez elinisticites kata epoha*, Izvestiia – Varna, 13 (28), 1977, p. 1-48.

⁷¹ Grace, 1974 = V. Grace, *Revision in Early Hellenistic Chronology*, Ath.Mitteilungen, 89 (1974), p. 193-200 (n.v.).

⁷² Šelov, *Tanaïs* = D.B. Šelov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III-I vekov do n.e.*, Moskva, 1975.

⁷³ Buzoianu, 1980 = Livia Buzoianu, *Ștampile rhodiene de la Edificiul roman cu mozaic, Pontica*, 13 (1980), p. 119-139.

⁷⁴ Sztetyllo, 1976 = Zofia Sztetyllo, *Les timbres céramiques (1965-1973)*, Nea Paphos I, Varsovie, 1976.

⁷⁵ Lungu, 1990 = Vasilica Lungu, *Nouvelles données concernant la chronologie des amphores rhodiennes de la fin du IIIe siècle ou début du IIe siècle av.J.C.*, Dacia, NS, 34 (1990), p. 209-217.

⁷⁶ Börker, Burow, 1998 = Chr. Börker, J. Burow, *Die hellenistischen Amphorenstempel aus Pergamon*, Berlin – New York, 1998.

⁷⁷ Finkielsztejn, 2001 = G. Finkielsztejn, *Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens, de 270 à 108 av.J.-C. environ*, BAR 990, 2001.

Cu epsilon și sigma lunar; șampilă de producător. *Pridik*, 1917, p. 23, nr. 512-515, aceeași dispunere, cu alte luni; *Canarache*, nr. 547, fără simbol; dispunere diferită și altă lună; *Gramatopol*, *Poenaru Bordea*, 1969, nr. 708-709, aceeași dispunere, cu același simbol și alte luni; *Grace*, *Savvatianou*, 1970⁷⁸, p. 291; *Șelov*, *Tanais*, p. 37-39, nr. 40-44, cu dispunere diferită și discuție asupra eponimilor Aristeidas I și II; *Grace*, 1985⁷⁹, eponimul Aristeidas II datat între circa 182-176 a. Chr.; *Buzoianu*, 1980, astynom, p. 131, nr. 12, circulară, cu floare de rodie; *Lungu*, 1990, p. 213, 216, nr. 2 b, cu epsilon și sigma lunar, același simbol, aceeași dispunere și altă lună; prin asociere, s-ar data în anul 195 a. Chr.; *Buzoianu*, 1992, p. 147, nr. 300, Aristeidas II, producător, între 182-176 a. Chr.; *Börker*, *Burow*, 1998, eponim, p. 22, nr. 80-90 cu dispuneri diferite și alte luni; conform autorilor, acest *Aristeidas* trebuie diferențiat de un eponim omonim din perioada a III-a, putând fi datat în perioada a II-a; p. 83, nr. 81-83, producător, cu același simbol, aceeași dispunere și alte luni; se precizează că la scrierea numelor producătorului *Aristeidas*, dintre ultimele patru litere pot lipsi aleatoriu o literă sau chiar ultimele două împreună (la șampilă noastră lipsește litera α); perioada II-III; *Finkielsztejn*, 2001, eponimul *Aristeidas I*, p. 76, 99, 190, 191 – tabelul 18, perioada II, a, secolul III a. Chr.; eponimul *Aristeidas II*, p. 192; tabelul 19, perioada III, e (circa 168-166 a. Chr.); *Aristeidas III*, p. 195, tabelul 21 (circa 111 a. Chr.).

25. Fragment de gât de amforă, cu o toartă; șampilă dreptunghiulară, pe un rând (4,6 x 1,4 cm). Diametrul gurii la exterior: circa 10 cm. Inv. 39189. Fig. 4/1.

[Λίvou ? ciorchine.

Șampilă de producător.

Pridik, 1917, p. 29, nr. 709, întocmai; nr. 708, 710, cu alte simboluri; *Șelov*, 1975, nr. 392-397, întocmai; a activat cu eponimul *Nikasagoras I* la sfârșitul secolului III – începutul secolului II a. Chr.; *Grace*, 1985, p. 8-9 și 45:2a, *Nikasagoras I*, circa 185 a. Chr.; *Buzoianu*, 1992, p. 50, nr. 356; *Börker*, *Burow*, 1998, p. 94, nr. 256, întocmai; asocierea cu eponimul *Nikasagoras I* (în jur de 188 a. Chr.) face posibilă datarea sa în perioada a III-a târzie; în legătură cu *Nikasagoras I*, vezi p. 95-96, nr. 287-291; de asemenea, mai jos, nr. 26. *Finkielsztejn*, 2004 nu analizează producătorul, însă încadrează eponimul *Nikasagoras I*, cu care este asociat, în perioada III, d – circa 172-170 a. Chr. (tabelul 19).

26. Fragment de gât de amforă cu o toartă; șampilă dreptunghiulară, pe trei rânduri (4 x 2 cm). Diametrul gurii la exterior: circa 10 cm. Inv. 39186. Fig. 7/1; 13/26.

ἐπὶ Νικασα

<σα>γόρα

⁷⁸ *Grace*, *Savvatianou*, 1970 = V. Grace, M. Savvatianou Pétropoulakou, *Les timbres amphoriques grecs*, Delos, 27, *L'Îlot de la Maison des Comédiens*, 1970, p. 227-382.

⁷⁹ *Grace*, 1985 = V. Grace, *The Middle Stoa dated by Amphora Stamps*, *Hesperia*, 54 (1985), 1, p. 1-54.

Δαλίου

Nikasagoras I.

Pridik, 1917, p. 13-14, nr. 263-269, cu dispuneri diferite și fără dublarea literelor σα pe rândul doi; *Șelov*, 1975, nr. 152-153, asemănător, cu altă lună pentru *Nikasagoras I* și nr. 154-156 pentru *Nikasagoras II*; *Sztetyllo*, 1975, nr. 90, circulară, cu floare de rodie; *Buzoianu*, 1980, p. 132, nr. 31, circulară, cu floare de rodie; p. 133, nr. 32, probabil *Nikasagoras II*, datat în a doua jumătate a secolului II a. Chr.; *Grace*, 1985, p. 8-9 și 45:2a, *Nikasagoras I*, (circa 185 a. Chr.); *Conovici, Irimia*, 1991 (la Satu Nou – „Vadu Vacilor”), p. 169, nr. 1, circulară, cu floare de rodie, *Nikasagoras I*, perioada a III-a, cu analogii; *Buzoianu*, 1992, p. 118 și 148, nr. 321, pl. VI, asemănătoare, cu altă lună; nr. 322-323, *Nikasagoras I* (circa 185 a. Chr.); *Börker, Burow*, 1998, p. 95-96, nr. 287-291, *Nikasagoras I*, perioada a III-a; pe baza asemănării cu exemplare din Complexul de la Pergam, nr. 287-291 pot fi atribuite lui *Nikasagoras I*, perioada a III-a; *Finkielsztejn*, 2001, p. 73, unde distinge trei eponimi cu același nume: *Nikasagoras I* „vechi”; *Nikasagoras I* și *Nikasagoras II*; p. 106, 181, *Nikasagoras I* „vechi”, greu de încadrat precis, în perioada a II-a; *Nikasagoras I*, p. 117, 122, 124 – tabel 6, 125 – perioada a III-a; p. 192 – tabel 19, perioada III d, (circa 172-170 a. Chr.); p. 132, 136, 138, 147, 171, *Nikasagoras II*, perioada a V-a, cu diferiți producători; p. 195, tabel 21, perioada V b (circa 131 a. Chr., iar pe baza izvoarelor literare înainte de anul 123 a. Chr.).

COS

27. Toartă bifidă, cu șampilă dreptunghiulară (4,1 x 1,2 cm). Inv. 39190. Fig. 13/27.

Διονυσιακός

Scriere retrogradă. C lunar.

Șampilarea amforelor de Cos a fost efectuată între sec. IV – sec. I a. Chr. Aplicate pe o toartă dublă, șampilele sunt rectangulare, cel mai adesea cu un singur nume, uneori prescurtat și însoțit de un simbol^{79 bis}. În literatura consultată nu am găsit o șampilă asemănătoare. Secolul III – începutul secolului II a. Chr. (?).

CENTRU NEIDENTIFICAT

28. Toartă cu șampilă dreptunghiulară (2 x 1,7 cm). Pastă cărămidie, cu ingrediente nisipoase și calcaroase; de asemenea, mică în compoziție. Inv. 39554. Fig. 7/2; 13/28.

ΦΙΛΟ...

kantharos ←

cu palete pe toartă; lângă baza lui, alte simboluri.

^{79 bis} Pétya Kiachkina, Thracia Pontica, V. *Les port dans la vie de la Thrace ancienne*, 7-12 octobre 1991, Sozopol, Actes du Symposium International, Édité by Michail Lazarov et Cristina Angelova, Sozopol, p. 186-187.

Sciere retrogradă.

Numele, întâlnit în onomastica thasiană, ar putea fi: Φιλο[κράτης]?; Φιλω[νίδης]? etc.

După pastă, ștampila nu pare de Thasos; ar putea fi, eventual, dintr-un centru înrudit cu Thasos.

UNELTE

În perimetrul așezării Adâncata I au fost găsite întâmplător *trei unelte* de fier: un brăzdar, un topor plat cu aripioare și un cosor⁸⁰.

PODOABE

S-a recuperat o *fibulă* de bronz de schemă tracică, cu arcu îngroșat, fațetat și cu secțiunea pătrată. Piciorul este puțin îndoit (poate accidental), cu buton terminal. Dimensiuni: lungimea 3,8 cm; înălțimea 1,8 cm. Inv. 43004.

Apartine tipului I d, după clasificarea lui Vlad Vintilă Zirra⁸¹, sau tipului I/3, după cea a lui Dragoș Mândrescu⁸². Fig. 10/6.

ARME

- Două *vârfuri de săgeată* de bronz cu trei muchii, de tipul așa-numit „scitic”, reprezentând două variante diferite⁸³.

1. Vârf cu trei muchii și peduncul scurt, fără spin (lungimea 3,7 cm). Inv. 43501. Fig. 10/4.

2. Vârf cu trei muchii, fără peduncul, gol în interior, pentru a se introduce capătul tije de lemn (lungimea 2,6 cm). Inv. 43502. Fig. 10/5.

- Un *vârf de sulită* de fier cu corpul prelung și partea activă foliformă; nervură mediană rotunjită, bine reliefată; capătul ascuțit. Tubul pentru fixarea tije de lemn este aproape cilindric, sudat imperfect. Dimensiuni: lungimea 11,7 cm; diametrul tubului pentru tijă 1,1 cm; lățimea maximă 1,5 cm. Inv. 43411. Fig. 10/1; 16/4.

Piesa a fost lucrată prin forjare. Aceste arme sunt amintite relativ rar în literatura de specialitate referitoare la geto-daci⁸⁴.

ALTE MATERIALE ARHEOLOGICE

Vârfuri de săgeți premonetare.

Din perimetrul așezării getice în discuție au intrat în colecțiile muzeului din

⁸⁰ M. Irimia, in *Civilisation grecque et cultures antiques peripheriques, Hommage à Petre Alexandrescu à son 70 anniversaire*, edité par Alexandru Avram et Mircea Babeș, Bucarest, 2000, p. 102-112; idem, *Pontica*, 32 (1999), p. 73-82.

⁸¹ Vlad Vintilă Zirra, *Dacia*, NS, 40-42 (1996-1998), p. 38 și fig. 3/8 (Zimnicea); 3/10-11 (Poiana), datate în secolele IV-III a. Chr.

⁸² Dragoș Mândrescu, *SCIVA*, 51 (2000), 1-2, p. 79 și fig. 3.

⁸³ Clasificări mai vechi ale vârfurilor de săgeți scitice și de tip scitic la A.I. Meliukova, *Voorujenie skifov*, Arheologija SSSR, Moskva, 1964, p. 14-32; Valentin Vasiliev, *Sciții agatârși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca, 1980, p. 74-75, tipurile A2c și A2d.

⁸⁴ Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1979, p. 134-135 și fig. 69.

Constanța, în mai multe etape, începând din anul 1996, nu mai puțin de 59 de vârfuri de săgeți de bronz premonetare⁸⁵, care au fost deja publicate⁸⁶. Acestora li se adaugă alte două exemplare, recuperate ulterior, pe care le prezentăm mai jos.

1. AE; 3,76 gr.; 35 mm; tip α . Inv...Fig. 10/2.

2. AE; 2,63 gr.; 31 mm; tip γ ⁸⁷. Inv...Fig. 10/3.

Monede.

Tot ca provenite de aici au fost publicate, începând din anul 1994, mai multe monede grecești, între care: 2 drahme histriene; 3 subdiviziuni de drahmă histriană; 2 monede de bronz histriene de tip Apollon; 6 monede de bronz macedonene de tip Filip al II-lea și Alexandru al III-lea; 1 tetradrahmă și 1 drahmă Alexandru al III-lea⁸⁸. Alte circa 60 de monede de argint și de bronz histriene și macedonene, provenite din același perimetru⁸⁹, se află în studiu⁹⁰.

Clopoșel de bronz.

Clopoșel miniatural de bronz, tronconic, cu tortiță pentru atârnat (înălțimea 2,8 cm; diametrul la bază 1,8 cm). Fig. 10/7.

Dimensiunile reduse ar putea sugera purtarea lui ca piesă într-un eventual colier. Fără a fi prea numeroși, asemenea clopoșei se întâlnesc, totuși, în lumea getică⁹¹.

Chirpici de locuință.

În perimetrul așezării apar uneori bucăți de chirpici (lutuială a pereților), masive, cu urme de nuiel sau de bârne. Pe un asemenea fragment se păstrează atât urmele bârnei (cu latura lată, obținută prin despicarea unui trunchi de copac), cât și o parte din suprafața exterioară netezită; pare să provină din zona de colț a unei locuințe. Lut cărămiziu-roșcat, cu goluri datorate fibrelor vegetale introduse în amestec. Fig. 16/11. Pe un alt fragment se observă urmele nuielilor pe o parte și suprafața netezită pe cealaltă.

ADÂNCATA II

La circa 1,5 km, în linie dreaptă, spre SE de ruinele satului Adâncata și la circa 3-3,5 km spre N-NV de marginea nordică a localității Urluia (com. Ion

⁸⁵ Ele au fost preluate, ca donații și achiziții, tot de la Radu Diaconu și Romeo Frățilă.

⁸⁶ G. Talmațchi, Pontica, 28-29 (1995-1996), p. 261-265; idem, Pontica, 35-36 (2002-2003), p. 357-394, nr. 48-106; (descoperirea este atribuită localității Floriile, deși este vorba de același sit arheologic); informații suplimentare oferite cu amabilitate de autor.

⁸⁷ Tipologia vârfurilor de săgeți premonetare după Gh. Poenaru-Bordea, Ernest Oberländer-Târnoveanu, Actes du IIe Congrès International de Tracologie, II, București (1980), p. 141-150 și Mihaela Mănușu-Adameșteanu, SCN, 8 (1984), p. 17-24.

⁸⁸ Aceeași bibliografie de la n. 86, la care se adaugă G. Talmațchi, Pontica, 27 (1994), p. 231-233; idem, Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, Seria Istorie, 4, 2001, p. 122, nr. 21-22; p. 125, nr. 40; p. 132, nr. 92-93; (descoperirea este atribuită tot localității Floriile).

⁸⁹ Preluate de la aceiași Radu Diaconu și Romeo Frățilă.

⁹⁰ La G. Talmațchi, căruia îi mulțumim pentru informațiile oferite.

⁹¹ De exemplu la Telița (G. Simion, *Culturi antice în zona Gurilor Dunării*, I, Tulcea, 2003, mormântul 6, p. 331 și fig. 5/19, 20); Albești (inf. Livia Buzoianu) etc.

Corvin) a fost identificată aşezarea getică ADÂNCATA II⁹². Ea este situată pe un platou puţin în pantă, orientat NE-SV, aflat la circa 300-350 m NV de marginea văii Polucci şi este oarecum delimitată în teren de doi tumuli de mari dimensiuni, aflaţi la circa 700-800 m unul de celălalt: un tumul spre SE (+ 4 m) şi al doilea spre NE (+ 3 m). Ca un alt reper, menţionăm că platoul cu aşezarea antică se află la circa 250 m spre N de punctul de confluenţă al prelungirii dinspre SE a văii Talaşman cu valea Polucci. Pe podişul Talaşman, aflat la E de valea Polucci, căruia îi aparţine şi platoul cu aşezarea getică Adâncata II, se află mai mulţi tumuli, unii de dimensiuni mari, alţii mai mici sau aproape aplatizaţi.

Aşezarea pare să se întindă pe o suprafaţă cu lungimea de circa 400-500 m şi lăţimea de circa 200-250 m. Pe teren, din loc în loc, erau vizibile aglomerări de materiale arheologice (pietre, fragmente ceramice, uneori şi oase de animale) aflate la circa 50-70 m unele de altele, ceea ce ar sugera posibilitatea ca aşezarea să fi fost formată din locuinţe izolate, dispuse pe platou ca nişte *insulae*. Nu s-a observat în teren nici o formă de fortificare artificială, ceea ce sugerează existenţa aici a unei aşezări deschise.

MATERIALUL ARHEOLOGIC

CERAMICA

Din zona aglomerărilor de materiale arheologice (*insulae*) au fost strânse materiale ceramice fragmentare, care par să fie relativ unitare, din punct de vedere cronologic. Numărul redus al fragmentelor reprezentative şi împrăştierea materialului arheologic, datorită lucrărilor agricole repetate, n-au permis recuperarea acestuia pe eventualele complexe observate.

Ceramica getică lucrată cu mâna.

- Fragment de vas-borcan, cu buza şi o parte din perete; proeminenţă dispusă vertical pe corp, sub buză; marginea buzei este teşită spre interior. Categoria ceramicii lustruite. Pastă cenuşie-maronie. Inv. 43408/a. Fig. 8/9; 17/9.
- Fragment de perete al unui vas-borcan cu brâu alveolat larg, oblic. Pastă maronie, cu cioburi pisate şi nisip în compoziţie. Inv. 43408/b. Fig. 8/1; 17/7.
- Fragment din partea inferioară a unui vas-borcan, din care se păstrează o parte a peretelui şi a fundului recipientului. Pastă maronie, cu cioburi pisate şi nisip în compoziţie.
- Apucătoare de vas-sac; pastă arsă inegal, gălbuie la exterior şi cenuşie închisă în spărtură.

⁹² Cercetarea de suprafaţă a fost efectuată tot pe 30 aprilie 1997, împreună cu colegul Traian Cliante. De precizat că în imediata apropiere, pe marginea de vest a văii Polucci, pe un teren în pantă cu suprafaţa de circa 2-3 ha a fost identificată, cu acelaşi prilej, şi o *aşezare romană*; datorită terasării şi a plantaţiei arboricole, au fost dislocate multe pietre şi olane fragmentare, care provin, probabil, de la locuinţele antice. Au fost strânse materiale ceramice romane (sec. II-IV). Între aşezarea romană şi aşezarea getică se află o zonă de circa 200-250 m fără urme de locuire vizibile la suprafaţa terenului. Zona pe care se află aşezarea getică este teren arabil, astfel încât complexele arheologice sunt complet deranjate sau distruse până la adâncimea de circa 30-35 cm, datorită arăturilor repetate.

- Buză de vas de provizii (sau castron de mari dimensiuni). Pastă gălbuie-cărămizie, lustruită la exterior.

Ceramica lucrată la roată.

- Partea inferioară a unui castron, cu baza inelară. Fundul vasului se detașează la exterior de corp printr-o canelură. Pastă densă, uniformă, cenușie deschisă, lustruită; puțin mai închisă la exterior. Diametrul fundului: circa 11 cm. Inv. 43406/a. Fig. 9/7.
- Fund de castron sau strachină cu baza inelară. Pastă compactă, cenușie în spărtură. Angobă cenușie-închisă, lustruită, la exterior. Diametrul fundului: circa 16 cm. Inv. 43406/b. Fig. 9/3.
- Fund de strachină întinsă; baza inelară, cu marginile rotunjite. Pastă densă, gălbuie-cărămizie, cu suprafața bine netezită. Diametrul fundului 10,5 cm. Inv. 43406/c. Fig. 9/9.
- Fragment de vas (crater sau castron?) de mari dimensiuni, din care se păstrează o parte din fundul inelar și din perete. Pastă cenușie în spărtură, de bună calitate; angobă neagră-cenușie pe ambele suprafețe. Inv. 43406/d.
- Fund fragmentar de castron sau de oală, inelar, scund. Pastă cenușie în spărtură; angobă cenușie-închisă pe ambele fețe; (la exterior se observă urmele prelinse ale angobei); baza propriu-zisă a vasului nu are angobă. Inv. 43406/e.
- Buză de cană, lărgită spre exterior, cu marginea rotunjită și puțin lățită. Pastă cenușie închisă în spărtură; angobă cenușie-neagră, mai închisă la exterior. Diametrul gurii: circa 14 cm. Inv. 43407/a. Fig. 9/4; 17/5.
- Buză de strachină evazată, lată, cu marginea rotunjită. Pastă cenușie deschisă în spărtură; angobă cenușie la exterior (păstrată mai bine marginea buzei și pe umăr). Diametrul gurii: circa 30 cm. Inv. 43407/b. Fig. 9/2.
- Fragment de strachină cu buza lată, evazată, prevăzută la partea superioară cu două caneluri largi, circulare, concentrice; marginea exterioară a buzei este teșită. Umăr concav, carenat. Pastă densă, cenușie în spărtură; angobă cenușie închisă la exterior, pe ambele suprafețe. Diametrul gurii: circa 24 cm. Inv. 43407/c. Fig. 9/8.
- Buză de castron masiv, cu marginea trasă în interior, rotunjită. Pastă cenușie în spărtură; angobă maronie-cenușie la exterior și cenușie pe suprafața interioară. Diametrul: circa 34 cm. Inv. 43407/d. Fig. 9/1; 17/1.
- Fragment din partea superioară a unui castron, cu buza aproape verticală, teșită spre interior și umărul bine evidențiat. Pastă maronie în spărtură, densă; angobă cenușie pe ambele suprafețe (mai închisă la interior). Diametrul: circa 26 cm. Inv. 43407/e. Fig. 9/5.
- Fragment de cană (din care se păstrează doar o parte a gâtului și corpului). Corpul bombat; gâtul concav; peretele gros. Pe gât și deasupra umărului prezintă patru caneluri puțin adânci, orizontale. Pastă cenușie închisă, cu o nuanță și mai închisă la partea interioară.

- Înălțimea fragmentului: 10,5 cm. Inv. 43407/l. Fig. 8/4; 17/2.
- Fragment de castron cu buza trasă spre interior și marginea puțin rotunjită; umărul este relativ proeminent. Pastă cărămizie-cenușie, densă; miezul maroniu închis. Diametrul: circa 24 cm. Inv. 43407/g. Fig. 9/10.
 - Fragment de castron (?), din care se păstrează o parte din perete (fără buză și fund). Pastă cenușie-maronie, densă. Diametrul: circa 14 cm. Inv. 43407/h. Fig. 9/6; 17/6.
 - Fragment de *lékane*, reprezentând o parte din perete și din toarta orizontală. Pastă densă, fină, cenușie; angobă neagră-cenușie la exterior. Inv. 43407/i. Fig. 17/3.
 - Fragment de *lékane*, din care se păstrează un rest de perete și de toartă. Pastă cenușie, densă, fină; angobă neagră-cenușie la exterior. Fig. 17/4.
 - Toartă de cană. Pastă aspră, cenușie-gălbuie la exterior; angobă neagră la exterior.
 - Toartă de cană lucrată la roată. Pastă cenușie deschisă la exterior; miezul cenușiu deschis. Pe o margine a suprafeței exterioare prezintă un grup de incizii scurte, paralele, efectuate înainte de ardere. Fig. 17/13.
 - Alte fragmente de vase de aceleași tipuri, de mici dimensiuni.

CERAMICĂ GRECEASCĂ DE LUX

S-au descoperit câteva fragmente de vase cu firnis negru, aparținând unor tipuri nedeterminate (poate *kantharoi*, boluri etc.), specifice secolelor IV-III a. Chr. Fig. 17/12.

AMFORE GRECO-ELENISTICE

- Picior de amforă de Chios, care aparține variantei târzii a tipului timpuriu, cu gâtul umflat, datată în secolul V a. Chr. (fig. 8/2). Exemplarul este rotunjit la bază, cu o concavitate adâncă în interior. Concavitatea este aproape cilindrică (rotunjită la partea superioară), astfel încât pereții piciorului au aproape aceeași grosime spre interior cu grosimea de la talpă. Inv. 43404/a.

Brashinskii, 1980⁹³, p. 108-109, catalog nr. 6-12 (Elizavetovskoe); mai apropiat de nr. 11, pl. 1/11 și VII/11 (al treilea sfert al secolului V a. Chr.); *Buzoianu*, 1991⁹⁴, p. 78, cu bibliografia și pl. VII, nr. 14739-a, b; *Monachov*, 1999⁹⁵, p. 172-174 și fig. 30/4-5 etc.

⁹³ *Brashinskii*, 1980 = I.B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import la nijnem Donu v V-III vv. do n.e.*, L, 1980.

⁹⁴ *Buzoianu*, 1991 = Livia Buzoianu, *Tipuri de amfore din sec. VI-IV a. Chr. descoperite la Tomis, Pontica*, 24 (1991), p. 75-96.

⁹⁵ *Monachov*, 1999 = S.Iu. Monachov, *Quelques séries d'amphores grecques des VIIe-Ve s.av.n.è.*, in *Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire*, Colloque international organisé à Istanbul, 25-28 mai, 1994 (Textes réunis par Yvon Garlan), Publications de l'Université de Provence, 1999, p. 163-194.

- Picior de amforă de Thasos; aparține tipului biconic, cu picior cilindric înalt. Pastă fină, fără ingrediente, cărămizie-gălbui. Același tip cu cele opt picioare de Thasos de la Adâncata I⁹⁶. Fig. 8/3.
- Picior de amforă de Thasos, care aparține aceluiași tip; talpa are marginea mai rotunjită. Pastă roșie-cărămizie, cu nisip fin în compoziție. Inv. 43404/b. Fig. 8/5; 17/10.
- Trei torți de amfore de Thasos, late, fără ștampilă, care aparțin unuia dintre cele mai răspândite tipuri ce au circulat în a doua jumătate a secolului al IV-lea, până spre mijlocul secolului al III-lea a. Chr. Inv. 43505/a. Fig. 8/6; 18/1, 3.
- Fragment de gât de amforă de Thasos cu buză triunghiulară, de tip „Pridik”. La exterior este separată de gât printr-o incizie circulară orizontală. Se păstrează parțial rădăcina unei torți, la punctul superior de prindere. Diametrul gurii la exterior: circa 11 cm; grosimea peretelui: circa 0,7 cm. Inv. 43405/b. Fig. 17/11. Corespunde aceluiași tip ca și fragmentul de amforă de la Adâncata I⁹⁷.
- Fragment de buză de amforă de Thasos cu buza triunghiulară, de același tip „Pridik”. Buza este separată de gât la exterior tot printr-o incizie circulară, orizontală⁹⁸. Diametrul gurii la exterior: circa 10 cm; grosimea peretelui amforei sub buză: circa 0,4 cm. Inv. 43405/c. Fig. 7/7.
- Un fragment de gât și un fragment de buză de amforă de Thasos de tipul biconic.
- Un fragment din partea mediană a unei torți de amforă de Rhodos, cu secțiunea aproape circulară.
- Cinci torți neștamplate de tipul Sinope. Pastă aspră, cu mult nisip negru în compoziție. Pe trei exemplare, la locul de unire cu gâtul, apar urme de vopsea roșie.
- Toartă fragmentară de amforă de Rhodos, cu curbura lină și secțiunea aproape circulară; tip vechi, neștampilat, datat înainte de anul 240 a. Chr. Inv. 43405/d. Fig. 8/8; 18/2.
- Toartă fragmentară de amforă de tipul Heraclea Pontică; nisip alburiu în pastă.
- Fund de amforă de tipul Sinope, tronconic, cu baza adâncită.

TORȚI DE AMFORE ȘTAMPILATE THASOS

Tipul recent.

1. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară, corodată (1,8 x 2,4 cm).
Inv. 39560.

Θα[σίων]

simbol neclar →

⁹⁶ Mai sus, cu bibliografia și discuția asupra acestui tip.

⁹⁷ Mai sus, cu bibliografia.

⁹⁸ *Ibidem*, în desen nu apare toarta, deoarece ea nu s-a mai păstrat.

A[ισχιών]?

În cazul în care eponimul este Αἰσχρίων, vezi *Bon*, nr. 11-136, cu diferite simboluri; *Gramatopol*, *Poenaru*, 1969, nr. 4; *Garlan*, 1986, p. 244, *Aischriôn* I, grupa C; p. 246, *Aischriôn* II, grupa D; *Debidour*, 1986, p. 326, 331, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); p. 332, *Aischriôn* **HB** în prima jumătate a secolului III a. Chr.); *Poenaru Bordea*, 1986, *Aischriôn* I, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Aischriôn* II (circa 300-250 a. Chr.); *Avram*, *Poenaru Bordea*, 1988, tabel I, *Aischriôn* I (circa 305-290 sau 287 a. Chr.); *Aischriôn* II (circa 290 sau 287-273 a. Chr.); p. 29, nr. 14, *Aischriôn* I (circa 305-290 a. Chr.). *Avram*, tabel I, p. 54, XII (circa 294-287 a. Chr.), nr. 367-370, 580 (*Aischriôn* I); tabel I, p. 55, XV (circa 266-255 a. Chr.), nr. 481, *Aischriôn* II.

2. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, corodată (3,5 x 1,8 cm). Inv. 39198. Fig. 13/2.

Θασίων

trepied →

[K]ϱ[ατίνοϱ

Bon, nr. 1011, întocmai; nr. 1002-1010, 1012, cu alte simboluri; *Buzoianu*, 1982, p. 148, nr. 36, cu simbol neclar; *Garlan*, 1986, p. 245, grupa C; *Debidour*, 1986, p. 331, grupa a IV-a (circa 310-300 a. Chr.); *Poenaru Bordea*, 1986, p. 342, grupa a IV-a (circa 310-300 a. Chr.); *Avram*, *Poenaru Bordea*, 1988, nr. 16, cu simbolul pithos, în atelierul lui Molos; tabel I, p. 33, circa 305-290 (287) a. Chr.; *Avram*, tabel I, p. 54, XII (circa 294-287 a. Chr.), nr. 358-366, cu alte simboluri; *Lazarov*, 1999, p. 200, întocmai.

3. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, căreia îi lipsește partea stângă (2,7 x 2,1 cm). Inv. 39196. Fig. 13/3.

[Θ]ασίων

bucranie ←

[Kϱ]τίας

Bon, nr. 1058, întocmai; nr. 1057, 1059-1072, cu alte simboluri; *Gramatopol*, *Poenaru*, 1969, nr. 106-108, cu alte simboluri; *Garlan*, 1986, p. 245, grupa C; *Debidour*, 1986, p. 331, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Poenaru Bordea*, 1986, p. 342, grupa a III-a (circa 325-310 a. Chr.); *Avram*, *Poenaru Bordea*, 1988, tabel I, p. 33, *Kritias* (circa 325-305 a. Chr.), nr. 10, cu alt simbol; *Avram*, tabel I, p. 53, XI (circa 310-295 a. Chr.), nr. 324-327, 578, 587, cu alte simboluri; *Lazarov*, 1999, p. 199, cu alte simboluri.

4. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară (2,5 x 2,4 cm). Inv. 39197. Fig. 7/6; 13/4.

Θασίων

↓ țap? (căprior? cerb?)

Φίλι(σ)[κοϱ]? Sau Φίλι(σ)[τίδηϱ]

După *iota* urmează hasta verticală a unei litere (eventual K sau T), ceea ce, în cazul unei întregiri corecte, ar însemna că *sigma* lunar ar fi fost omisă. Singurii eponimi thasieni care încep cu Φίλι... sunt *Philiskos* și *Philistides*, cu

sigma lunar. Ambii la *Garlan*, 1986, p. 247, grupa F; *Debidour*, 1986, p. 332, prima jumătate a secolului III a. Chr.; *Avram*, tabel I, p. 54, *Philiskos* (circa 274-267 a. Chr.); p. 56, *Philistides* (după 239 a. Chr.).

5. Toartă cu șampilă dreptunghiulară, deteriorată aproape complet (4 x 2,6 cm). Inv. 39561. Fig. 13/5.

Θασ[ίων]

șopârlă? →

.....

Sigma lunar.

ALTE MATERIALE ARHEOLOGICE

Fusaiole.

- Un exemplar bitronconic, cu cele două părți inegale. Pastă cărămizie-gălbui. Dimensiuni: înălțimea 1,7 cm; diametrul 2,8 cm. Fig. 10/8.

Chirpici de locuință.

- fragment de chirpic cu urme paralele de nuiel pe o parte. Suprafața netezită și puțin bombată. Lut cărămiziu, cu urme rămase de la fibrele vegetale introduse în amestec. Fig. 7/8; 17/14.

TUMULUL

La marginea de N a așezării Adâncata I se afla un tumul distrus în cea mai mare parte de lucrările de amenajare a drumului forestier. Se mai păstra partea centrală, cu diametrul de circa 4-5 m și înălțimea maximă de circa 1-1,20 m. Cea mai mare parte a tumulului fusese dislocată cu mijloace mecanice și împrăștiată în jur. Atât cât s-a putut observa, mantaua tumulului era formată din straturi succesive de pământ, în care se aflau pietre sfărâmate de mici dimensiuni, fragmente de vase sparte din vechime, cărbuni, cenușă etc. Din zona tumulului au fost recuperate mai multe materiale arheologice, mai ales fragmente de amfore, sparte din vechime. Nu avem certitudinea că toate provin din tumul; e posibil ca unele să fi aparținut așezării, fiind răscolite și împrăștiate cu ocazia lucrărilor de defrișare și a arăturilor adânci din zonă.

MATERIALUL ARHEOLOGIC

Ceramica getică lucrată cu mâna.

- Perete fragmentar de vas de tip clopot, cu rădăcina apucătorii plate plasate pe corp. Pastă maronie-cenușie, cu miezul maroniu-negru. Fragmentul este negru la exterior, datorită arderii secundare; cioburi pisate și nisip în compoziție. Inv. 43409/a. Fig. 4/7; 18/4.
- Apucătoare de vas-sac, ornamentat cu un brâu alveolat. Pastă grosieră, cu nisip și cioburi pisate. Prezintă urme negre-cenușii, datorate arderii secundare. Inv. 43409/b. Fig. 4/6; 18/6.

- Buză de vas-sac, cu marginea rotunjită. Pastă maronie, cu nisip și cioburi pisate. Inv. 43409/c. Fig. 4/4.
- Fragment de toartă de cană, din zona ei mediană. Pastă maronie-cenușie, cu nisip și cioburi pisate. Inv. 43409/c.
- Alte circa 10-12 fragmente relativ mici de vase-borcan sau vase-sac. Pastă maronie-cenușie, cu nisip și cioburi pisate, care diferă de la un exemplar la altul. Urme datorate arderii secundare.

Ceramica lucrată la roată.

- Buză fragmentară de castron, cu marginea rotunjită și o incizie adâncă, circulară, la exterior. Pastă cenușie. Inv. 43409/d. Fig. 6/11.
- Buză de castron (două fragmente), cu marginea rotunjită, teșită spre interior. Pastă neagră-cenușie; urme de angobă neagră la exterior. Diametrul gurii: circa 20 cm. Inv. 43409/e. Fig. 6/10.
- Buză fragmentară de castron (crater?; *lékane*?). Pastă cenușie, bine arsă, fără angobă.
- Cinci fragmente de vase nedeterminate (străchini, boluri sau castroane) și un fragment de cană. Pastă cenușie, care diferă de la caz la caz; urme datorate arderii secundare.

Ceramică grecească de lux.

- Fragment de strachină (oală?) elenistică. Pastă maronie, densă; la exterior angobă neagră-cenușie.

Amfore greco-elenistice.

- Picior de amforă de Thasos; aparține tipului biconic, cu picior cilindric înalt. Pastă fină, cărămizie. Inv. 43410. Fig. 4/5; 18/7. Același tip cu cele opt picioare de Thasos de la Adâncata I și cu alte două de la Adâncata II⁹⁹.
- Picior de amforă de Thasos de același tip, rupt la ambele capete. Pastă fină, cu mică aurie.
- Picior de amforă de tipul Sinope, rupt la ambele capete. Pastă maronie-roșcată; pete cenușii închise, datorate arderii secundare. Fig. 18/8.
- Toartă fragmentară de amforă de Rhodos, cu curbura lină și secțiunea aproape circulară; tip vechi, neșampilat, datat înainte de anul 240 a. Chr. Inv. 43410. Fig. 4/8; 18/9.
- Alte fragmente de torți și din pereții unor amfore de tipurile Sinope, Thasos, Rhodos sau nedeterminate; pe cele mai multe dintre ele apar urmele arderii secundare.

*
* *

⁹⁹ Mai sus, cu bibliografia.

Prezentarea descoperirilor de mai sus permite câteva observații.

Constatăm, astfel, că așezările getice Adâncata I și II se află într-o zonă cu descoperiri de același tip importante, între care amintim: necropola de incinerare de la Adamclisi¹⁰⁰, situată la aproximativ 10 km în linie dreaptă spre SE; necropola (?) de la Ion Corvin¹⁰¹, la aproximativ 6 km spre SV; necropola de incinerare de la Viile¹⁰², aflată la aproximativ 8 km spre V-NV și necropola de la Rasova – „Coadă bălții”¹⁰³, la circa 7 km spre NE. Mormintele descoperite în necropolele amintite se datează într-o perioadă corespunzătoare mai ales secolelor V-III a. Chr., cu precizarea că unele vase de la Ion Corvin sunt și mai târzii.

Nu considerăm că vreuna dintre necropolele plane în cauză poate fi pusă în legătură directă cu cele două așezări de la Adâncata. Mai degrabă ne putem aștepta la apariția altor necropole plane în apropiere. De asemenea, unii dintre numeroșii tumuli aflați în imediata vecinătate a celor două așezări, pot să cuprindă morminte getice din aceeași perioadă. Un exemplu în acest sens poate fi chiar tumulul prezentat mai sus.

Reținem, de asemenea și distanța relativ mică față de Dunăre, de numai 9-10 km în linie dreaptă de la Adâncata I, precum și existența în apropiere, la numai 6-7 km distanță a lacurilor Vederoasa și Baciul, care și în prezent comunică cu fluviul prin Privalul Vederoasa. De altfel, zona parțial mlăștinoasă, astăzi, a Privalului Vederoasa, din partea de N a dealurilor Mărăcinului, Nucului și Stejarului, formează un intrând important către S pentru apele Dunării și putea reprezenta în antichitate un loc favorabil de acostare a navelor.

Apropierea relativă a fluviului și numeroasele drumuri de acces către el, în special pe valea Adâncata, care se prelungește nemijlocit prin iezerul și lacul Vederoasa până la Dunăre, explică în mare măsură abundența materialului greco-elenistic. Reținem, de asemenea, apariția timpurie a materialului amforic (încă din secolul V a. Chr.) a cărui prezență se corelează cu vârfurile de săgeți premonetare descoperite într-un număr neașteptat de mare la Adâncata I.

În ceea ce privește vârfurile de săgeți premonetare s-a remarcat de către specialiști în primul rând marele număr de asemenea piese descoperite în zona de influență a Histriei: Jurilovca (3 depozite)¹⁰⁴, Vișina¹⁰⁵, Ismail (sudul Basarabiei)¹⁰⁶, Enisala¹⁰⁷, Istria – punctul Bent¹⁰⁸, Sinoe – punctul Zmeica¹⁰⁹, Nuntași¹¹⁰,

¹⁰⁰ A. Aricescu, Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie, 1964, I (1971), București, p. 224; M. Irimia, Pontica, 6 (1973), p. 27-29.

¹⁰¹ M. Irimia, Pontica, 16 (1983), p. 114-118; nu cunoaștem locul exact al descoperirii.

¹⁰² A. Aricescu, StCl., 3 (1961), p. 67-82; idem, Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, p. 224; M. Irimia, Pontica, 24 (1991), p. 117-118.

¹⁰³ M. Irimia, Pontica, 6 (1973), p. 13; idem, Pontica, 24 (1991), p. 113-114.

¹⁰⁴ Fl. Preda, AUB, 9 (1961), 16, p. 16; Gh. Poenaru Bordea, E. Oberländer Târnoveanu, *op. cit.*, p. 141-150; B. Mitrea, Thraco-Dacia, 5 (1984), p. 117; idem, Dacia, NS, 25 (1981), p. 383, nr. 24; E. Oberländer Târnoveanu, Pontica, 11 (1978), p. 73, nr. 1-2.

¹⁰⁵ M. Mănucu Adameșteanu, *loc. cit.*

¹⁰⁶ G. Severeanu, BSNR, 21 (1926), nr. 57-58, p. 3-6.

¹⁰⁷ A. Aricescu, SCN, 6 (1975), p. 17-24.

¹⁰⁸ G. Talmațchi, Istros, 11 (2004), p. 69-81.

¹⁰⁹ *Ibidem.*

¹¹⁰ B. Mitrea, Dacia, NS, 28 (1984), p. 186, nr. 21; C. Domăneanțu, Gh. Poenaru Bordea, Symposia Thracologica, 3, Constanța, 1985, p. 58.

Constanța¹¹¹, Dobrogea – loc de descoperire necunoscut¹¹². Descoperiri izolate s-au semnalat la Histria¹¹³, Tariverde¹¹⁴, Cogealac¹¹⁵, Războieni¹¹⁶, Orgame – Argamum (Capul Dolojman)¹¹⁷, Beidaud¹¹⁸, Celic Dere¹¹⁹, Sălcioara¹²⁰, Gura Dobrogei¹²¹, Vadu¹²², Constanța¹²³, pe malul lacului Golovița¹²⁴, General Scărișoreanu¹²⁵, Pădureni¹²⁶, Izvoarele¹²⁷, Adâncata¹²⁸, ca și în afara Dobrogei, în nordul Mării Negre, în special în zona Olbiei și pe țărmul bulgăresc al Mării Negre, în zona orașelor Odessos și Apollonia¹²⁹. Descoperirile izolate din Dobrogea se grupează, ca și depozitele, mai ales în zona de influență a Histriei, atât spre nord, cât și spre sud. Dar ele apar și în mai multe puncte de pe malul Dunării sau din apropierea fluviului (la Celic Dere, Adâncata, Izvoarele), ca și în interiorul regiunii (la Beidaud, Gura Dobrogei, General Scărișoreanu, Pădureni). Apariția vârfurilor de săgeți premonetare, înmulțite considerabil în ultimele decenii, a readus în discuție funcționalitatea, originea și cronologia lor. După unele opinii, ele ar fi fost utilizate ca mijloace de schimb în cadrul unor mecanisme economice incipiente, respectiv în cadrul comerțului practicat în interiorul cetăților grecești ori între acestea, și mai ales între coloniști și autohtoni¹³⁰ (acolo unde s-a și simțit nevoia

¹¹¹ Gh. Papuc, *Reports and Summaries*, in *The Thracian World at the Crossroads of Civilisations*, The 7th International Congress Thracology, Constanța – Mangalia, 1996, p. 317; tezaurul se află în studiu la Gh. Papuc și G. Talmațchi.

¹¹² G. Talmațchi, *Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”*, Seria Istorie, 5, 2003, p. 32-40.

¹¹³ Gh. Poenaru-Bordea, în *Histria*, VI, București, 1982, p. 149-150; C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998, p. 31; G. Talmațchi, *Pontica*, 35-36 (2002-2003), p. 371, nr. 128; adaptate din vârfuri de săgeți de luptă – nr. 129-130.

¹¹⁴ R. Vulpe, *SCIV*, 6 (1955), 3-4, p. 541; D. Berciu, *Materiale*, 5 (1959), p. 321; Fl. Preda, *op. cit.*, p. 7-16.

¹¹⁵ G. Talmațchi, *op. cit.*, p. 359; 367, nr. 12-36 (17 vârfuri premonetare propriu-zise și 8 adaptate din vârfuri de săgeți de luptă).

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 359; 378, nr. 189-191.

¹¹⁷ M. Coja, *Peuce*, 2 (1971), p. 179-190; *eadem*, *BMI*, 41 (1972), p. 33-42; Mihaela Mănușu-Adameșteanu, *Orgame – Argamum*, Uniunea Europeană, Proiect MEF-102, ICEM – Tulcea, 2001, p. 26-28.

¹¹⁸ G. Simion, *El. Lăzuncă*, *Peuce*, 8 (1980), p. 37-54; M. Mănușu-Adameșteanu, *Pontica*, 25 (1992), p. 61, n. 28.

¹¹⁹ M. Mănușu-Adameșteanu, *loc. cit.*

¹²⁰ Gh. Mănușu-Adameșteanu, *BSNR*, 86-87 (1992-1993), p. 125.

¹²¹ G. Talmațchi, *Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”*, p. 37, n. 36.

¹²² *Ibidem*, n. 37.

¹²³ C. Scorpan, *SCN*, 7 (1980), p. 25-34; A. Rădulescu, C. Scorpan, *Pontica*, 8 (1975), p. 9-54; R. Ocheșeanu, *BSNR*, 75-76 (1981-1982), 1983, p. 447-450.

¹²⁴ G. Talmațchi, *Pontica*, 35-36 (2002-2003), p. 359; 370-371, nr. 107-127 (nr. 124-126 – adaptate din vârfuri de săgeți de luptă).

¹²⁵ G. Talmațchi, *Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”*, p. 37.

¹²⁶ *Idem*, *op. cit.*, p. 40.

¹²⁷ *Ibidem*, nr. 38; *idem*, *Pontica*, 36-36 (2002-2003), p. 377-378, nr. 187-188; N. Conovici, *SCIVA*, 30 (1979), 1, p. 87-88 (3 exemplare).

¹²⁸ *Supra*, n. 86.

¹²⁹ Bibliografia pentru vârfurile de săgeți premonetare de pe litoralul nord-pontic și de pe cel bulgăresc la G. Talmațchi, *op. cit.*, p. 35-37.

¹³⁰ C. Preda, *Histria*, III, București, 1973, p. 17-19; A. Aricescu, *op. cit.*, p. 17-23; M. Mănușu-Adameșteanu, *SCN*, 8 (1984), p. 17-24; *eadem*, *Pontica*, 25 (1992), p. 61; Ligia Rusc, *Realitățile externe ale orașelor grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre*, Cluj-Napoca, 2002, p. 179.

apariției unui etalon auxiliar acceptat de toți pentru deținere și utilizare). S-a mai apreciat de asemenea, că aceste vârfuri de săgeată, apărute inițial în zona de NV a Mării Negre, ar reprezenta semne votive, aflate în legătură cu cultul lui Apollon Ietros¹³¹, care după apariția monedei propriu-zise în Asia Mică în a doua jumătate a secolului al VII-lea, s-au transformat în semne premonetare. Astfel, ele ar reprezenta, ca și „delfinii” olbieni emiși mai de timpuriu, „bani ai coloniștilor”, folosiți înaintea afirmării depline a coloniilor grecești, cu instituțiile lor de conducere specifice¹³². Dar această idee a fost pusă la îndoială, considerându-se că nu se poate preciza modul în care s-ar fi putut controla asemenea emisiuni¹³³.

Descoperirea celor mai numeroase piese de acest tip în depozite a dus și la interpretarea lor ca „daruri” cu valoare de *status symbols* (ca și vasele grecești de lux, armele de paradă, vasele de băut, cosmeticele etc.), la schimburile din cadrul comerțului de tip *prexis*¹³⁴. Totodată, această interpretare nu exclude funcționalitatea lor ca monede pentru schimburi comerciale, ci, dimpotrivă, creează premisele pentru trecerea de la schimbul de bunuri de prestigiu la schimbul de mărfuri, de la ideea de exprimare a rangului la ideea de echivalență, de la *prexis* la *emporion*, sau altfel spus, tranziția la monedă ca instrument pentru schimburi comerciale¹³⁵.

În ultimul timp se consideră de către tot mai mulți specialiști că producerea de vârfuri de săgeți premonetare de către grecii din unele colonii milesiene (între care și Histria) a fost necesară pentru dezvoltarea comerțului, în special cu populația autohtonă, simplificarea schimbului de produse și atragerea lor într-un proces economic care le va influența mai apoi evoluția economică și socială. Vârfurile de săgeți premonetare ar reprezenta și o etapă a tacticii pașnice de apropiere a coloniștilor și negustorilor greci (mai ales ionieni) de comunitățile locale pentru obținerea de beneficii economice și comerciale¹³⁶, oferind o modalitate suplimentară de stabilire a unei colaborări de lungă durată, benefică pentru ambele părți.

În legătură cu numărul relativ mare de vârfuri de săgeți premonetare considerate drept descoperiri izolate, apărute mai ales în ultimii ani, apare un semn de întrebare. Oare piesele de la Cogealac (25 de exemplare), de pe malul lacului Golovița (21 de exemplare, dintre care unul aparține coloniei Kerkinites) și de la Adâncata (59 de exemplare) pot fi considerate, într-adevăr, piese aflate în circulație curentă, răspândite în zona siturilor amintite, ori reprezintă tot depozite (parțiale)? Toate acestea au fost adunate de la suprafața terenului, folosindu-se detectoare de metal. Din păcate, descoperitorii lor nu precizează întotdeauna suprafața de pe care au fost strânse, iar informația potrivit căreia piesele de pe

¹³¹ V.A. Anohin, *Monety antičnykh gorodov Severo-zapadnogo Pricernomorja*, Kiev, 1989, p. 8-11; P. Alexandrescu, în *Histria. Eine Griechenstadt an der rumänischen Schwarzmeerküste*, Konstanz, 1990 (Xenia 25), p. 60.

¹³² V.A. Anohin, *loc. cit.*

¹³³ J.G. Vinogradov, *Pontische Studien. Kleine Schriften zur Geschichte und Epigraphik des Schwarzmeerraumes*, Mainz, 1997, p. 202-203. În același sens și Ligia Ruscu, *loc. cit.*

¹³⁴ Al. Avram, *Symposia Thracologica*, 7, Tulcea, 1989, p. 75.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 76.

¹³⁶ Ligia Ruscu, *op. cit.*, p. 180, cu exemple asemănătoare și pentru Occidentul grecesc (Sicilia, Magna Graecia, Hispania etc.).

malul lacului Golovița ar fi fost adunate dintr-o zonă foarte întinsă, aflată în apropierea cunoscutei așezări de la Sinoe – punctul Zmeica¹³⁷ nu clarifică lucrurile. De altfel, alte două loturi de vârfuri de săgeată descoperite recent la Istria – punctul Bent și Sinoe – punctul Zmeica, au fost considerate drept depozite posibile, împrăștiate datorită unor cauze obiective sau subiective¹³⁸. Lotul de la Istria, descoperit în zona de SE a localității, la punctul Bent, unde sunt complexe de locuire din secolele VI-II a. Chr., aflate în apropierea cunoscutei necropole plane de înhumatie¹³⁹, cuprinde 70 de piese, dintre care 13 sunt vârfuri de săgeți propriu-zise transformate în semne premonetare și 19 rebuturi (datorate unor probleme de turnare)¹⁴⁰. Lotul de la Sinoe-Zmeica este format din 79 de piese recuperate, dintre care 15 sunt vârfuri de săgeți propriu-zise, transformate în semne premonetare și 17 rebuturi¹⁴¹.

Analizându-se descoperirile cu adevărat izolate, constatăm că acestea au fost semnalate în puține așezări și într-un număr redus. Deși până în prezent au fost întreprinse săpături sistematice în mai multe situri din Dobrogea, care au și dovezi sigure de locuire din secolele VI-V a. Chr.¹⁴², nu s-au semnalat frecvent vârfuri de săgeți premonetare, alături de alte materiale. Din acest motiv considerăm că loturile de piese de la Cogea, de pe malul lacului Golovița și, bineînțeles, de la Adâncata, pot să aparțină unor depozite împrăștiate în zonă în condiții greu de stabilit astăzi, poate tot datorită unor intervenții umane (arături repetate, terasări, desfundări) sau cauze naturale (erodarea continuă a malurilor unor așezări). Probabilitatea apartenenței vârfurilor de săgeți premonetare de la Adâncata unui depozit este mai mare, deoarece de aici provin și circa 60 de monede de argint și de bronz histriene și macedonene, adunate în același mod¹⁴³; desigur, nu toate piesele provin dintr-un depozit/depozite, unele fiind cu siguranță piese aflate în circulație curentă. De aceea considerăm că rolul de „mijloc curent de schimb” al vârfurilor de săgeți premonetare nu trebuie exagerat. Această interpretare ar putea fi susținută și de apariția unui număr relativ mare de rebuturi, care nu puteau fi utilizate ca piese individuale de schimb curent, ci mai degrabă în cadrul unor tezaure (depozite), în care importantă era mai ales cantitatea, respectiv greutatea totală a pieselor și mai puțin semnificația lor ca etalon. În ceea ce privește gruparea vârfurilor de săgeți premonetare mai ales în depozite (care cuprind, uneori, și vârfuri de săgeți „mutilate”, umplute cu plumb, ca și rebuturi), considerăm că nu poate fi exclusă nici interpretarea lor ca

¹³⁷ Împreună cu opt „delfini”; cf. G. Talmațchi, *Analele Dobrogei*, 7 (2002), p. 20-25. Informații suplimentare din partea autorului, care ne-a comunicat că descoperitorii n-au oferit date mai exacte privind suprafețele de pe care au fost adunate piesele în cauză.

¹³⁸ G. Talmațchi, *Istros*, 9 (2004), p. 69-81. Din text nu reiese că lotul de piese de la Sinoe-Zmeica ar fi fost strâns dintr-o zonă apropiată de cea în care s-au descoperit anterior cele 21 de piese „de pe malul lacului Golovița”; probabil, sunt loturi diferite.

¹³⁹ Vl. Zirra, *Materiale*, 9 (1970), p. 213; A. Avram, O. Bounegru, C. Chiriac, *Pontica*, 18 (1985), p. 114.

¹⁴⁰ G. Talmațchi, *op. cit.*, p. 70-72.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 72-75.

¹⁴² La Sarinasuf (cercetări P. Alexandrescu), Beidaud, Celic Dere (G. Simion, *Culturi antice în zona Gurilor Dunării*, p. 79-98; 217-236), Halmyris (Al. Suceveanu et alii, *Halmyris*, I, Cluj-Napoca, 2003, p. 28-29) etc.

¹⁴³ Mai sus.

depuneri votive, practică cu o veche tradiție în spațiul carpato-dunăreano-pontic.

Emiterea vârfurilor de săgeți premonetare a fost atribuită de specialiști, uneori, triburilor care populau regiunile vest-pontice în perioada în care ele au circulat (sciți¹⁴⁴ sau traci¹⁴⁵). Ulterior s-a impus tot mai mult opinia emiterii lor în centrele milesiene aflate pe litoralul nord-vestic și vestic al Pontului Euxin, ca Olbia, Histria, Argamum și Apollonia, separat sau într-un efort comun¹⁴⁶. S-a afirmat, de asemenea, că Apollonia ar fi preluat metoda mai târziu, de la Histria¹⁴⁷. Este important că în pofida descoperirii unui tipar pentru producerea lor în mediul tracic, în peninsula Athija¹⁴⁸, cei mai mulți specialiști consideră că inițiativa turnării lor aparține coloniilor grecești, situație care are bune analogii și în unele colonii vest-mediteraneene¹⁴⁹.

Pentru regiunile noastre, majoritatea cercetătorilor atribuie Histriei producerea și punerea în circulație a acestor vârfuri de săgeți premonetare¹⁵⁰. Mihaela Mănușu Adameșteanu, pornind de la marea concentrare a depozitelor cunoscute până acum în jurul Orgamei (pe o rază de circa 10 km – Jurilovca, Vișina, Enisala) și de la relativa apropiere a zăcămintelor de cupru de la Altân Tepe (circa 30 km), consideră posibilă emiterea pieselor în cauză și de către cetatea Orgame-Argamum, de la Capul Dolojman¹⁵¹. Apariția în ultimul timp a unui număr tot mai mare de asemenea piese, concentrate îndeosebi în depozite, precum și a unor rebuturi, ar putea sugera chiar ideea diseminării relative a producției lor și la alte comunități, încă greu de stabilit astăzi, în lipsa unor cercetări sistematice de amploare. Între acestea ar putea intra unele așezări greco-indigene din teritoriul histrian¹⁵², poate și altele mai îndepărtate, getice, în care influența greacă este foarte timpurie și pregnantă. Chiar dacă până în prezent la Dunărea de Jos nu s-au descoperit tipare pentru producerea lor, turnarea unor asemenea piese era relativ simplă, la îndemâna unor meșteri artizani capabili să producă piese de bronz sau de cupru mult mai complexe, cu atât mai mult cu cât vârfurile de săgeți premonetare nu par să fi avut încă dimensiuni absolut standardizate¹⁵³. La fel de simplă era și transformarea în semne premonetare a

¹⁴⁴ G. Severeanu, *loc. cit.*

¹⁴⁵ T. Gherasimov, *Archeologija Sofia*, 1959, 1-2, p. 85-87 (tezaurul de la Athija).

¹⁴⁶ *Supra*, n. 104, 102, 110, 123 etc.

¹⁴⁷ C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, p. 39.

¹⁴⁸ T. Gherasimov, *loc. cit.*

¹⁴⁹ Ligia Ruscu, *op. cit.*, p. 180-181.

¹⁵⁰ Printre alte argumente este amintită și existența unor exemplare care au imprimată roata cu patru spițe, simbol identificat și pe monedele emise de Histria (M. Mănușu-Adameșteanu, *Orgame-Argamum*, p. 27; G. Talmațchi, *Analele Universității Creștine „D. Cantemir”*, p. 36 și n. 13).

¹⁵¹ M. Mănușu-Adameșteanu, *SCN*, 8 (1984), p. 23-24.

¹⁵² Care au existat încă din secolele VI-V a. Chr.; cele din *chora* Tomisului și a Callatidei sunt mult mai târzii, oricum după încetarea utilizării acestor semne premonetare.

¹⁵³ Spre exemplu, în tezaurul de la Vișina, greutatea lor oscilează între 2,50-7,906 gr. (cf. M. Mănușu-Adameșteanu, *op. cit.*, p. 22; de altfel, autoarea își exprimă rezerva în legătură cu ipoteza existenței în cadrul semnelor premonetare a unei greutăți etalon); la Sinoe-Zmeica vârfurile de săgeți turnate special ca semne premonetare au lungimea cuprinsă între 2,20-4,70 cm, iar greutatea între 3,02-6,26 gr.; rebuturile(?) au lungimea între 2,70-4,00 cm și greutatea între 2,60-6,03 gr. (cf. G. Talmațchi, *Istros*, 11 (2004), p. 73-75, tabelele II și III).

unor vârfuri de săgeți de „tip scitic”, întâlnite însă frecvent și la alte populații, inclusiv la geți, prin retezarea vârfurilor și, de la caz la caz, prin umplerea cu plumb a tuburilor. Problema esențială ce rămâne încă să fie elucidată este măsura în care comunitățile în cauză simțeau nevoia utilizării vârfurilor de săgeți cu valoare monetară și mai ales a semnificației pe care ele le-o atribuiau.

Vârfurile de săgeți premonetare au fost datate, în general, în a doua jumătate a secolului al VI-lea a. Chr. și primul sfert sau prima jumătate a secolului al V-lea a. Chr.¹⁵⁴. Descoperirea la Histria, în sectorul templelor grecești, a unui depozit de 6 monede de bronz cu roata pe un nivel datat 500 – începutul secolului V a. Chr., a urcat datarea acestui tip monetar la sfârșitul secolului al VI-lea a. Chr.¹⁵⁵. În consecință, se consideră că vârfurile de săgeți premonetare s-ar putea data, probabil, începând cu prima jumătate a secolului al VI-lea a. Chr., sau, în mod izolat, chiar mai devreme, de la sfârșitul secolului al VII-lea a. Chr.¹⁵⁶. Un timp, cele două tipuri au circulat împreună, dar pe parcursul secolului al V-lea a. Chr. vârfurile de săgeți premonetare ar fi dispărut.

În ceea ce privește lotul de asemenea piese de la Adâncata, este posibil ca existența lui să se coreleze cu fazele cele mai timpurii ale așezării getice, care în absența cercetărilor sistematice, nu pot fi precizate. Oricum, vârfurile de săgeți premonetare și ceramica grecească timpurie (îndeosebi fragmentele de amfore de Chios, întâlnite atât la Adâncata I, cât și la Adâncata II), sugerează existența celor două așezări în secolul al V-lea a. Chr., sau poate chiar mai devreme.

Vârfurile de săgeți de luptă de bronz, cu trei aripioare, sunt prezențe relativ obișnuite în așezările și mormintele getice din zona istro-pontică, încât nu reprezintă, după cum s-a arătat adesea, elemente de diferențiere etno-culturală a celor ce le-au folosit.

Ceramica descoperită până în prezent în ambele așezări getice de la Adâncata, ca și în tumul, nu este, cu excepția materialului amforic, suficient de reprezentativă, pentru a oferi posibilitatea unor analize mai ample.

Astfel, *ceramica lucrată cu mâna*, atât specia poroasă, cât și cea lustruită, mai rară, este reprezentată de fragmente ale unor tipuri de vase întâlnite frecvent în lumea getică, începând din secolele VI-V a. Chr., până spre sfârșitul erei vechi (vase în formă de clopot, vase de tip „sac”, vase de provizii, castroane, străchini, căni etc.). Forma unor anumite tipuri (ex. a vaselor – clopot sau de tip „sac”, cu pereții aproape verticali) ar putea sugera vechimea mai mare a unor exemplare. Ca elemente distinctive menționăm existența pe unele vase a apucătorilor plate și a proeminențelor plasate în cadrul brâurilor alveolate (orizontale sau „în ghirlandă”), a liniilor incizate și a motivului realizat cu „pieptenele” dispus în registru orizontal. Starea fragmentară a materialului de acest tip nu permite, din păcate, detalieri tipologice și cronologice stricte. Doar ceașca tronconică (fig. 3/4; 14/1) pare să aparțină unui tip mai târziu, răspândit mai ales începând din secolul al II-lea a. Chr., deși prototipuri ale acesteia se întâlnesc și în secolele

¹⁵⁴ V. Mihăilescu Bârliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n.*, Iași, 1990, p. 38; C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, p. 37.

¹⁵⁵ N. Conovici, A. Avram, in *Actes du 6^e Symposium de Vani (Colchide)*, 22-29 septembre, 1990, (Paris, 1996), p. 241-251; 253-258.

¹⁵⁶ *Ibidem*.

anterioare.

Ceramica cenușie lucrată la roată este atestată într-o proporție relativ ridicată în ambele așezări de la Adâncata, ca și în pământul rezultat din distrugerea parțială a tumulului. Din păcate și aceasta este extrem de fragmentată. Pe baza ei se poate însă aprecia că tipurile de vase sunt în cea mai mare parte bine cunoscute și răspândite în lumea getică de la Dunărea de Jos, ca și în cea tracică (cratere, *lékanai*, castroane, străchini, oale, căni, fructiere, *pithoi* etc.). Deși nu s-au putut reconstitui exemplare întregi, s-a stabilit, cu oarecare aproximație, existența unor castroane cu partea superioară aproape verticală, buza cu marginea rotunjită sau puțin îngroșată și umărul curbat lin, ca și a unor străchini cu buza evazată sau lățită orizontal spre exterior, a unor căni, fructiere, chiupuri, *lékanai* cu torți orizontale dispuse pe umăr, *lékanai* fără torți etc. Profilul părții superioare a vaselor, chiar în cazul aceluiași tip, diferă adesea de la un exemplar la altul. În general, ceramica de acest tip nu este ornamentată. Menționăm doar canelurile concentrice executate pe buza lată, orizontală a unei *lékane* (fig. 5/1) și, probabil, a unui crater (fig. 9/8), canelurile largi, orizontale, aplicate pe corpul unei căni (fig. 8/4; 17/2) sau inciziile orizontale care delimitează uneori, la exterior, buza de partea superioară a unor castroane. Cel mai adesea, vasele au baza inelară, profilată; foarte rar aceasta este aproape plată, puțin concavă (fig. 6/2).

Cu puține excepții, vasele cenușii lucrate la roată de la Adâncata au fost lucrate dintr-o pastă densă și bine arse. În spărtură ele au în general miezul cenușiu, cu nuanțe variabile, mai închise ori mai deschise; alteori miezul e cenușiu-gălbui. Până în prezent nu s-au descoperit fragmente de vase din categoria ceramicii cu pastă cenușie-alburie, caolinoasă, specifică perioadei târzii (sec. I a. Chr. – secolul I p. Chr.).

Ceramica în discuție se poate împărți, din punct de vedere al aspectului exterior, în două mari categorii. Cea dintâi cuprinde vasele cu suprafața fără angobă, uneori mată, alteori lustruită, a căror culoare este foarte apropiată de cea a miezului propriu-zis. A doua categorie, mai numeroasă, prezintă la exterior (pe una sau pe ambele suprafețe, în funcție de tipul vasului), o angobă sau un slip gros, a căror culoare oscilează între cenușiu închis și negru, clar diferită de culoarea propriu-zisă a pastei, așa cum aceasta pare în spărtură. Uneori, la exterior, se observă chiar urmele de scurgere a angobei (slipului). Ceramica cenușie lucrată la roată este uneori lustruită, fără a se urmări realizarea unui decor anumit prin această tehnică, la exterior sau la interior (în cazul unor vase cu gura largă).

Analizând această categorie lucrată la roată, descoperită în mediul getic și tracic, ce reproduce forme de vase grecești, Petre Alexandrescu a stabilit mai multe tipuri de vase¹⁵⁷, dintre care unele se găsesc și la Adâncata. Potrivit opiniei multor cercetători, unele dintre acestea au fost produse și de autohtoni – geți sau traci¹⁵⁸. Ceramică de acest tip se întâlnește în Dobrogea încă din secolele VI-V a.

¹⁵⁷ P. Alexandrescu, *Dacia*, NS, 21 (1977), p. 113-137; idem, *L'aigle et le dauphin. Études d'archéologie pontique*, Bucarest-Paris, 1999, p. 138-173.

¹⁵⁸ Opiniile pro- și contra sunt prezentate succint la Em. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, Muzeul Național de Istorie, București, 1983, p. 92-93, 209-215.

Chr. (la Sarinasuf¹⁵⁹, Bugeac¹⁶⁰, Satu Nou¹⁶¹, Adamclisi¹⁶² etc.) și în nord-vestul Bulgariei (în grupul Dobrina-Ravna¹⁶³). Pentru Muntenia se remarcă descoperirile de tip Alexandria, din secolul VI a. Chr.¹⁶⁴, iar pentru Moldova cele de la Curteni-Valea Merilor (al doilea sfert, eventual mijlocul secolului al VI-lea până în primul sfert al secolului al V-lea a. Chr.)¹⁶⁵ și Curteni-Dealul Viei și Dealul Pietrăriei (al doilea sfert sau mijlocul secolului al V-lea și secolul al IV-lea a. Chr.)¹⁶⁶. În secolele V-IV și începutul secolului al III-lea a. Chr. ceramica cenușie lucrată la roată este prezentă în aproape toate așezările și necropolele zonei extracarpătice; apar, totodată, noi tipuri de vase care se vor generaliza (ex. fructierele), în timp ce altele își încetează evoluția.

Pentru Adâncata se poate presupune o producție locală, îndeosebi a categoriei de vase cenușii fără angobă, cu suprafața mată, uneori mai aspră. Alte vase însă, mai ales cele cu angobă cenușie închisă sau neagră se apropie, ca aspect general, de ceramica cenușie lucrată la roată de la Histria¹⁶⁷. Modul de aplicare a angobei și culoarea ei ar putea sugera originea histriană a unor vase sau categorii ceramice. Dar, în lipsa analizelor asupra pastei, nu pot fi exprimate opinii sigure¹⁶⁸. Putem considera doar că unele categorii de vase cenușii de la Adâncata au fost produse, probabil, într-un centru grecesc, eventual colonial, deocamdată

¹⁵⁹ P. Alexandrescu, *loc. cit.*; idem, SCIVA, 25 (1974), 2, p. 214 (așezarea de la Sarinasuf este atribuită celei de a doua jumătăți a secolului al VI-lea până la începutul secolului următor).

¹⁶⁰ M. Irimia, Pontica, 1 (1968), p. 193-234; Pontica, 2 (1969), p. 23-42; Materiale, A XIV-a Sesiune anuală de rapoarte, Tulcea, 1980, p. 219-224; Thraco-Dacica, 2 (1981), p. 37-52; Materiale, A XVI-a Sesiune anuală de rapoarte, Vaslui, 1982 (București, 1986), p. 73-88; Thraco-Dacica, 6 (1985), p. 75-85; *La nécropole gète de V^e-IVe s. av. n. è de Bugeac*, Inventaria Archaeologica, 13, București, 1986.

¹⁶¹ B. Mitrea, în *Omagiu C. Daicoviciu*, București, 1960, p. 409-413; B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, Materiale, 7 (1961), p. 283-289; idem, Materiale, 8 (1962), p. 369-372; M. Irimia, Pontica, 16 (1983), p. 130-140.

¹⁶² A. Aricescu, Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie, 1964, I (1971), București, p. 224; M. Irimia, Pontica, 6 (1973), p. 27-29.

¹⁶³ M. Mirčev, Izvestiia-Sofia, 25 (1962), 97 p; idem, Izvestiia-Varna, 1 (16), 1965, 33 p; pentru cronologia acestui grup cultural B. Hänsel, PZ, 49 (1974), 2, p. 193-217, potrivit căruia evoluția orizontului Dobrina-Ravna (zona I) a avut loc între sfârșitul secolului al VII-lea – mijlocul secolului al VI-lea a. Chr., iar a orizontului corespunzător zonei Ravna II până în jurul sau după 500 a. Chr.

¹⁶⁴ C. Preda, Dacia, NS, 3 (1959), p. 179-194; SCIV, 11 (1960), 1, p. 25-36; SCIV, 21 (1970), 4, p. 571-578. În legătură cu cronologia descoperirilor de la Alexandria-Pod și Alexandria-Vii, ca și a altor descoperiri în care apare ceramică timpurie lucrată la roată, vezi Em. Moscalu, *op.cit.*, p. 209-215.

¹⁶⁵ C. Iconomu, Dacia, NS, 23 (1979), p. 79-29; idem, Cercetări Istorice, 9-10 (1978-1979), p. 177-236.

¹⁶⁶ Idem, Cercetări Istorice, 12-13 (1981-1982), p. 127-152.

¹⁶⁷ Maria Coja, Dacia, 12 (1968), p. 305-329.

¹⁶⁸ Pierre Dupont, cel mai bun cunoscător al producției ceramice grecești de la Histria, care a avut bunăvoința să vadă în iunie 2004 ceramica cenușie de la Adâncata și-a exprimat opinia că aceasta nu este de producție histriană; ar putea aparține unui centru grecesc nedeterminat încă, iar câteva fragmente (fig. 9/1; 17/1.) ar putea fi, eventual tomitane; dar, și după opinia domniei sale, în absența analizelor de pastă, orice afirmații sunt riscante.

neprecizat.

Printre fragmentele ceramice de la Adâncata se află și unele exemplare (care provin de la castroane și străchini), cu pasta relativ fină, gălbuie-cărmizie sau roșie-cărmizie. Câteva vase ceramice lucrate la roată, cu pasta de acest tip, au mai apărut la Bugeac¹⁶⁹, probabil și în alte locuri. Nici originea acestei categorii nu este cunoscută; nu poate fi exclusă o eventuală producție locală, sau tot a unui centru grecesc. Un grup aparte îl reprezintă o buză și un fragment de perete ale unor *pithoi* de mari dimensiuni, cu pasta cărmizie și mult nisip în compoziție (fig. 3/10). Fragmente de acest tip – unele de mari dimensiuni, au apărut relativ frecvent în ambele așezări getice de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” și „Vadu Vacilor”, ceea ce permite datarea lor în secolele III-II a. Chr., eventual și în secolul I a. Chr. Deși de dimensiuni apreciabile, asemenea recipiente pot fi produse locale.

Ștampilele de amfore descoperite sunt într-un număr prea mic, astfel încât nu pot fi utilizate, deocamdată, pentru analize statistice. Constatăm doar că dintre cele 14 ștampile thasiene de la Adâncata I, doar două sunt de tipul vechi; oricum, toate se eșalonează pe parcursul unui secol: Grupa F₁ – Garlan, 1999 (circa 360-350 a. Chr.) – grupa XIV – Avram (circa 273-267 a. Chr.); sunt prezente, de altfel, toate grupele de la X la XIV (după Avram). Ștampilele sinopeene sunt reprezentate de exemplare din grupele III-IV și V (Conovici), respectiv IV, V și VI (Garlan, 2004), iar toate cele patru ștampile rhodiene aparțin numai perioadei a III-a. Toate cele cinci torti ștampilate de la Adâncata II sunt thasiene recente. Dar aceste observații sunt absolut relative, putând fi modificate prin noi descoperiri.

Unelte agricole de fier descoperite în perimetrul așezării Adâncata I au fost prezentate cu alt prilej¹⁷⁰, astfel încât nu este necesar să revenim asupra lor. Precizăm doar că brăzdarul de fier, apărut într-o așezare în care materialul arheologic greco-elenistic este deosebit de bogat și variat, ar putea sugera preluarea de către geți (cel puțin de către cei din Dobrogea), a acestei importante unelte agricole direct din lumea greacă (eventual prin intermediul coloniilor pontice), fără intermediari (tracii sudici).

Este posibil ca tot sub influență greacă să se fi construit și zidul de apărare a sectorului fortificat al așezării (atât cât a putu fi observat pe teren, în absența oricărei săpături), cu două paramente paralele și emplecton. Într-o zonă apropiată, la Satu Nou „Valea lui Voicu”, platoul de nord al așezării a fost apărut printr-un zid cu grosimea de 2,00-2,20 m. El era realizat din două paramente de blocuri și lespezi mari de gresie, mai rar de calcar (ambele roci locale), așezate în așa fel încât să formeze fețe relativ regulate și uniforme ca înălțime. Diferențele de înălțime dintre pietre erau egalizate prin încastrarea unor lespezi mai subțiri; spațiile dintre ele erau lipite cu lut. Între paramente era *emplectonul* format din bolovani de piatră, de obicei mai mici, lipiți de asemenea cu lut. Din loc în loc, la

¹⁶⁹ Material inedit, aflat la muzeul din Constanța; străchini: inv. 22604 (M. 53); inv. 25092 (M. 79); castroane: inv. 25081 (M. 79); inv. 33069 (M. 107); *lékanai*: inv. 33057 (M. 105); inv. 33067 (M. 107).

¹⁷⁰ M. Irimia, în *Civilisation grecque et cultures antiques périphériques, Hommage à Petre Alexandrescu à son 70e anniversaire*, Bucarest, 2000, p. 102-112; idem, *Pontica*, 32 (1999), p. 73-82.

înălțimi diferite, emplectonul era consolidat suplimentar printr-o ardere puternică. Astfel, în umplutura zidului se întâlnesc straturi succesive, arse și nearse, ale emplectonului. Zidul amintit de la Satu Nou aparține primei faze a așezării fortificate (secolul III a. Chr.)¹⁷¹, iar la realizarea lui se poate presupune o influență elenistică.

După cum s-a constatat, prezența greco-elenistică la Adâncata este evidențiată de numeroase dovezi arheologice (ceramică, vârfuri de săgeți premonetare, monede de argint și de bronz, poate chiar unele influențe la realizarea fortificației). Mai pregnantă pare prezența histriană (ilustrată de vârfurile de săgeți premonetare și de monedele histriene, poate și de o anumită categorie ceramică, în măsura în care cercetările viitoare, inclusiv asupra pastei, vor dovedi acest lucru). În acest context putem considera că la Adâncata putea exista și un grup de populație greacă sau grecizată, rezidentă permanent, sau cel puțin periodic. Am avea astfel, aici, pe Dunăre, un *emporion* greco-elenistic important, eventual chiar histrian.

Situarea celor două așezări de la Adâncata (una fortificată, cealaltă deschisă) la o distanță de numai circa 2,00-2,5 km, în linie dreaptă una de alta, necesită de asemenea unele explicații. În măsura în care ele erau cel puțin parțial contemporane (așa cum ne sugerează materialul ceramic recuperat), este posibil ca așezarea deschisă să fi depins, într-o măsură mai mare sau mai mică, de cea fortificată. Ar putea fi, astfel, o situație similară cu a siturilor de tip hallstattian târziu din Moldova (secolele VI-III a. Chr.), unde așezările deschise se aflau adesea în preajma cetăților, îndeosebi a celor de mari dimensiuni, în care populația lor se și refugia la nevoie¹⁷². Așezarea Adâncata I putea reprezenta, astfel, un important centru rezidențial getic.

Dar în evoluția celor două așezări de la Adâncata pot exista și unele decalaje cronologice, imposibil de observat în absența cercetărilor sistematice, necesare pentru ambele obiective.

Referitor la tumulul distrus, situat la marginea de nord a așezării Adâncata I, nu se pot aduce precizări suplimentare. S-a constatat că majoritatea materialului ceramic a suferit o ardere secundară puternică, vizibilă îndeosebi pe fragmentele de amfore. Prezența în cantitate destul de mare a cenușei și cărbunilor în pământul răscolit din mantaua tumulului sugerează, de asemenea, utilizarea cremației ca element al ritualului funerar. Nu știm, însă, dacă această practică a avut în vedere eventual și defunctul/defuncții, deși acest lucru s-ar putea presupune. Din punct de vedere cronologic, pe baza materialului amforic, tumulului se datează larg la sfârșitul secolului al IV-lea – prima jumătate a secolului al III-lea a. Chr.

În legătură cu sfârșitul așezărilor de la Adâncata, materialele descoperite nu oferă indicii sigure. Observăm că lipsește, deocamdată, ceramica autohtonă și elenistică specifică secolului I a. Chr. (vase de lux, ceramică getică lucrată la roată decorată cu linii lustruite și pasta cenușie etc. Am putea considera, deocamdată

¹⁷¹ N. Conovici, M. Irimia, în *Studia in honorem Ion Niculiță*, Chișinău, 1999, p. 196-211.

¹⁷² A.C. Florescu, *Cercetări Istorice*, 2 (1971), p. 103-118; Silvia Teodor, *Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î.d.Hr.*, Bibliotheca Thracologica, 27, București, 1999, p. 15-27.

provizoriu, până la efectuarea unor cercetări sistematice, că așezările și-au încheiat existența în secolul al II-lea a. Chr.

Datele prezentate constituie doar câteva dintre aspectele relevate de descoperirile de la Adâncata. Importanța lor pentru cunoașterea realităților complexe ale Dobrogei în cea de a doua jumătate a mileniului I a. Chr. impune, fără îndoială, efectuarea unor cercetări sistematice, în primul rând prin săpături arheologice.

ADÂNCATA I
TABEL I – THASOS

Nr. crt.	Inv.	Legenda	Simbol	Grupă/Datare (după Garlan), 1999	Obs.
----------	------	---------	--------	----------------------------------	------

Tipul vechi

1	39178	Θασί[-v]Βά/τω/ [v]Πυλά[δη(ς)]	măciucă	F ₁ (circa 360-350)	-
2	39193	[...]ανε/ος [·] π [...]	pilos	G ₂ (circa 345-335)	<i>Aristophánes I</i> <i>sive</i> <i>Telephánes II</i>

Tipul recent

Nr. crt.	Inv.	Legenda	Simbol	Grupă/Datare (după Avram), 1996	Obs.
3	39552	Θασίων [Δειν]ώπα[ς]?	vârf de lance	XI (circa 310-295)	-
4	39180	[Θασίων] Ισόδικος	seceră	XI (circa 310-295)	-
5	39553	[Θασίων] [K]λεοφώ[v]	aripă sau mână (?)	X (circa 316-311)	<i>Kléophon I</i>
6	39556	Θα[σίων] Λεωμ[έδων]	ciorchine	XI (circa 254-240)	-
7	39551	[Θασίων] Μενέδημο[ς]	mână	XII (circa 294-287)	-
8	3955	Θασίω[v] Μενέδημος]	crater cu volute	XII (circa 294-287)	-
9	39179	[Θ]ασίων Πολυνείκ/ης	litera Δ	XII (circa 294-287)	-
10	39192	[Θα]σίων Πυθίων	scut cu umbo	XIV (circa 273-267)	<i>Pythion IV</i>
11	39194	[Πουλυάδης] [Θασίων]	baghetă recurbată (?)	XIII (circa 286-274)	-
12	39558	[Θασίων]	roată cu	XI (circa 310-	-

		Θάσ[ων]	patru spițe	295)	
13	39559	 [Θασί]ων	rest de simbol	-	Etnicon pe linia inferioară
14	39191	Ștampilă anepigrafică	cerc incizat	-	Centru neidentificat, înrudit cu Thasos

TABEL II – SINOPE

Nr. crt.	Inv.	Legenda	Simbol	Grupă cronologică		Obs.
				Conovici 1998	Garlan 2004	
15	39182	Βόρυος ἀστ[υ]νόμου Ἀπολ[λωνίου]	cap cu barbă, la dreapta	III, d (circa 310-285)	IV, C	Borys I Apollônios I
16	39181	Πασιχάρους ἀστ νόμου Ἀττειος	torță	III, c (circa 310-285)	IV, B	Pasicharès I b; Attis II (după Garlan, 2004)
17	39195	ἀστ[υνό]μου Αἰσ[χίν]ου Ψάμμης	ciorchi- ne	IV (circa 284-262)	V, C	Aischinès 4 (Iphios) (Conovici) Aischinès 5 (Iphios) (Garlan)
18	39557	[Πύθης]? [ἀστυνό]μου [Αἰσχίνο]υ?	simbol rupt	IV (circa 284-262)	V, A	scriere retrogradă Aischinès 3 (?) sau 4 (?) Pythès I sau II (Conovici)
19	39183	[Πρ]ῶτος [ἀσ]τυνόμου [Διον]υσίου	kantha- ros	IV (circa 284-262)	V, A	Protos I sau II (Garlan) Dionysios 3 Apollodôrou
20	39184	ἀστ[υ]νόμου] [Αἰσχρί]ωνος τοῦ [Ἀρτεμιδώ]ρου [Στέ]φαν[ος]	Măciu- că	V, d (circa 261-183)	VI, D	-

21	39199	[ἄστυν]όμου [Ἰοβάκ]χου τοῦ [Μολ]παγόρου [Ἡφαί]στιος	simbol rupt (proba- bil proră)	V, b (circa 261-183)	VI, B	producător atestat prima dată ca acti- vând și în timpul acestui astynom
22	39185	[ἄ]στυνόμου [Ζ]ήνιος τοῦ [Ἀ]πολλοδώρου [Ἀ]τῶτης	trofee	V, b (circa 261-183)	VI, B	-

TABEL III – RHODOS

Nr. crt.	Inv.	Legenda	Simbol	Perioadă, date (după Finkielsztein, 2001)	Obs.
23	39188	ἐπὶ Αἴνησι δά[μ]ου Υακινθίου	-	III, C (circa 179- 177)	Ainesidamos II
24	39187	Βαδρομί[ο](υ) Ἀριστείδ(α)	stea cu opt raze	III, e (circa 168- 166)	cu <i>epsilon</i> și <i>sigma</i> lunar. Aristeidas II; la numele producătorul ui lipsă α
25	39189	Λίνου	ciorchine	III, d – prin asociere cu Nikasagoras I (circa 172-170)	-
26	39186	ἐπὶ Νικασα <σα>γόρα Δαλίου	-	III, d (circa 172- 170)	literele σα dublate. Nikasagoras I

TABEL IV – COS

Nr. crt.	Inv.	Legenda	Simbol	Grupă Date	Obs.
27	39190	Διονυσιακός	-	Sec. III – începutul sec. II a. Chr. (?)	scriere retrogradă C lunar

TABEL V – CENTRU NEIDENTIFICAT

Nr. crt.	Inv.	Legenda	Simbol	Grupă Datare	Obs.
28	39554	ΦΙΛΟ...	<i>kantharos</i> cu palette pe toartă		scriere retrogradă. Centru înrudit cu Thasos (?)

ADÂNCATA II
TABEL VI

Nr. crt.	Inv.	Legenda	Simbol	Grupă Datare (după Avram, 1996)	Obs.
<i>Tipul recent</i>					
1	39560	Θα[σίων] Α[ισχυρίων]?	neclar	XI (circa 294- 287) XV (circa 266- 255)	Aïschrion I Aïschrion II
2	39198	Θασίων [Κ]ρ[ατίν]ος	trepied	XII (circa 294- 287)	-
3	39196	[Θ]ασίων [Κρ]ιτίας	bucraniu	XI (circa 310- 295)	-
4	39197	Θασίων Φίλι(σ)[κος]2 <i>sive</i> Φιλι(σ)τίδης	țap (?) <i>sive</i> căprior (?) <i>sive</i> cerb (?)	(circa 274-267) <i>sive</i> (după 239)	<i>sigma</i> lunar a fost omis
5	39561	Θασ[ίων]	șopârlă		sigma lunar

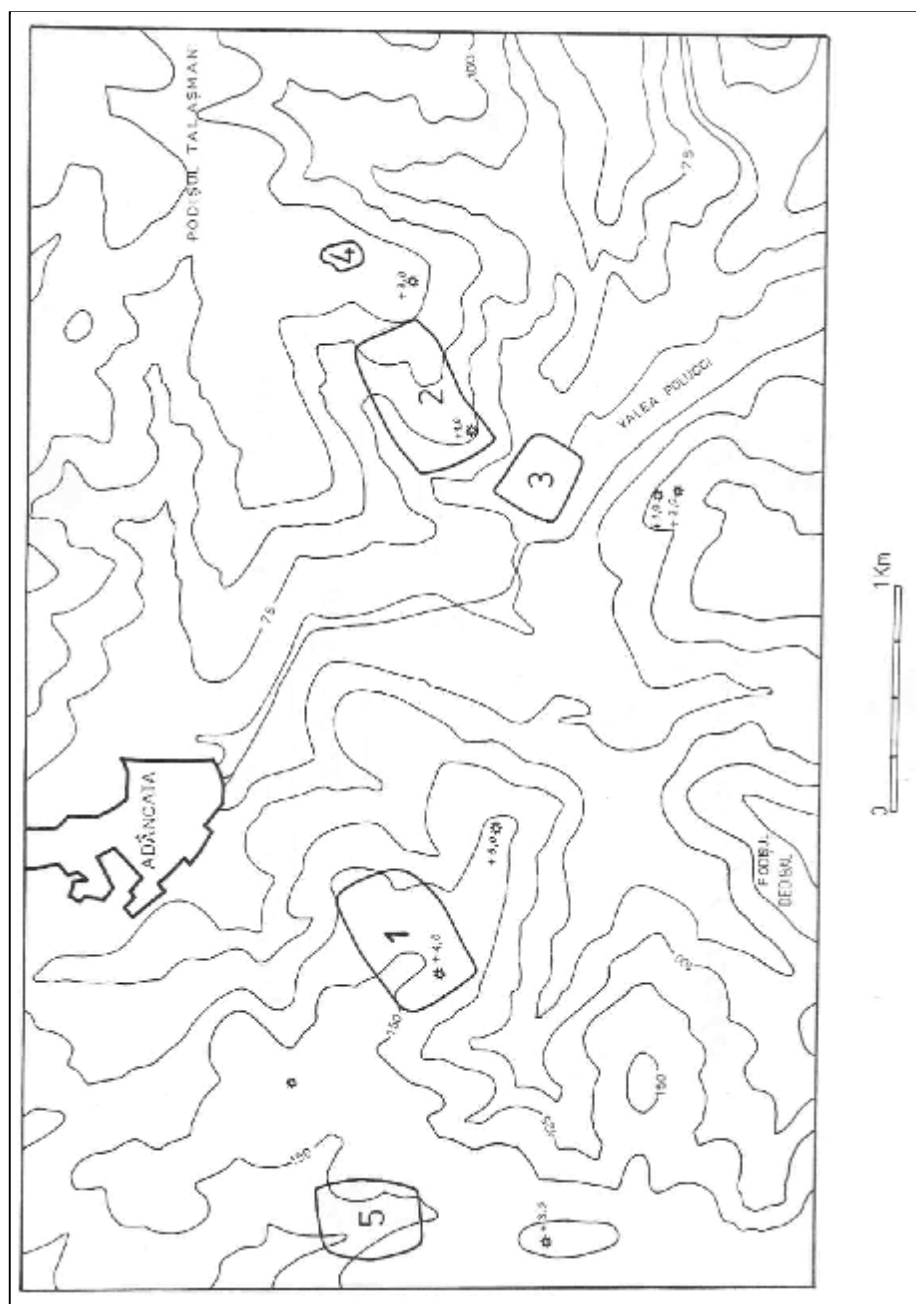

Fig. 1 - Harta siturilor arheologice din zona Adâncata, com. Aliman, jud. Constanța: 1 – așezarea getică Adâncata I; 2 – așezarea getică Adâncata II; 3 – așezare romană; 4 – așezare medievală; 5 – așezare romană (?)

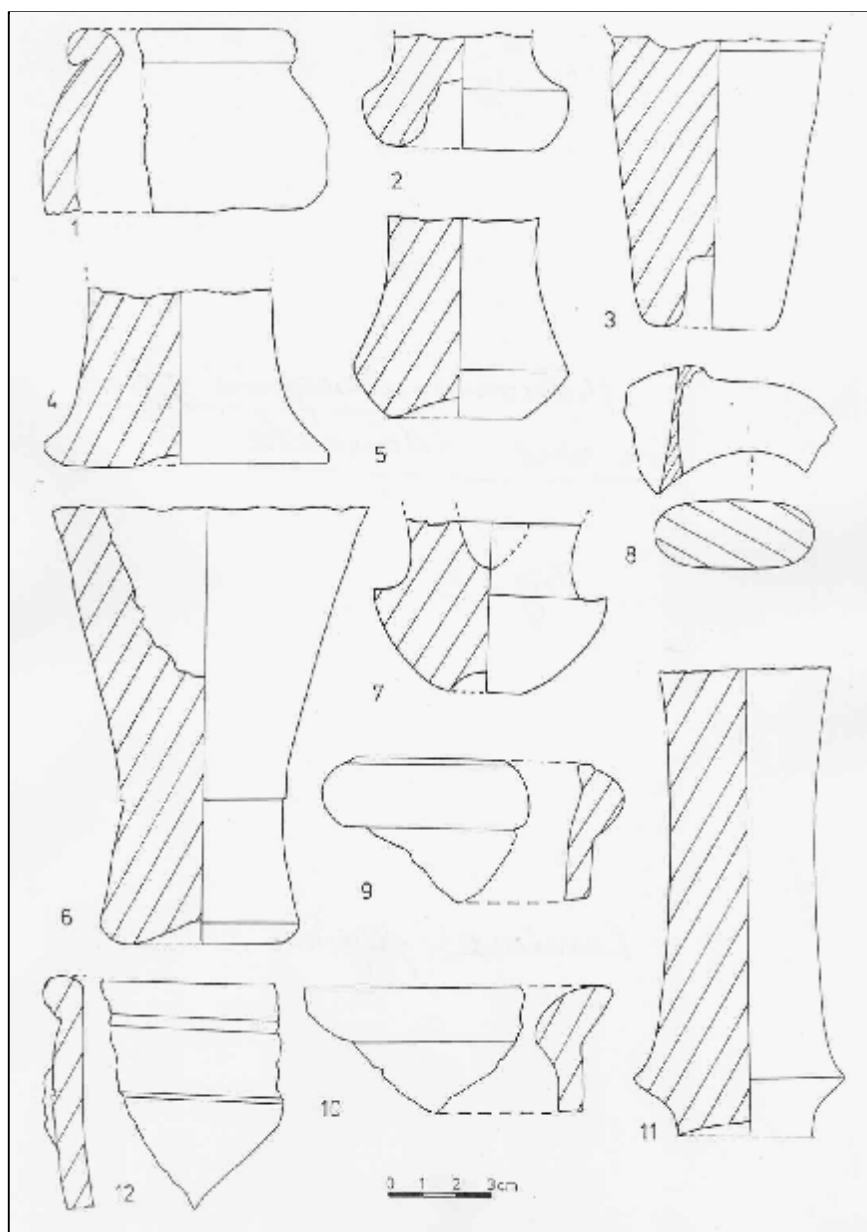

Fig. 2 - Fragmente de amfore din aşezarea Adâncata I:

1-2 Chios (sec. V a. Chr.); 3 - Chios (sec. IV a. Chr.);

4 - Mende (sfârşitul sec. IV - începutul sec. III a. Chr.); 5 - pseudo-Thasos;

6 - Thasos (cu piciorul jos şi ştrangulat; după circa 340 a. Chr.);

7 - Rhodos (tip vechi); 8-9 - Thasos (tip vechi); 10 - Thasos (cu buză de tip

„Pridik”); 11 - Thasos (sfârşitul sec. IV - mijlocul sec. III a. Chr.); 12 - Samos (?)

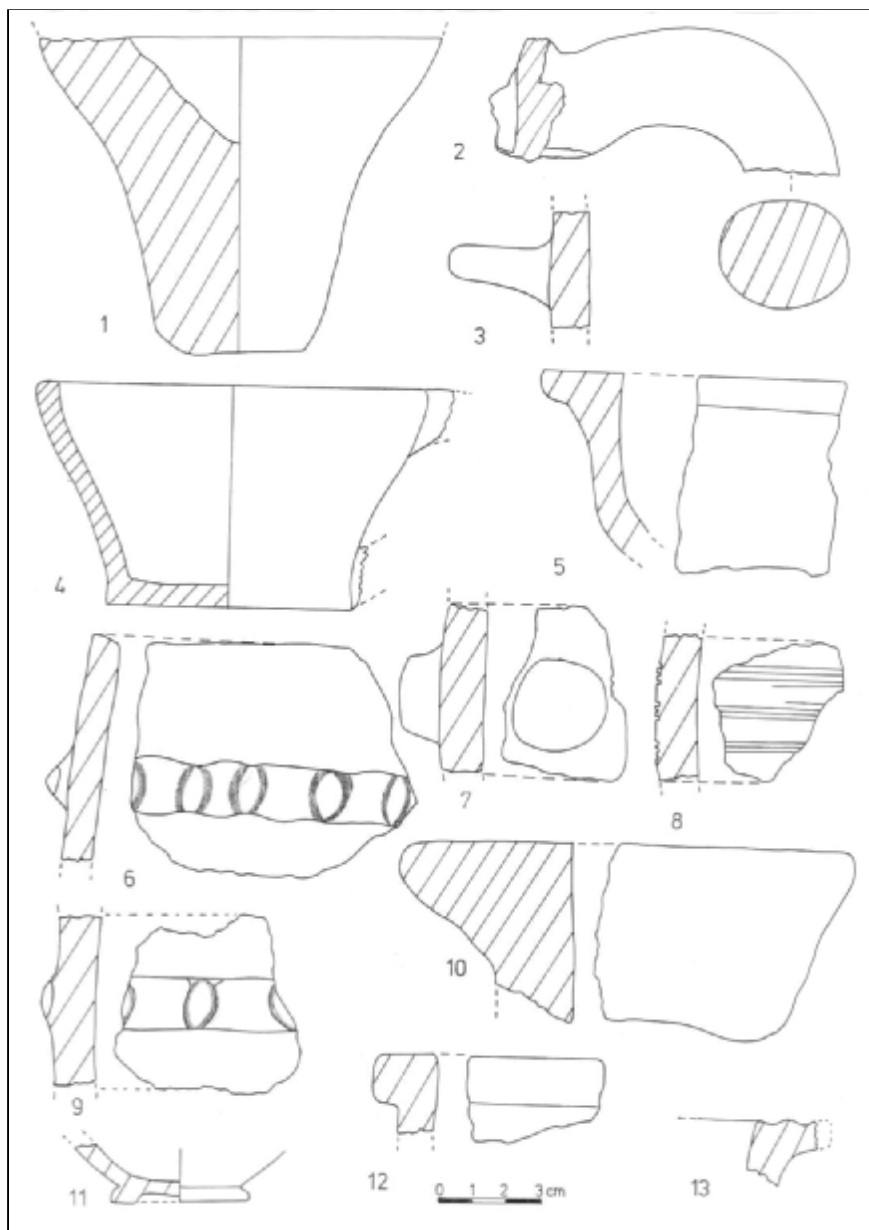

Fig. 3 - Ceramică din așezarea Adâncata I:

- 1- picior de amforă de Sinope de tip „pithoid” (prima jumătate a sec. IV a. Chr.);
 2 – toartă de amforă de Rhodos, tip vechi (înainte de 240 a. Chr.);
 3-9 – ceramică getică lucrată cu mâna; 10 – buză de *pythos* cu pastă cărămizie și nisip; 12-13 – cenușie, cu angobă neagră, probabil dintr-un centru grecesc neprecizat (12 – buză de crater sau chiup; 13 – buză de *lékane* sau crater)

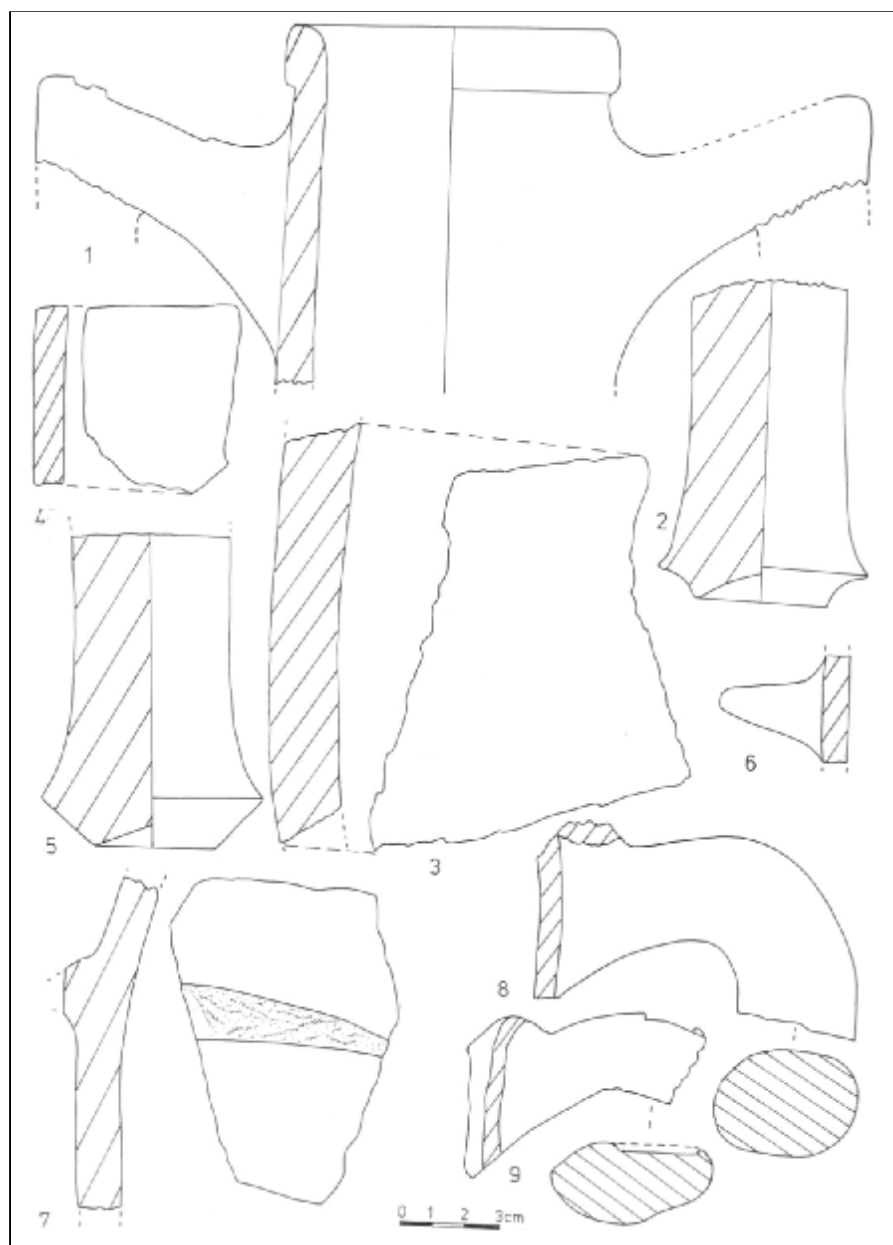

Fig. 4 - 1 - 3, 9 - ceramică din așezarea Adâncata I;
 2; 4-8 - ceramică din tumul; 1 - Rhodos; inv. 39189; 2 - Thasos;
 3 - fragment de *pithos* cu pasta cărămie-maronie și mult nisip;
 4, 6, 7 - ceramică getică lucrată cu mână;
 5 - Thasos, tipul biconic, cu picior cilindric înalt;
 8 - Rhodos (tip vechi; înainte de 240 a. Chr.); 9 - Thasos, inv. 39556

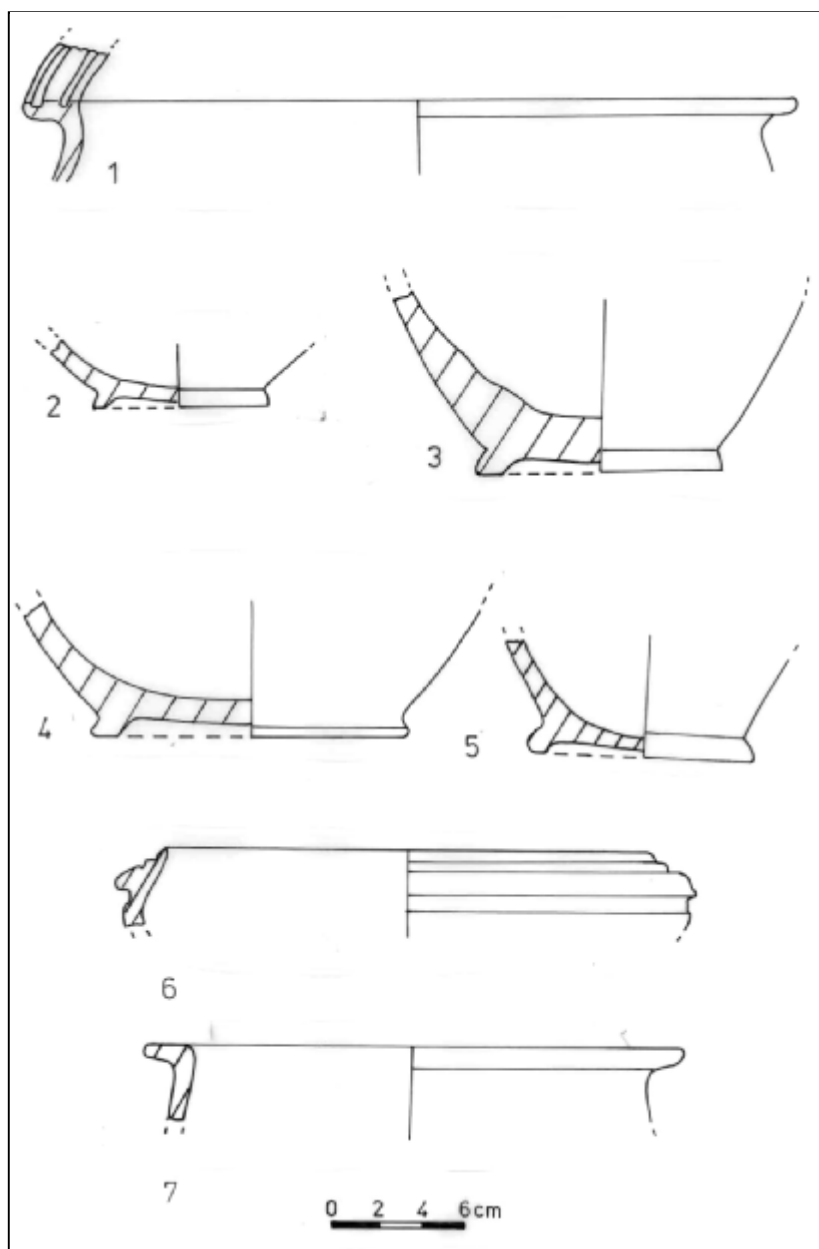

Fig. 5 - Ceramică din așezarea Adâncata I: 1-2 – cu pasta cenușie (*lékane* și *strachină*); 3 – cu pasta roșie-cărmizie (castron sau crater); 4-7 – cu pasta cenușie și angobă neagră, probabil dintr-un centru grecesc neprecizat (4 – castron sau crater; 5 – *strachină*; 6 – castron; 7 – crater)

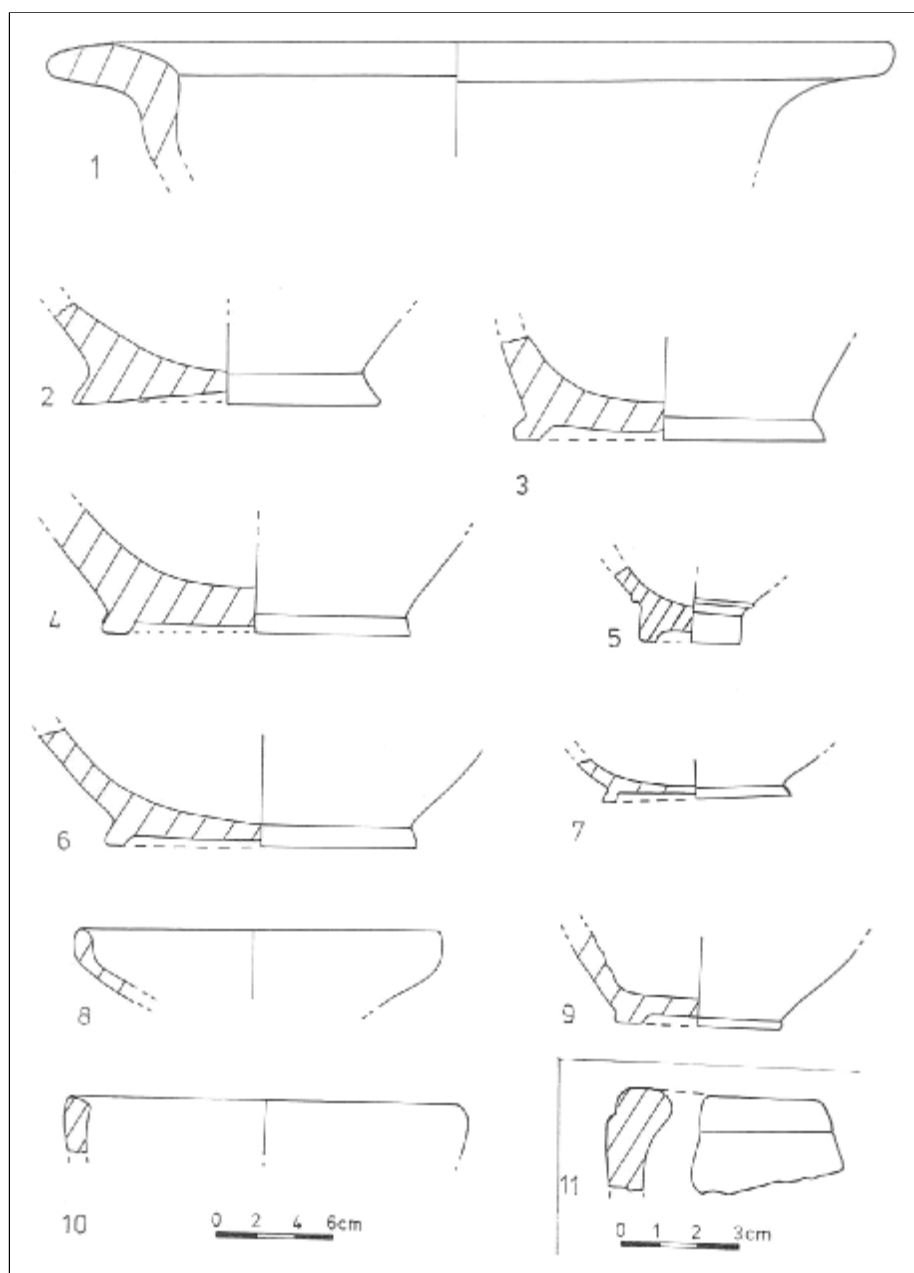

Fig. 6 - 1-9 – ceramică din așezarea Adâncata I; 10-11 – ceramică din tumul;
 1 – fructieră; 2-3 – castroane sau cratere; 4 – *pithos*; 5 – cană;
 6-11 – străchini sau castroane

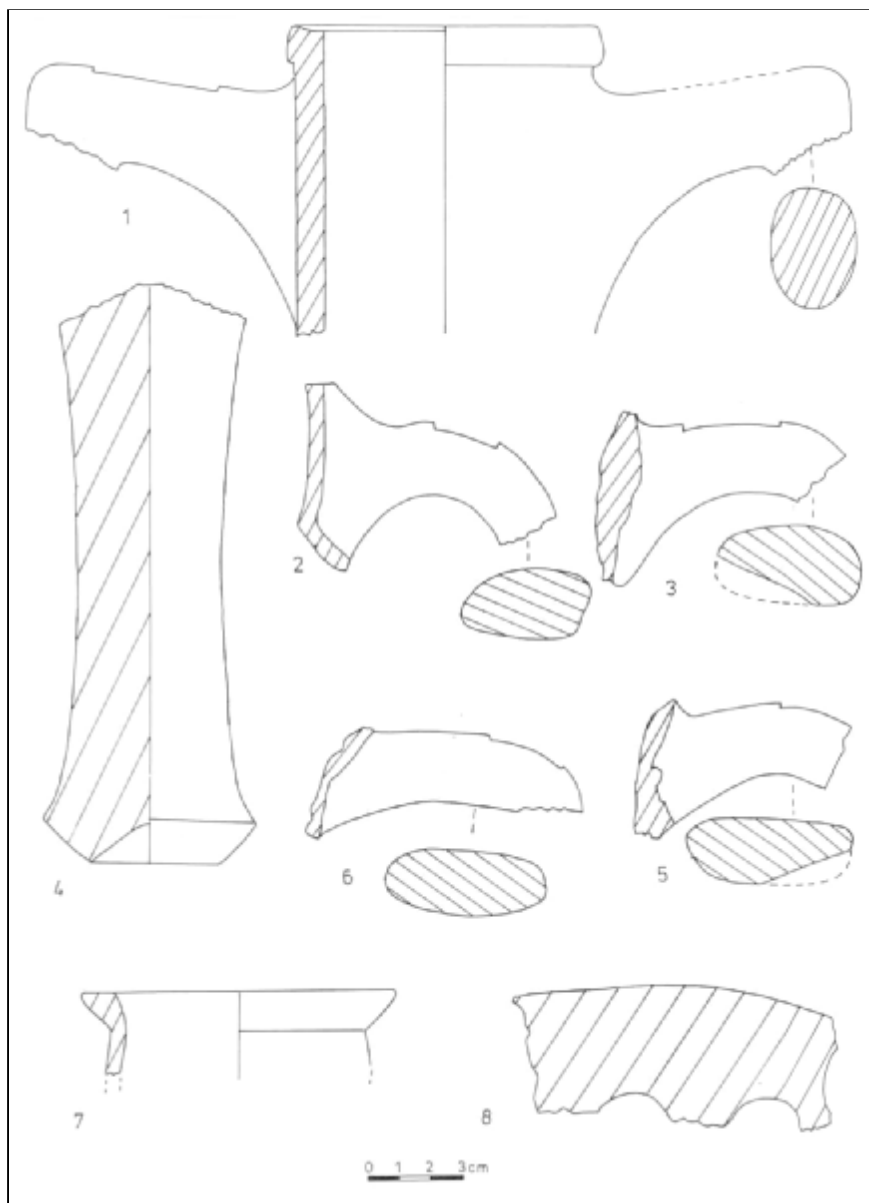

Fig. 7 - 1-5 –ceramică din aşezarea Adâncata I;
 6-8 – materiale din aşezarea Adâncata II; 1 – Rhodos, inv. 33186;
 2 – Thasos, inv. 39554; 3 – Thasos, inv. 39551; 4 – Thasos; 5 – Thasos, inv. 39553;
 6 – Thasos, inv. 39197; 7 – fragment de gât de amforă (reconstituit grafic)
 de Thasos cu buza de tip „Pridik”; 8 – chirpic cu urme de nuiele

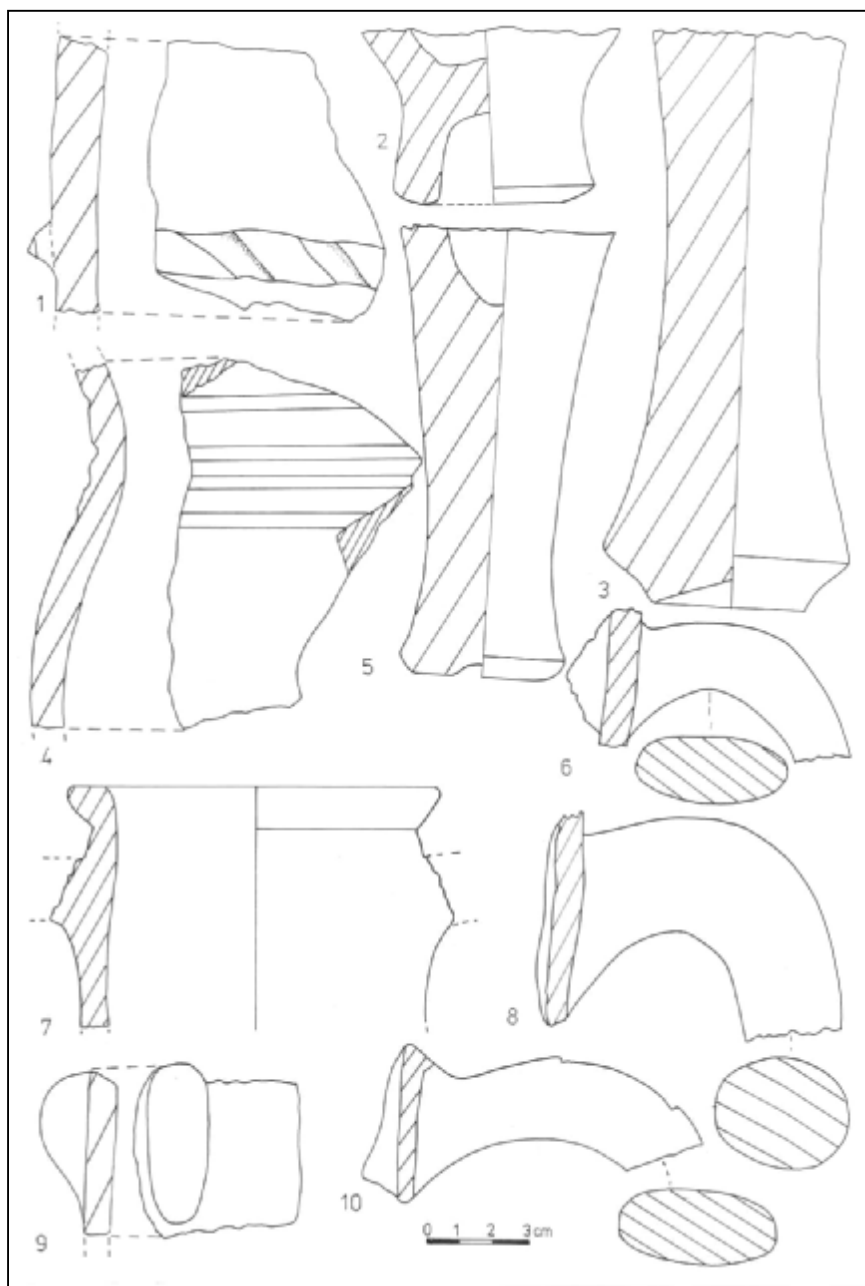

Fig. 8 - ceramică din așezarea Adâncata II: 1, 9 – ceramică getică lucrată cu mână; 2 – picior de amforă de Chios (sec. V a. Chr.); 3, 5 – picioare de amfore de Thasos (sfârșitul sec. IV – mijlocul sec. III a. Chr.); 4 – fragment de cană; 6 – Thasos, cu toarta lată; 7 – fragment de gât de amforă de Thasos (reconstituit grafic) cu buza de tip „Pridik”; 8 – Rhodos, tip vechi (înainte de 240 a. Chr.); 10 – Thasos, inv. 39198

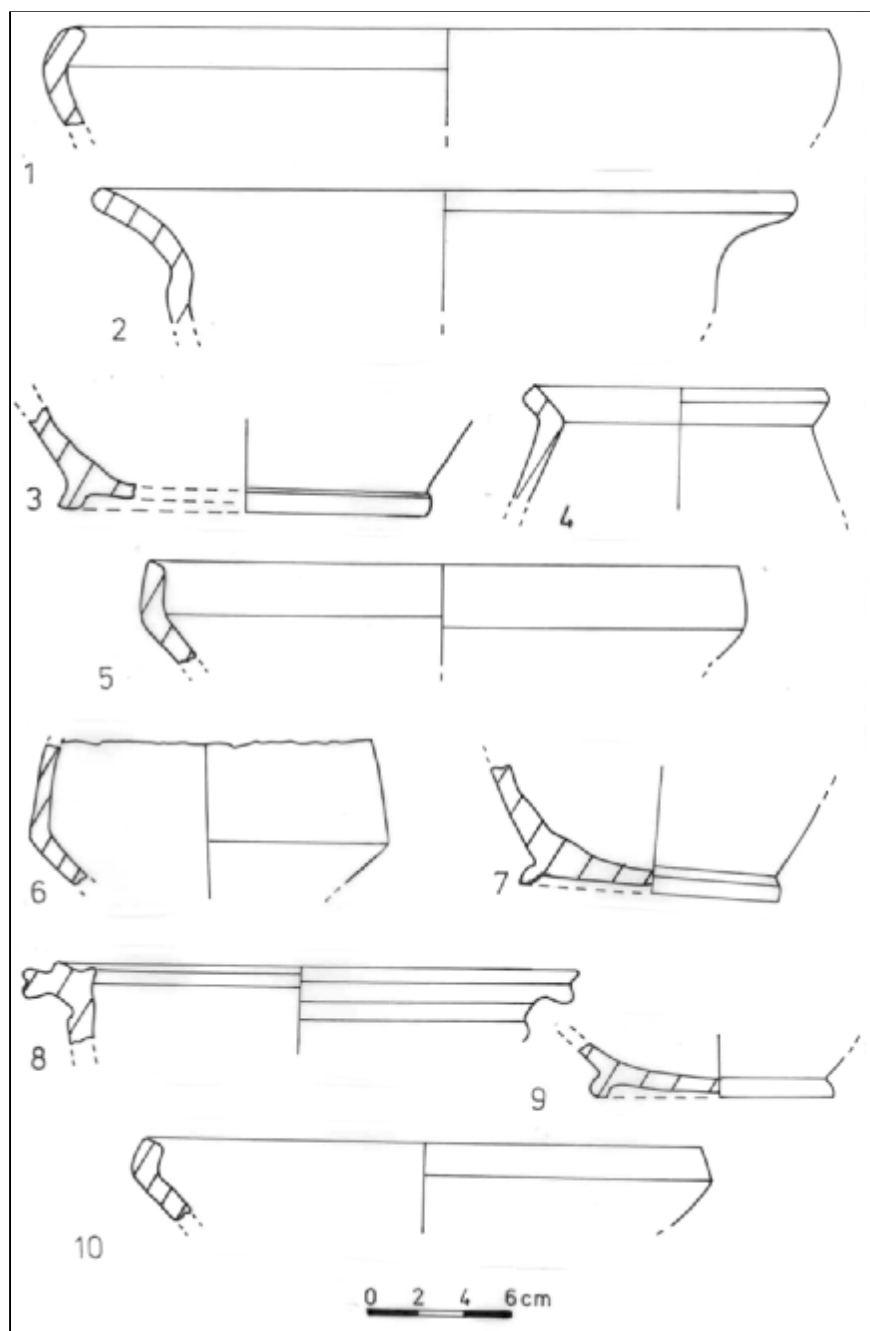

Fig. 9 - ceramică lucrată la roată din așezarea Adâncata II:
 1-3, 5-10 – fragmente de castroane și străchini; 4 – fragment de cană;
 nr. 1, 3-4, 8-10, cu pastă cenușie și angobă neagră ori maronie-cenușie
 (nr. 1), probabil dintr-un centru grecesc neprecizat

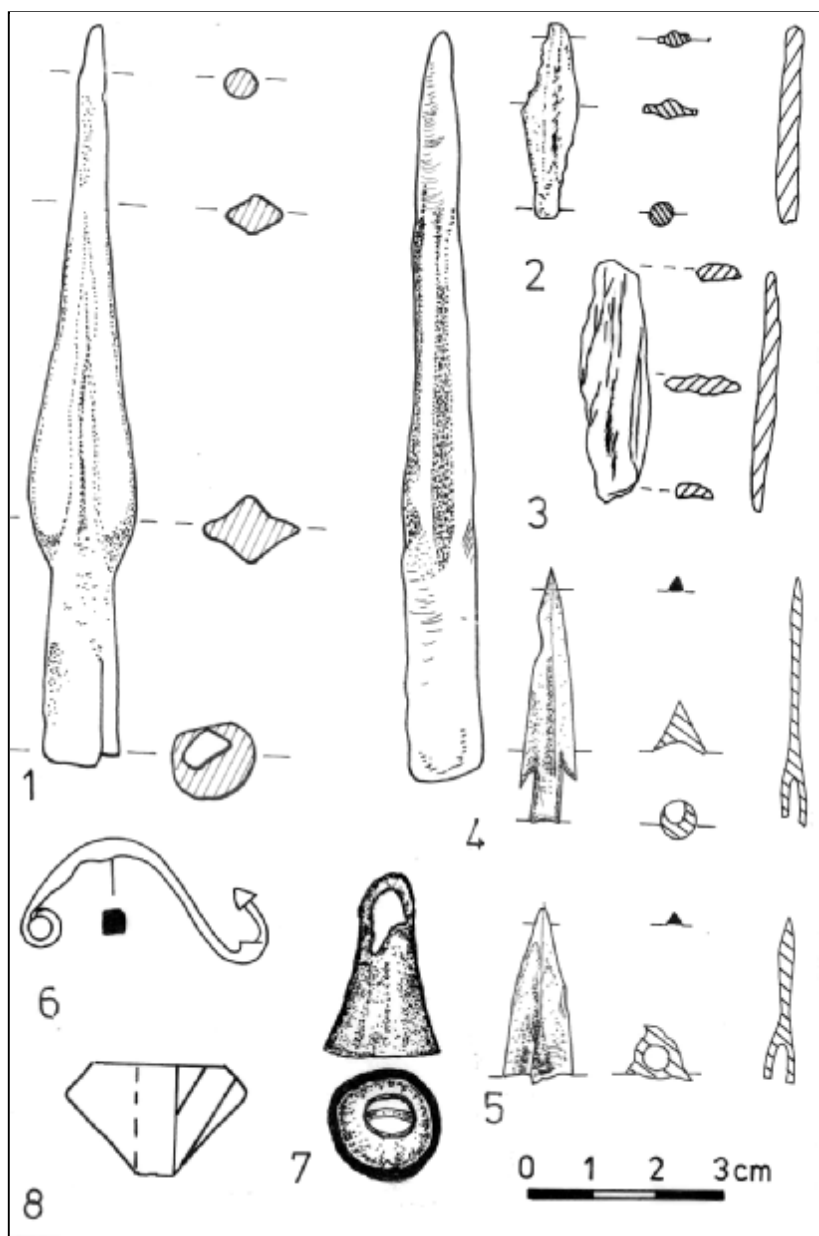

Fig. 10 - 1-7 – obiecte din aşezarea Adâncata I: 1 – vârf de suliţă de fier;
 2-3 – vârfuri de săgeţi premonetare; 4-5 – vârfuri de săgeţi de tip „scitic”;
 6 – fibulă de bronz de schemă tracică; 7 – clopoţel de bronz;
 8 – fusaiolă din aşezarea Adâncata II

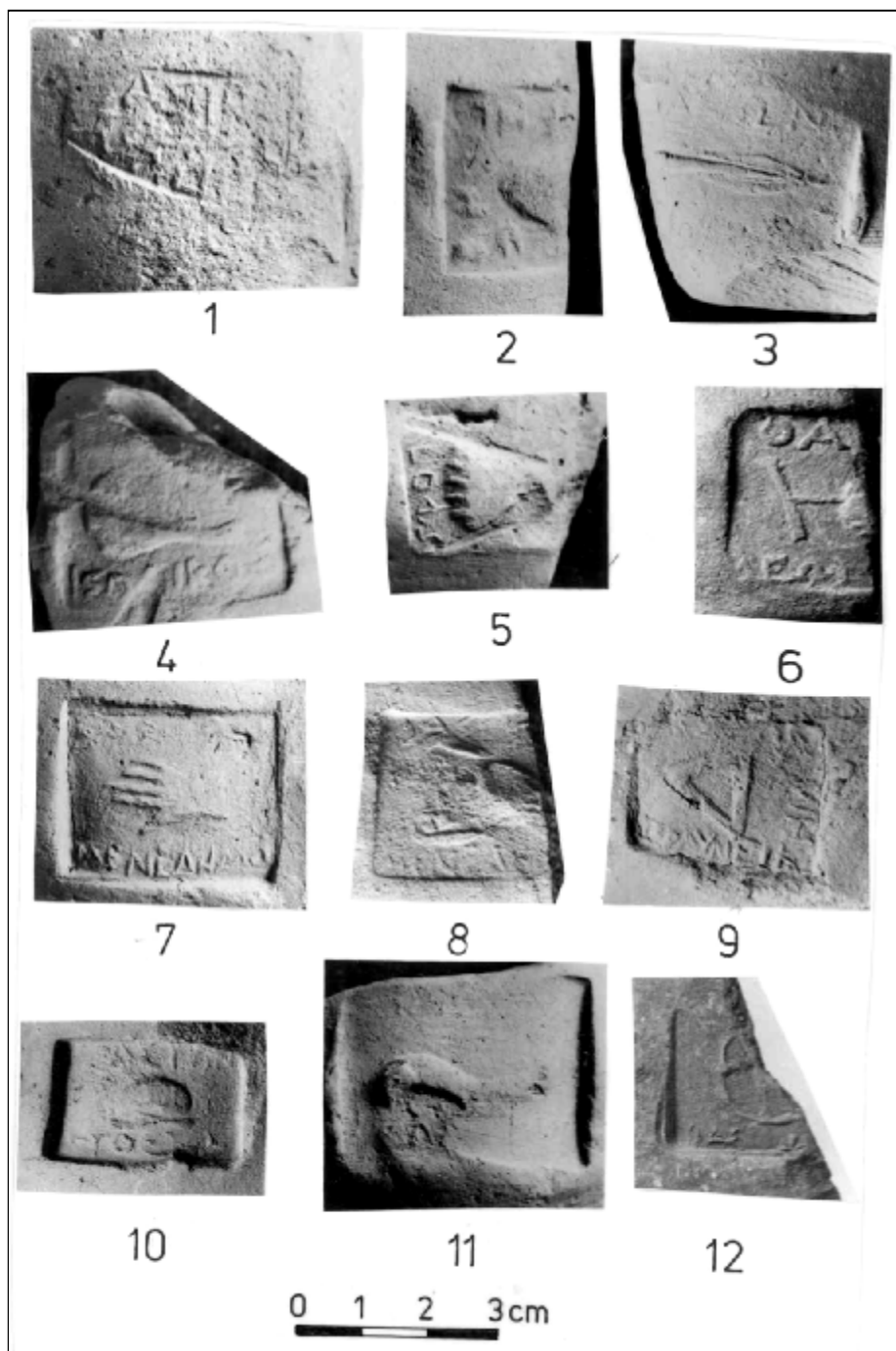

Fig. 11 - Ștampile de amfore din așezarea Adâncata I

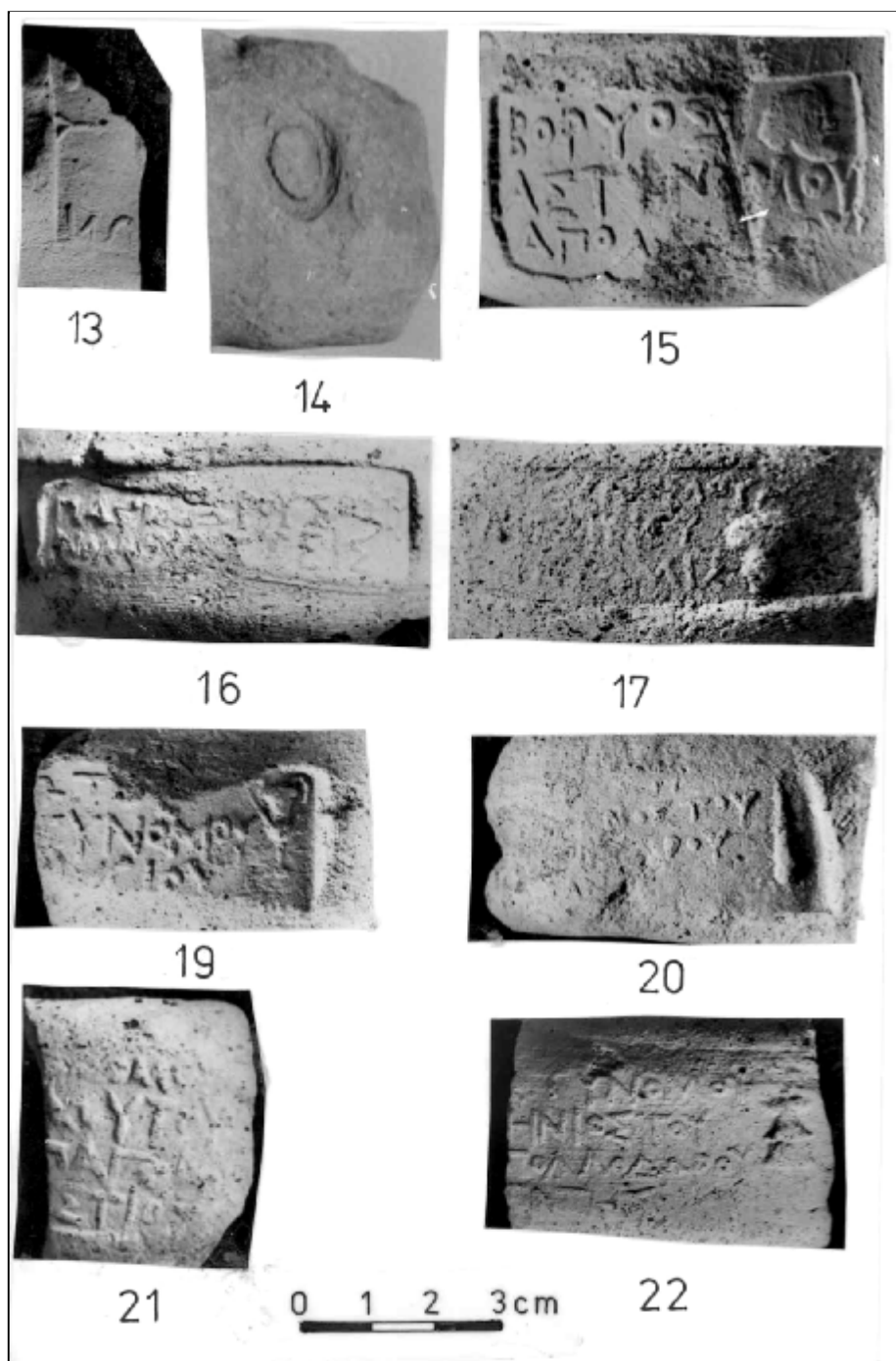

Fig. 12 - Ștampile de amfore din așezarea Adâncata I

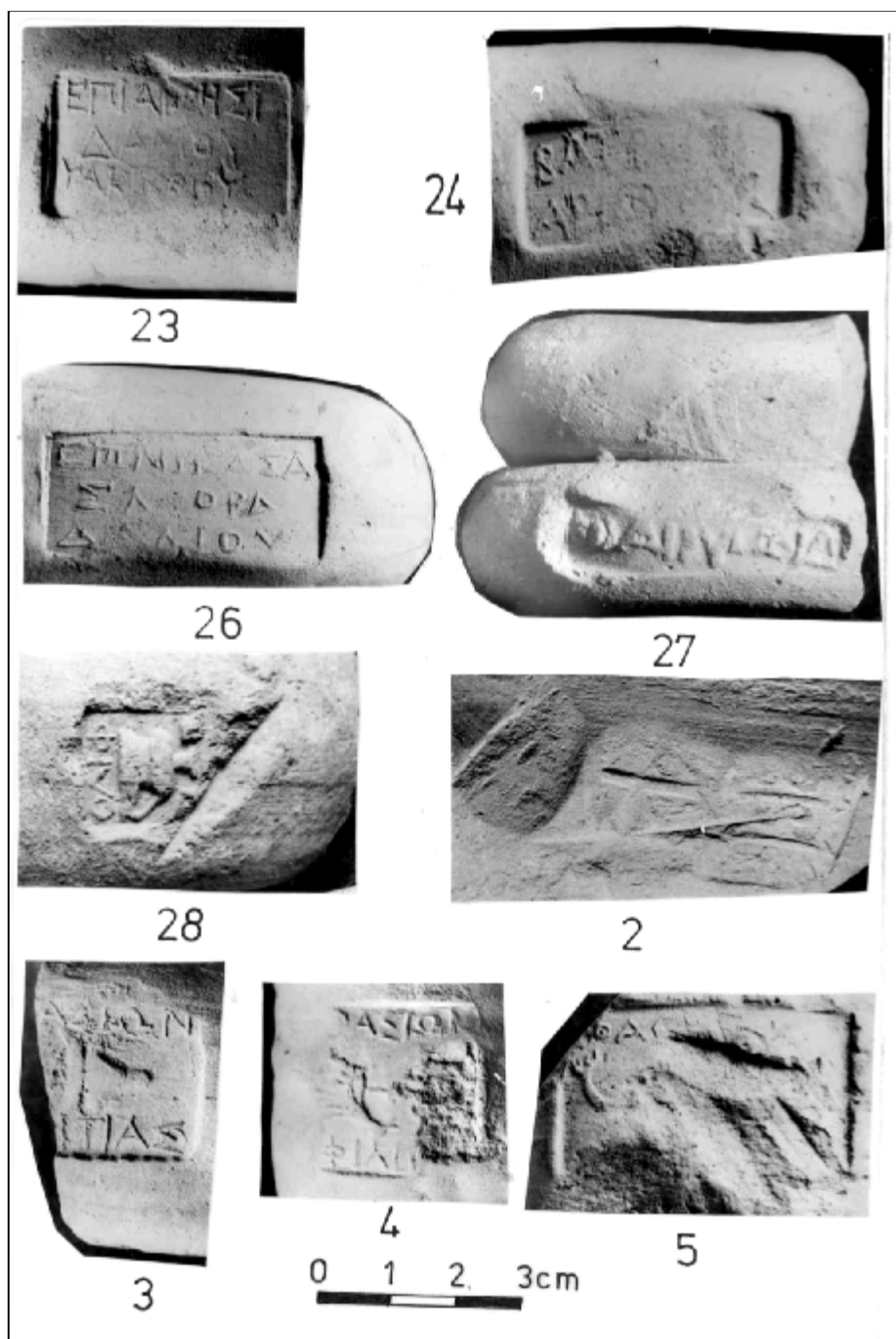

Fig. 13 - Ștampile de amfore din așezările
Adâncata I (nr. 23-28) și Adâncata II (nr. 2-5)

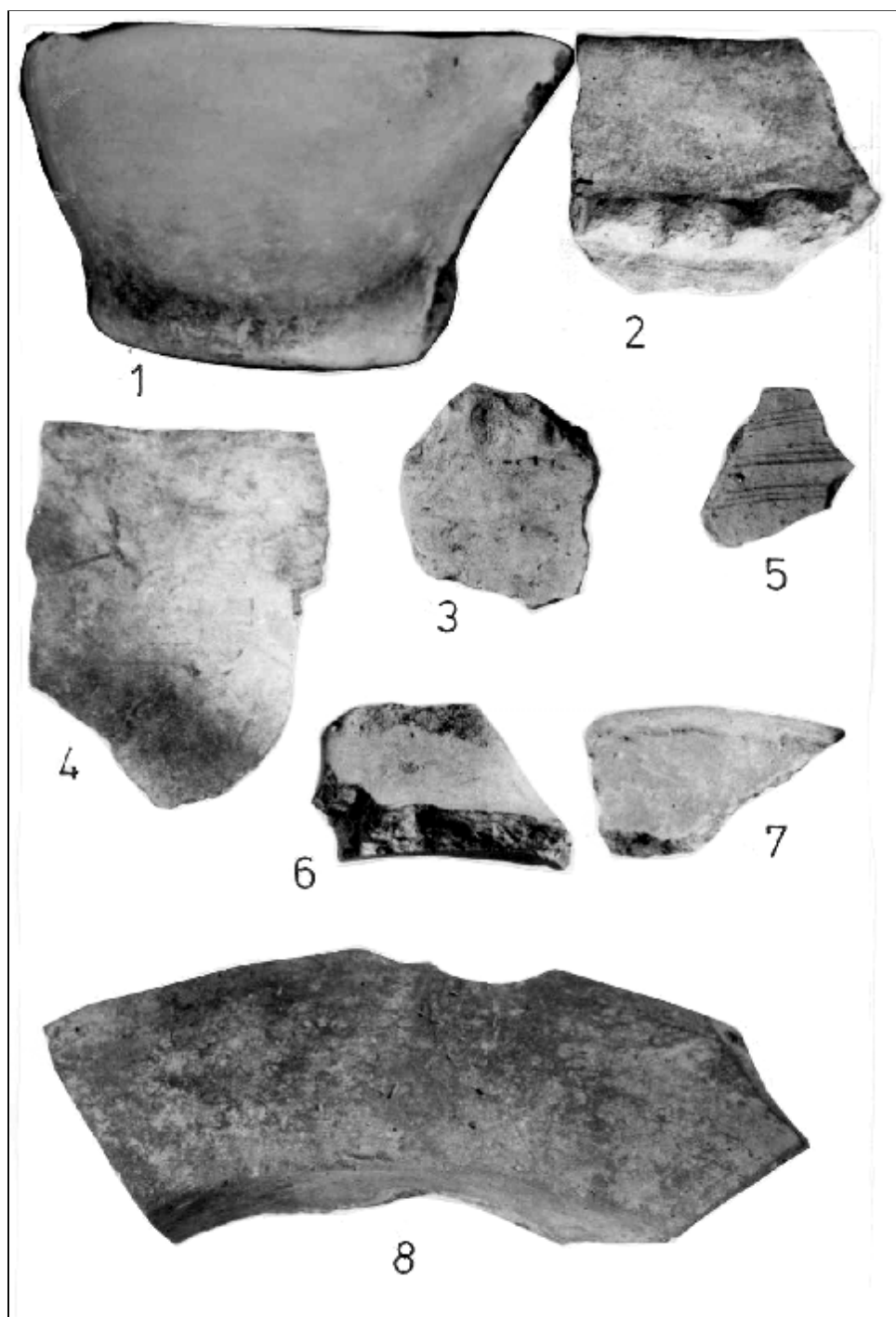

Fig. 14 - Ceramică getică din așezarea Adâncata I:
1-7 - lucrată cu mâna; 8 - lucrată la roată (buză de fructieră)

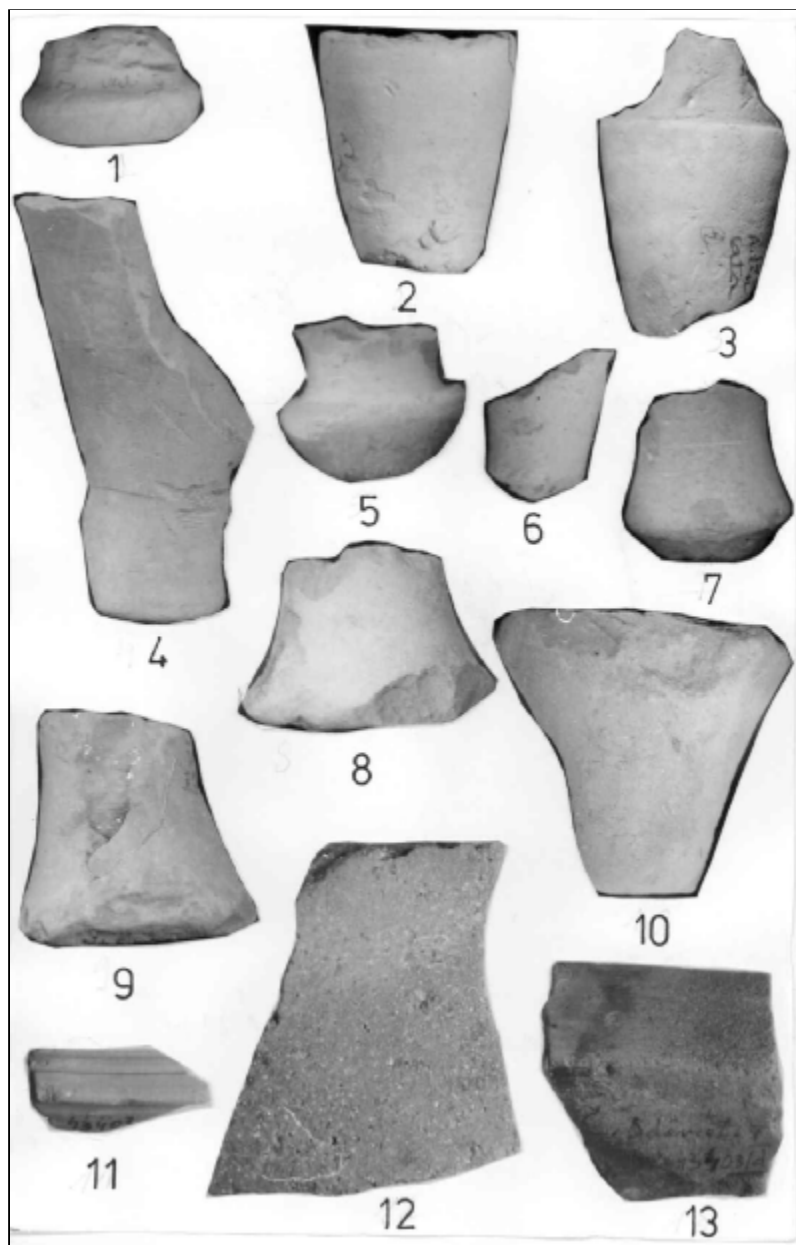

Fig. 15 - ceramică din aşezarea Adâncata I: 1 – Chios (sec. V a. Chr.);
 2-3 – Chios, de tipul „cu piciorul în formă de manşon” (sec. IV a. Chr.);
 4 – Thasos (cu piciorul jos şi ştarangulat); 5 – Rhodos (tip vechi);
 6 – Sinope; 7 – pseudo-Thasos (?); 8-9 – Mende; 10 – picior de amforă de Sinope de
 tip „pithoid”; 11- fragment de castron din pastă cărămizie; 12-13 – fragmente de
 perete şi de buză de *pithoi* de mari dimensiuni din pastă roşie-cărămizie.

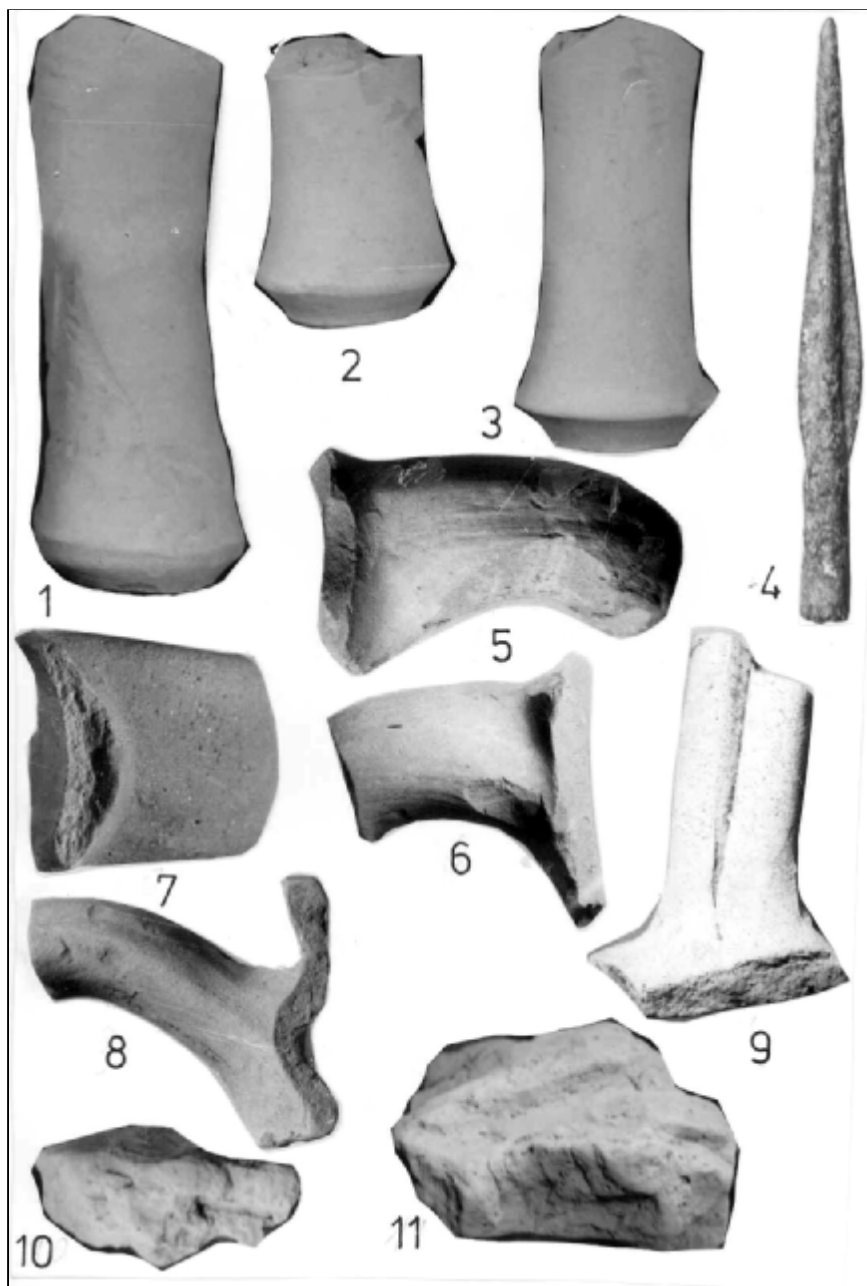

Fig. 16 - Materiale arheologice din aşezarea Adâncata I:
 1-3 – picioare de amfore de Thasos (sfârşitul sec. IV – mijlocul sec. III a. Chr.);
 4 – vârf de suliţă de fier; 5-6 – torţi de Rhodos de tip vechi, neşampilate;
 7-8 – torţi late de amfore de Thasos; 9 – toartă de amforă de tipul Pseudo-Cos;
 10 – chirpici de locuinţă (scări diferite)

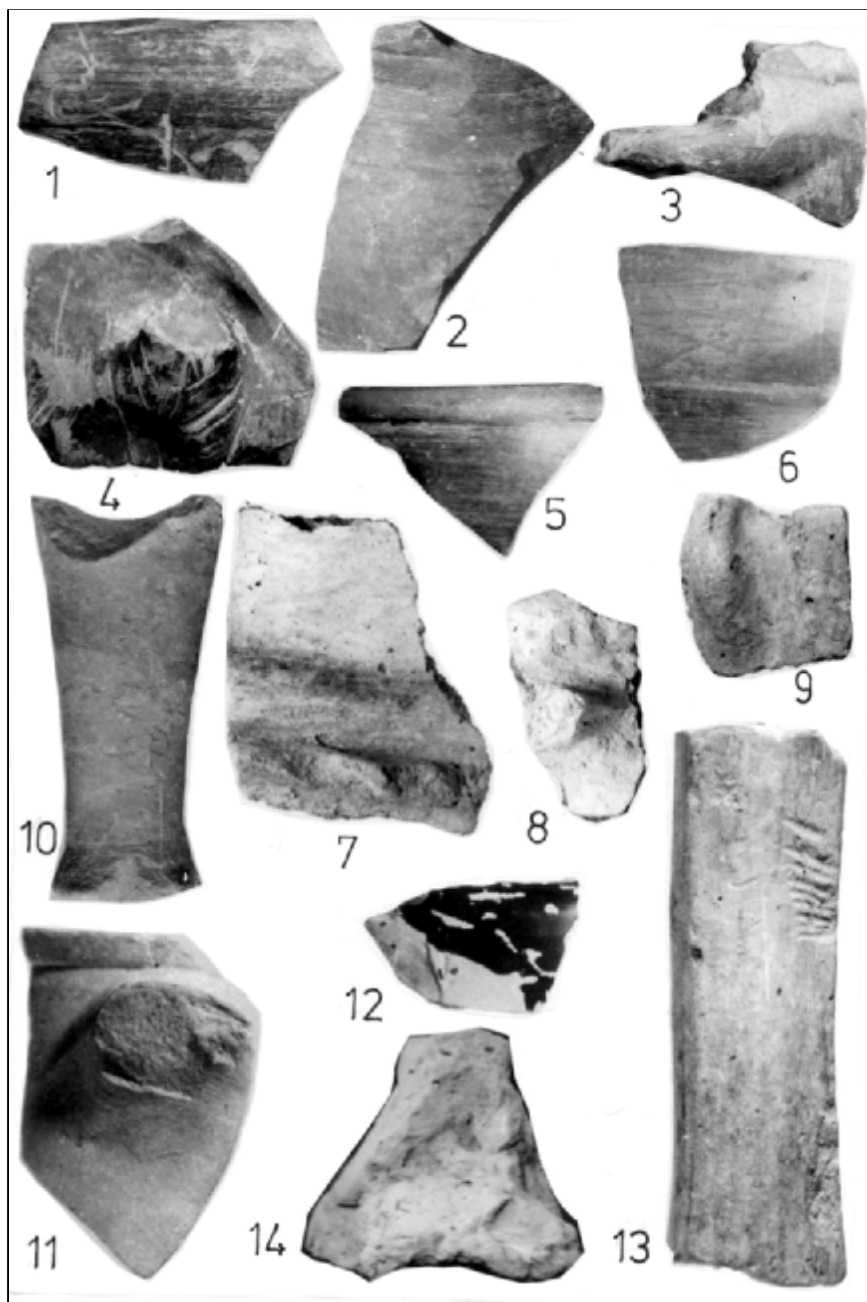

Fig. 17 - Ceramică din aşezarea Adâncata II:

- 1-6, cenuşie, lucrată la roată; 7-9 – getică, lucrată cu mâna;
 10 – picior de amforă de Thasos; 11 – buză de amforă de Thasos de tip „Pridik”;
 12 – fragment de vas de lux cu firnis negru;
 13 – toartă de cană cenuşie, lucrată la roată; 14 – chirpic de locuință.
 (scări diferite)

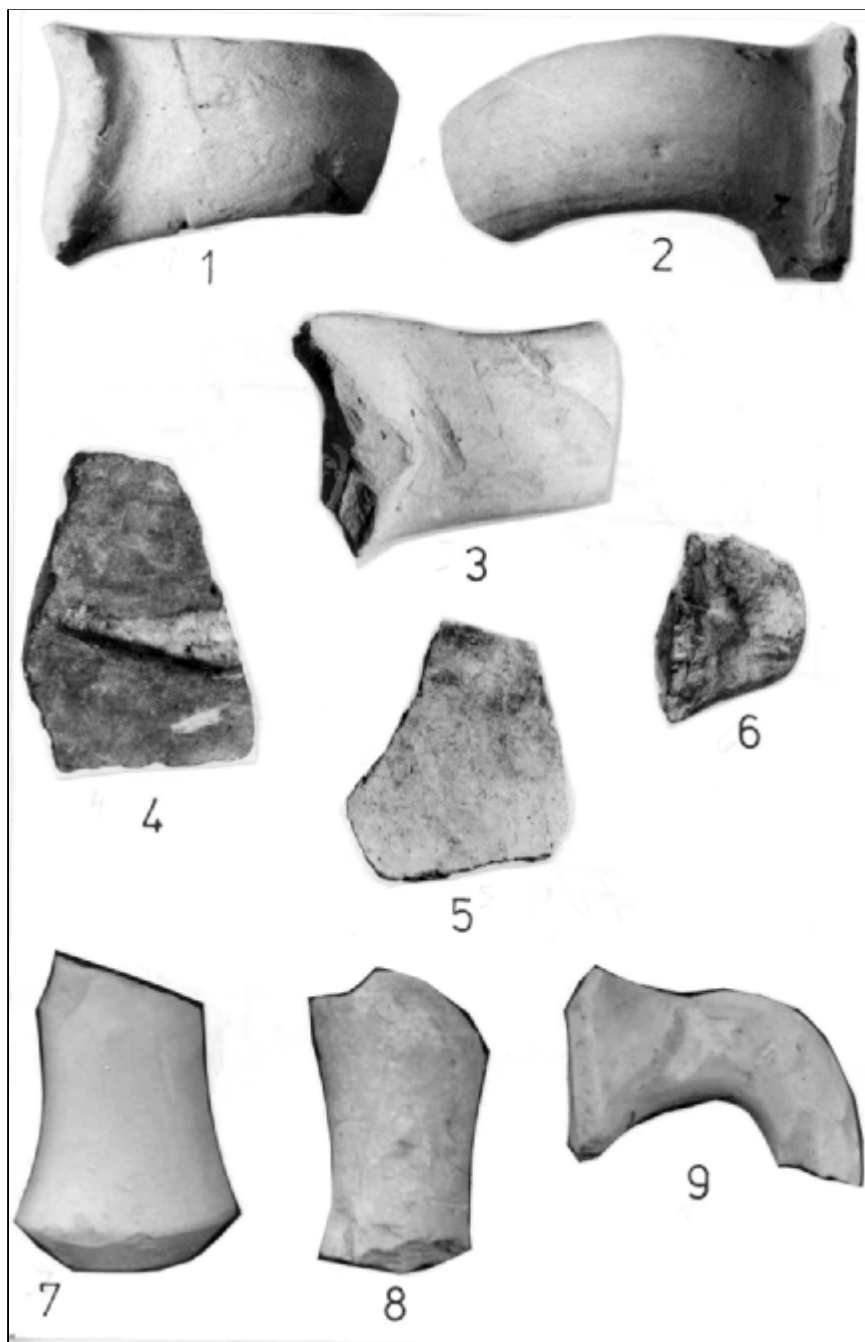

Fig. 18 - 1-3 – torți de amfore din așezarea Adâncata II
 (1, 3 – Thasos, torți late; 2 – Rhodos, tipul vechi, neștampilată);
 4-9 – ceramică din tumul: 4-6 – getică, lucrată cu mâna;
 7-9 – fragmente de amfore: 1 – Thasos; 8 – Sinope; 9 – Rhodos, tipul vechi.
 (scări diferite)

GETISCHE FUNDE IN DER UMGEBUNG VON ADÂNCATA (GEM. ALIMAN, KR. CONSTANȚA)

Zusammenfassung

Infolge zufälliger Funde, denen in den Jahren 1993 und 1997 Oberflächenforschungen folgten, wurden in der Umgebung des Dorfes Adâncata (heutzutage verlassen) mehrere archäologische Fundstätten erkannt, einschließlich zwei getische Siedlungen – ADÂNCATA I und ADÂNCATA II – wie auch ein beinahe vollständig zerstörter Tumulus.

ADÂNCATA I

Die großflächige Siedlung befindet sich ungefähr 1,250-1,5 km südwestlich von den Ruinen des ehemaligen Dorfes Adâncata und ungefähr 3-3,5 km östlich vom Dorf Floriile entfernt, auf dem nördlichen Plateau des Dedibal-Hügels, am Ort „Dealul Cișmelei“.

Die eigentliche Befestigung befindet sich im west-südwestlichen Bereich des Plateaus, auf dem die Siedlung angelegt ist. Diese war scheinbar nach allen Seiten von einer Steinmauer verteidigt, die aus zwei Reihen Paramentblöcken und Emplekton bestand. Im zugänglichen Bereich war die Befestigung von mindestens einem Erdwall (wahrscheinlicher zwei) verteidigt, die sich in einer geringen Höhe erhalten haben, mit anliegenden, nach Außen angeordneten Gräben. Da hier keine archäologischen Grabungen vorliegen, können die chronologischen Verhältnisse zwischen Wall/Wällen und dem von der Steinmauer umfaßten Innenraum nicht bestimmt werden. Am Rande der Siedlung befanden sich nach NW drei und nach SO andere zwei Hügelgräber.

DAS ARCHÄOLOGISCHE MATERIAL.

KERAMIK.

Sie wurde sowohl aus dem Bereich der Befestigung, wie auch außerhalb derselben, von einer verhältnismäßig weitreichenden Fläche gesammelt, was eine Ausdehnung der Siedlung viel außerhalb der Befestigung nahelegt.

Die handgefertigte getische Keramik.

Sie ist von Scherben verschiedener Gefäßtypen vertreten: glockenförmige Gefäße (mit platten, waagerechten Griffen), sackförmige Gefäße (mit Alveolengürtel und Griffen), Schüsseln, Näpfe, Kannen u.s.w. Es wurde ebenfalls eine kegelstumpfförmige Tasse aufgefunden (Abb. 3/4; 14/1).

Die auf dem Töpferrad gefertigte Keramik.

Sie ist von Scherben aus meistens grauer Paste vertreten, die von Obstschalen, Schüsseln, Näpfen, Krateren, *Lekanoi*, *Bolus*, *Pythoi* u.a. stammen. Die Paste und die äußere Ansicht betreffend, wird sie in zwei Kategorien eingeteilt. Die erste davon umfaßt die Gefäße mit Oberflächen ohne Schutzfarbe (Angoba), die manchmal matt, andersmal poliert, jedoch rauher sind und ein Lokalerzeugnis darstellen. Die zweite Kategorie weist nach Außen (auf einer oder beiden Flächen, je nach dem Gefäßtyp) eine verhältnismäßig dicke, dunkelgraue oder beinahe schwarze Angoba auf, die augenscheinlich von der Pastenfarbe

unterscheidbar ist, so wie diese in der Bruchstelle erscheint; es ist möglich, daß sie in einem griechischen, eventuell kolonialen, vorläufig nicht bestimmbar Zentrum erzeugt wurde. Es wurden ebenfalls auch einige Scherben von Näpfen, Bolus und Schüsseln aus ziegelfarbener, rötlich-ziegelfarbener oder gelblicher Paste aufgefunden. Es können auch einige Bruchstücke von *Pythoi* großer Ausmaßen (unter ihnen auch eine Lippe mit prismatischem Querschnitt) aus ziegelfarben-bräunlicher Paste mit viel Kalksteinsand erwähnt werden, die Lokalerzeugnisse darstellen.

Die griechische *Luxuskeramik* ist von wenigen, sehr kleinen Scherben vertreten, die von Kannen, Bolus, *Kantharoi*, Amphoretten u.a. stammen.

Die griechisch-hellenistischen Amphoren.

Sie vertreten die am öftesten erscheinende Kategorie. Sie ist besonders von Scherben der Amphoren von Kios, Thassos, Heraclea Pontica, Sinope, Rhodos, Samos, Kos, Pseudo-Kos oder unbestimmbaren Zentren veranschaulicht.

Die frühesten sind ein Halsbruchstück und ein Fuß von Kios-Amphoren, die zum Typ „mit gerundetem Hals“ gehören und aus dem 5. Jh. v.Chr. stammen. Der Verfasser erwähnt noch: 2 Kios-Amphorenfüße vom Typ mit zylindrischem, hohem Hals und muffenförmigem Fuß; 1 Thassos-Amphorenfragment mit im Querschnitt dreieckiger Lippe vom Typ „Pridik“, der für die ersten drei Viertel des 4. Jh. v.Chr. kennzeichnend ist; 1 Thassos-Amphorenbruchstück vom Typ mit niedrigem und an der Basis „zusammengedrücktem“ Fuß; 8 Thassos-Amphorenfüße vom Typ „Doppelkegel“, mit hohem, zylindrischem Fuß (Typ I Bon, oder 20 k und 20 t bei Zeest), der nach dem Jahr 340 v.Chr., aber besonders aus dem letzten Viertel des 4. Jh. bis Mitte des 3. Jh. v.Chr. zu datieren ist (den meisten, hier aufgefundenen Stempeln entsprechend); 2 Heraclea Pontica-Amphorenfüße; 2 Mende-Amphorenfüße; 1 Sinope-Amphorenfuß vom Typ „pythoid“; 1 Samos-Amphorenlippe; 8 ungestempelte Rhodos-Amphorenhenkel (von denen 7 mit leichter Rundung, einem früheren und 1 einem späteren Typ entsprechend, mit in spitzem Winkel verfertigtem Henkel); 4 Amphorenscherben vom Typ Pseudo-Kos. Auf einigen Thassos-Hals- oder Henkelscherben sind rote Farbspuren bemerkbar.

Es wurden ebenfalls 28 gestempelte Amphorenhenkel aufgefunden: 14 von Thassos (2 des alten Typs, 11 neueren Typs und 1 aus einem unbestimmten, mit Thassos verwandten Zentrum, der einen am Oberteil eingeritzten Kreis aufweist); 8 von Sinope; 4 von Rhodos; 1 von Kos; 1 aus einem unbestimmten Zentrum.

WERKZEUGE.

Zufällig wurden drei Eisenwerkzeuge aufgefunden: eine Pflugschar, ein plattes Beil mit Flügelchen, eine Hippe (Fußnote 80).

SCHMUCKSACHEN: 1 Bronzefibel thrakischen Schemas.

WAFFEN: 2 Bronzepfeilspitzen mit drei Kanten, vom sogenannten „skythischen“ Typ und eine Speerspitze.

ANDERE ARCHÄOLOGISCHE MATERIALIEN.

Zwei Vormünzzeichen-Pfeilspitzen, die zu anderen 59 vorher veröffentlichten Exemplaren hinzukommen (Fußnoten 85-86); griechische Münzen verschiedener Typen (Fußnoten 88-90); ein Bronzeglöckchen; Lehmziegel von Wohnungen.

ADÂNCATA II

Befindet sich ungefähr 1,5 km nach SO in gerader Linie von den Ruinen des ehemaligen Dorfes Adâncata entfernt, in etwa 3-3,5 km nach NNW von dem nördlichen Rand des Dorfes Urluia (Gem. Ion Corvin) und in etwa 2-2,5 km in gerader Linie nach SO von Adâncata I. Sie ist auf einem leicht abfallenden, NO-SW ausgerichteten Plateau gelegen; sie ist im Gelände einigermaßen von zwei Hügelgräbern begrenzt, die sich etwa 700-800 m voneinander entfernt befinden (der eine +4 m hoch nach SO, der andere +3 m hoch nach NO). Die Siedlung bestand scheinbar aus einzelnen Wohnungen, die in Inseln angeordnet waren. Im Gelände sind sie in Form von Anhäufungen archäologischen Materials sichtbar. Es wurde gar kein künstliches Befestigungselement beobachtet, was hier die Anwesenheit einer offenen Siedlung nahelegt.

DAS ARCHÄOLOGISCHE MATERIAL

Die handgearbeitete getische Keramik, die auf dem Töpferrad gefertigte Keramik (zum Großteil grau und weniger ziegelfarbig oder rötlich-ziegelfarbig), wie auch die griechische Luxuskeramik (sehr selten) sind von Gefäßscherben vertreten, die denselben Typen und Kategorien angehören, die in Adâncata I anzutreffen sind.

Die griechisch-hellenistischen Amphoren sind ebenfalls von mit denen in Adâncata I gleichartigen Scherben vertreten. Bemerkenswert ist ein Kios-Amphorenfuß vom Typ mit „gerundetem“ Hals und tiefer Aushöhlung an der Fußbasis; Thassos-Amphorenscherben vom Typ Doppelkegel, mit zylindrischem, hohem Fuß; Thassos-Amphorenlippen vom Typ „Pridik“; verschiedene Sinope-, Rhodos-, Heraclea Pontica-Amphorenscherben.

Es wurden 5 gestempelte Thassos-Amphorenhenkel (neueren Typs), 1 Spinnwirtel und Lemziegeln von Wohnungen aufgefunden.

DAS HÜGELGRAB

Am Nordrand der Siedlung Adâncata I befindet sich ein zum Großteil von den Bauarbeiten des Waldweges zerstörter Tumulus. Es wurde festgestellt, daß die Hülle des Hügelgrabes aus aufeinanderfolgenden Erdschichten bestand, in denen sich kleine Steine, Scherben von in der Antike zerbrochenen Gefäßen (viele davon mit Spuren eines Sekundärbrandes, der wahrscheinlich während der religiösen Zeremonien stattfand), Kohle, Asche u.a. befanden.

DAS ARCHÄOLOGISCHE MATERIAL

Aus dem Bereich des Hügelgrabes wurde handverfertigte getische Keramik, graue, auf dem Rad erzeugte Keramik und griechische Keramik, besonders Amphoren, allesamt in Form kleiner Scherben geborgen. Bemerkenswert sind einige Thassos- (vom Doppelkegel-Typ, mit zylindrischem, hohem Fuß), Sinope- und Rhodos-Amphorenscherben (unter ihnen ein Henkel mit leichter Rundung, vom alten Typ, ungestempelt, vor das Jahr 240 v.Chr. datiert).

* * *

Die angeführten Funde erlaubten dem Verfasser einige Bemerkungen.

Die Siedlungen Adâncata I und II befinden sich in einem Gebiet mit

verhältnismäßig zahlreichen getischen Funden, besonders Gräberfelder. Diese können jedoch nicht mit den beiden Siedlungen von Adâncata in direkte Verbindung gebracht werden. Es ist möglich, daß andere Gräberfelder in der Nähe erscheinen werden; ebenfalls könnten manche der zahlreichen, sich in der nächsten Umgebung befindlichen Tumuli getische Gräber aus derselben Periode enthalten. Die besprochenen Siedlungen befinden sich in verhältnismäßig geringer Entfernung, nur 9-10 km weit von der Donau, in der Nähe vorteilhafter Anlegestellen für Schiffe und der Zufahrtstraßen zum Fluß.

Es können ebenfalls die Funde früher archäologischer Materialien erwähnt werden; unter denen befinden sich Amphorenscherben aus dem 5. Jh. v.Chr. und eine große Anzahl von Vormünz-Pfeilspitzen. Der Verfasser erwähnt die bisher in der Dobrudscha bekannten Funde, sowohl die Horte, wie auch die einzelnen Vormünz-Pfeilspitzen, die sich besonders im Einflußgebiet von Histria (oder der Siedlung Orgame-Argamum) gruppieren, aber auch an entfernteren Orten, in der Nähe der Donau (in Celic Dere, Adâncata, Izvoarele), wie auch im Inneren des Gebiets (in Beidaud, Gura Dobrogei, General Scărișoreanu, Pădureni) aufgefunden wurden.

Der Verfasser bespricht ebenfalls einige Meinungen, die Zweckbestimmung, die Herkunft und die Chronologie der Vormünz-Pfeilspitzen betreffend. Deren Verwendung als Münzen für Handelsbeziehungen wird nicht ausgeschlossen, Tatsache die Voraussetzungen für den Übergang vom Prestige-Gütertausch zum Warenaustausch geschaffen hätte. Sie können aber auch als „Geschenke“ mit Wert eines *status symbols* im Rahmen der Handelsbeziehungen vom Typ *prexis* gedeutet werden; sie würden den Übergang von *prexis* zu *emporia* veranschaulichen, beziehungsweise den Übergang zur Münze als Hilfsmittel für Handelsbeziehungen.

Der Verfasser ist der Meinung, daß die großen Gruppen von Vormünz-Pfeilspitzen, die mit Hilfe der Metallsuchgeräte aus dem Bereich mancher Siedlungen (Cogealac – 25 Stücke, Ufer des Golovița-Sees – 21 Stücke und Adâncata – 58 Stücke) gesammelt wurden, ebenfalls Horte darstellen, die später, unter heutzutage schwer feststellbaren Umständen verstreut wurden und auf die menschlichen Eingriffe (wiederholtes Ackern, Terrassenanlagen, Geländesanierungen) oder auf die natürlichen Ursachen (ständiger Abbau der Hangpartien mancher Siedlungen) zurückzuführen sind. Das Erscheinen dieser Stücke, besonders als Horte und seltener als einzelne Funde, veranlaßte manche Forscher, diesen Vormünz-Pfeilspitzen die Rolle „üblicher Wechselmittel“ zuzuschreiben. Obwohl möglich, muß diese jedoch nicht übertrieben werden.

Ihre Erzeugung betreffend, sind die Meinungen mehrerer Forscher erwähnenswert, die diese Rolle Histria zuschreiben, wie auch diejenige von Mihaela Mănucu Adameșteanu, die ihre Prägung in der Festung Orgame-Argamum als möglich betrachtet (Fußnote 151). Das Erscheinen in letzter Zeit einer immer größeren Anzahl solcher Stücke, wie auch von Ausschüssen, könnte den Gedanken einer relativen Verbreitung der Produktion von Vormünz-Pfeilspitzen auch bei anderen Gemeinschaften nahelegen, die jedoch vorläufig schwer bestimmbar sind; unter ihnen könnten manche griechisch-einheimische Siedlungen im histrianischen Gebiet, vielleicht auch andere, entferntere, getische

betrachtet werden, in denen der griechische Einfluß sehr kräftig und inhaltsreich ist. Die Technologie betreffend, war deren Gießen für die Handwerker einfach, umso mehr als sie scheinbar keine Standardausmaße hatten.

Die Anwesenheit der zahlreichen Gruppen von Vormünz-Pfeilspitzen in Adâncata I, in Zusammenhang mit der frühgriechischen Keramik (besonders Scherben von Kios-Amphoren mit gerundetem Hals) legt das gleichzeitige Bestehen beider Siedlungen im 5. Jh. v.Chr., oder sogar früher, nahe. Die handgefertigte Keramik gehört zu Gefäßtypen, die vom 6.-5. Jh. v.Chr. bis zum Ende der Zeit v.Chr. oft in der getischen Umwelt anzutreffen sind. Ihr fragmentärer Zustand erlaubt keine genauere chronologische Bestimmungen.

Die in beiden Siedlungen, wie auch im Hügelgrab aufgefundenen, auf dem Töpferrad erzeugte Keramik umfaßt sowohl eine örtlich hergestellte, wie auch eine andere, mit dunkelgrauer oder beinahe schwarzer Schutzfarbe versehene Kategorie. Diese letztere scheint sich als Gesamtansicht der grauen Keramik von Histria zu nähern. In Abwesenheit der Paste-Analysen können aber keine genauen Meinungen ausgesprochen werden. Sie konnte in einem griechischen, eventuell kolonialen, vorläufig noch nicht bestimmten Zentrum erzeugt werden. Die Keramik mit verhältnismäßig feiner, gelblich-ziegelfarbener oder rötlich-ziegelfarbener Paste hat ebenfalls noch keine bekannte Herkunft.

Der Verfasser betrachtet es als möglich, daß ebenfalls unter griechisch-hellenistischem Einfluß auch die Verteidigungsmauer des befestigten Bereiches der Siedlung Adâncata I errichtet worden ist. Es kann also ein kräftiger griechisch-hellenistischer Einfluß in Adâncata festgestellt werden, dabei ist eventuell der histrianische Einfluß ausgeprägter. Unter diesen Bedingungen konnte in Adâncata auch eine griechische, oder unter griechischem Einfluß stehende Volksgruppe anwesend sein, die ständig oder wenigstens periodisch her wohnhaft war. Hier an der Donau hätte also ein hellenistisches *emporium* bestanden.

Zwischen den beiden Siedlungen von Adâncata kann kein Verhältnis festgelegt werden. In dem Maße, in dem sie wenigstens teilweise zeitgenössisch waren, so wie es das aufgefundenen keramische Material andeutet, ist es möglich, daß die offene Siedlung von Adâncata II in größerem oder kleinerem Maße von der befestigten Siedlung Adâncata I abhängig war. In ihrer Entwicklung konnten aber auch manche chronologische Unterschiede bestanden haben, die in Abwesenheit systematischer Forschungen nicht erkannt werden können. Das teilweise zerstörte Hügelgrab wird zeitlich ans Ende des 4. – erste Hälfte des 3. Jh. v.Chr. eingeordnet.

Es gibt zur Zeit noch keine sicheren archäologischen Materialien, um das Ende der Siedlung von Adâncata datieren zu können. Bis zur Durchführung notwendiger und rechtfertigter systematischer Forschungen äußert der Verfasser vorläufig provisorisch die Meinung, daß sie im 2. Jh. v. Chr. aufgehört haben, bewohnt zu werden.